ఈ నాటకరచన కీ క్రింది భారతశంకలు ముఖ్యకారణములు.

(1) ద్రోణుఁడు ధర్మరాజును బట్టియిచ్చుటకై పద్మవ్యూహమును బన్నిన ట్లున్నది ధర్మజునకుఁ దద్భేదనోపాయమె తెలియనప్పు డతఁ డందుఁ బ్రవేశించు ననుకొనుటకుఁ గాని—తన్మూలకముగాఁ బట్టువచ్చు ననుకొనుటకుఁ గాని— యవకాశ మెక్కడిది ?

(2) సైంధవుఁడు తపము చేసి, పశుపతివలనఁ బాండవులను " వారింప౯ గల్గుటకై వరము వడసిన ట్లున్నది. తలక్రిందుగ నంత తపము చేసినవాఁడు— " వధింపఁ " గోరక— వారింపఁ గోరుట యేటికో ?

(3) వరబలమున, సైంధవుఁడు పద్మవ్యూహము చొచ్చు పాండవుల నడ్డఁగలిగిన ట్లున్నది. అగుఁ గాక— అట్టి యడ్డంకి లేని విరాటద్రుపదు లేమయిరి?— మఱునాఁ డంతకన్న మిన్నయగు వ్యూహము నవలీలగఁ జొచ్చిన సాత్యకి యే మయ్యెను?— కామరూపమున గగనవీథినుండియేని పోఁగల ఘటోత్కచుఁ డే మయ్యెను?

(4) అభిమన్యువధకుఁ బ్రతిక్రియగా నర్జునుఁడు సైంధవుని వధింప శపథము సలిపిన ట్లున్నది. త న్నచ్చట లేకుండఁ జేసి దారుణవ్యూహము పన్నిన ద్రోణుఁ డుండ—దుర్నయముగ విరథుం జేసి దును మాడిన కర్ణాదు లుండఁ— దమవారిని నిలువరించినంతమాత్రపుఁ బనికి, నెందులకుం గొఱగాని సైంధవుం జంపఁ బ్రతిన పట్టుట యర్జునున కేమి న్యాయము— ఏమి విశేషము ?

(5) ద్రోణుని ప్రతిజ్ఞ నాఁడు నెఱవేఱ లేదు— అవ్వల నట్టియత్నాకై యత్నమును లేదు అంతవానిశపథ మట్లు వ్యర్థము కావలసినదేనా?

పై శంకలకుఁ బరిహారకముగా నీ పద్మవ్యూహము పన్నఁబడినది.

దొరతనమువారి 1919 వ సంవత్సరపు నివేదికయందు, ఆసంవత్సరము ప్రకటింపఁబడిన యాంధ్రగ్రంథము లన్నిటిలో నీ పద్మవ్యూహ మగ్రగణ్య మయినదిగను—అనేకవిశేషములు కలదిగను శ్లాఘింపఁబడినది. దీని ప్రథమ ప్రయోగ గౌరవమును శ్రీ శ్రీ శ్రీ విజయనగరము మహారాజావారు వహించుకొనిరి. సర్వజనప్రదర్శన సౌలభ్యముకొఱ కీ రెండవకూర్పునం దొకయంకము తొలఁగింపఁబడినది.

కాకినాడ.
20-10-22

మహాకవి
కాళ్లకూరి నారాయణరావు.

Errors, like stars, upon the surface flow;
He who would search for pearls must dive below.

Dryden.

పాత్రముల పట్టిక

పాండవ పక్షమున	అంకములలో	కౌరవ పక్షమున	అంకములలో
1 శ్రీకృష్ణుఁడు	1-5-6	1 ద్రోణుఁడు	2-6
2 యుధిష్ఠిరుఁడు	4-5-6	2 దుర్యోధనుఁడు	2-4-6
3 భీముఁడు	5-6	3 అశ్వత్థామ	2
4 అర్జునుఁడు	1-5-6	4 కర్ణుఁడు	2-4-6
5 అభిమన్యుఁడు	3-4	5 దుశ్శాసనుఁడు	2-4
6 ఘటోత్కచుఁడు	5-6	6 శకుని	2-4-6
7 సుమిత్రుఁడు	3-4	7 సైంధవుఁడు	2-4
8 విశోకుఁడు	6	అన్యులు	
9 ద్రౌపది	3-5	1 సంజయుఁడు	1-4-6
10 సుభద్ర	1-3-5	2 వైశంపాయనుఁడు	1-4-6
11 ఉత్తర	5-6	3 వృద్ధ (ఒక వీరమాత)	5

సుమిత్రుఁడు- అభిమన్యుని సారథి. విశోకుఁడు- భీముని సారథి.
సంజయ వైశంపాయనులు- వ్యాసులవారి శిష్యులు.

శ్రీ మేధా దక్షిణామూర్తి పరబ్రహ్మణేనమః

పద్మవ్యూహము

నాంది

గరువము వాసి, ధర్మరతి, గౌరవవర్ధితశాపటిష్ఠులై
గురుకృప వైరివర్గము పకుంఠితలీల జయించి, జ్ఞాన వి
స్ఫురణఁ జరించునట్టి నరముఖ్యుల కెవ్వఁడు వశ్యుఁ డట్టియీ
శ్వరుఁడు దయాసముద్రుఁ డనిశంబుఁ గృతార్థులఁజేయు మిమ్ములన్.

ప్రస్తావన

సూత్ర—(ప్రవేశించి సభ నుద్దేశించి) ఓ విద్వజ్జన మహాజనులారా! ప్రపంచమునందలి సకల సామ్రాజ్యముల పునాదులను సడల్చి, సర్వ సింహాసనముల నుజ్జ్వాతలూఁగఁ జేసిన యైరోపా మహా సంగ్రామమునందుఁ బ్రభుపక్షమునఁ బాలుగొని, ప్రాణవిత్తములను ధారవోసిన భారతవీరుల పరాక్రమ సాహసములకు గర్వపడుచు; నేతత్సంప్రాప్తశాంతి సంఘటిల్లి యభ్యుదయ మా[illegible]త్తై యానందింప సమావేశమైన మీవినోదమునకు [illegible]తి నే కాక, వినయముచేతను—విత్తముచేత నే కాక, వితరణముచేతను—వాక్కులచేతనే కాక, వర్తనముచేతను—వన్నె కెక్కిన శ్రీమ ద్బుద్ధిరాజు వీరభద్రరాయని కంకితముగా, మహాకవి కాళ్లకూరి నారాయణరాయనిచే రచియింపఁబడిన వీరాద్భుత రసభరితంబగు పద్మవ్యూహ మహానాటకమును బ్రదర్శించి నా నేర్చిన భరతాగమము సఫలము చేసికొన నభిలషించుచున్నాఁడఁ గావున సావధానచిత్త మనుగ్రహింతురుగాక! (విని) ఏమనుచున్నారు?—

"చ. అనుపమరత్నభూషణము లర్థులు తాల్చినఁనాఁడె శోభఁ జేఁ
దన రెడుమాడ్కిఁ, గబ్బములు తద్దయు నేర్చిన నర్తకుల్ ప్రదర్శన మొనరించునప్పుడె కిరంబుఁ బ్రశస్తి వహించుఁ; గానఁ ద
ర్ద్శన మొనరించునప్పుడె కిరంబుఁ బ్రశస్తి వహించుఁ; గాను న
య్యనఘునిపట్ల మాకుఁగల యాదరముం బొడిగింపఁ జూచెదీ"

అనియా?—చిత్రము, చిత్రము. (తెరవంకఁజూచి) పారిపార్శ్వకా!
పారి—(ప్రవేశించి) ఆర్యా! యేమి సెలవు?
సూత్ర—పాత్రములను సిద్ధపఱిచితివా!
పారి—సర్వమును సిద్ధపఱిచితిని; తమయనుజ్ఞయే తడవు.
సూత్ర—సభ్యులయాదేశము వినియే యుందువు కనుకఁ జర్వితచర్వణ మవసరము లేదు;—నీ వప్రమత్తుఁడవై యుండి భూమికల ధైర్యోత్సాహములను నీప్రోత్సాహముచేతఁ బెంపొందించు చుండుము.
పారి—ఆర్య మీ కిట్టిసందియ మెందులకు?

గీ. ఎందు వీరాద్భుతరసంబు లేవు మీఁఱు
నదియ యుత్తమరూపక; మట్టిదాని
నభినయింపఁగ మీశిష్యులందుఁ బిన్న
వాఁడును బ్రౌఢులను మించి పరిఢవిల్లు.

సూత్ర—అది నిజమే కాని—

ఆ. వె. గాలిచేతఁ దిత్తి, కరతాడనముచేతఁ
గందుకంబుఁ బెంపుఁ గాంచురీతి;
వొంత నిలిచి యొరులు ప్రోత్సాహపఱిచిన
జనుల శక్తి యుక్తు లినుమడించు.

తెరలో—అది యథార్థమె.

గీ. తమ బలంబులఁ బోరిఁగొను తాతఁ జూచి
యిచ్చవడి యూరకున్న విశ్వాచ్యుఁ డల్ల
కంసమర్దను ప్రోత్సాహ కారణమునఁ
దెలివిఁ గని, విల్లుఁ గొని, భీష్ముఁ దెగువఁ దాఁకె.

సూత్ర—అదిగో!—నామాటకు నిదర్శన మిప్పుడే కానిపించినది: మనప్రసంగమువలనఁ బ్రోత్సాహ మంది సంజయ వైశంపాయన వేషధారులు ప్రవేశించుచున్నారు. మన మింక నిష్క్రమింతము.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు).

విష్కంభము

రంగము — కురుక్షేత్రము.

(సంజయ వైశంపాయనులు ప్రవేశింతురు).

వైశం—("తమబలంబులఁ బోరిఁగొను" అను నెనుకటిపద్యమును మరలఁ బఠించి) అట్లు తాఁకినబీభత్సుం జూచి భీష్మపితామహుం డిట్లు పలికెను:—

చ. గుఱిమెఱు మత్స్య యంత్రమును గూలఁగ నేయుట విన్నదాది సం
గరముఖమందు నీపటిమ గన్గొన వేడుక గల్గియుండి య
వ్విరటునివీటమాత్ర మొకవీసము చూచితి; మంచివీలు చే
కుఱె నిపు, డిన్నినాళ్ళవలెఁ గొంకక చూపుము నీదు పాండితిన్.

సంజ—అందుల కర్జునుఁ డేమనెనో ?

వైశం—ఇట్లనెను:—

చ. ఇరువదియొక్కసారులు మహీతల మెల్ల జయించినట్టి ని
ర్భర బలశాలియైన భృగురాముఁ బరాజితుఁ జేసె నన్న కీ
ర్తిరమ లభించె సర్వజగతీతల నాథులలోన మీకు నొ
క్కటికి, కటువంటి మీయెదుట గాండివి యెంతటివాఁడు నిల్వఁగన్.

ఇట్లయ్యిరువు రొకరినొకరు సంభావించుకొని, యగణ్యంబగు ధనుర్విద్యానైపుణ్యంబు మెఱయఁ గొంతవడి పోరినమీఁదట, నర్జునుం డొకదివ్యాస్త్రమున సమ్మోహితుఁడు కాఁగా, బాండవ సైన్యంబునందు భయార్భటులును, గౌరవ సైన్యంబునందు జయార్భటులును నొక్కసారిగ బయలు వెడలెను. శ్రీకృష్ణుఁడు మొగము చిన్నబుచ్చుకొని రథము నవ్వలకుఁ ద్రోలికొనిపోయెను. అయ్యవసరమున—

ఆ వె. తండ్రిపాటు చూచి, తమబలంబుల తొట్రు
పాటు చూచి, మదిని బట్టరాని
యాగ్రహంబు వొడమ నభిమన్యుఁ డానదీ
తనయు వీఁకఁ దాఁకి ధ్వజము త్రుంచె.

అప్పుడు భీష్ముఁడు నన్నిట్టిపిరాధపీరులకు నలవికాని తనతాల ధ్వజము నతఁ డవలీలఁ గూలఁజేసినందుల కాగ్రహానుగ్రహములు రెండును దీపింప నొక్కయర్ధచంద్రబాణమును వింట సంధించి విడిచెను. అభిమన్యుఁడు దానిని మార్గమధ్యమునందె నుగ్గునూచము గావించి, యావృద్ధవీరుని కార్ముకము తుత్తునియలు కావించెను తోడనె గాంగేయుండు కొండొక బాణాసనముం గైకొన, నాతండు దానింగూడ నట్లె కావించెను. ఇట్లు,

ఉ. పట్టినచాపమెల్ల సులభంబుగ భగ్నము సేయ నాత్మలో
బిట్టలుక న్వహించి యలభీష్ముఁడు శక్తి నొకండు వైచె వి
ల్పట్టిన ముష్టిఁ జెల్చుటయుఁ-బార్థతనూజుఁడు దాన చాపముం
బట్టఁగ వీలు లేక, యొకవాలు చివాలునఁ దీసె నుగ్రతన్.

కాని, యింతలో నర్జునుని యరద మడ్డు వచ్చినందున నిరుత్సాహుఁడై చికిత్స కనువెపమున్మీఁద శిబిరమునకుఁ జక్కఁబోయెను. అభిమన్యుఁడు కదనభూమినుండి కదలిపోవుటకుం గలకారణ మిది. శిఖండి విజృంభణము- దేవవ్రతుని శరతల్ప శయనము-గాండీవి పాతాళోదక సమాకర్షణము- మున్నగు తరువాతి యద్భుతచర్య లన్నియు నీవె చూచితివి.

సంజ—తాళు, తాళు !-(వినుట నభినయించుచు) కృష్ణార్జునుల కంఠస్వరములు వినవచ్చుచున్నవి- యిట్టివేళ వారిచ్చటికి బయలుదేరి యుందురు చెపుమా !

వైశం—ఇచ్చటినుండియె యాలోచన మెందులకు ?-చూతము రమ్ము.

సంజ—ఇద్దఱము నిటె పోయిన నెట్లు?-కౌరవస్కంధావారమున నేమి జరుగుచున్నదో-వారు సైన్యాధిపత్యభారము మరల నెవరితల కెత్తుదురో చూడవలసి యున్నది కదా? నీ విటేఁగుము, నే నటేఁగెదను.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు).

ఇది శుద్ధవిష్కంభము.

పద్మవ్యూహము

ప్రథమాంకము

రంగము : — పాండవస్కంధావారము.

[విశ్రాంతివేషములతోఁ గృష్ణార్జునులు ప్రవేశింతురు.]

అర్జు — బావా! రాచపుట్టు వెంతపాడుపుట్టు వయ్యా!

సీ. తండ్రి లేఁ డనుమాట తలఁపునఁ బడకుండఁ
ప్రేమతో మమ్మెత్తి పెంచినాఁడు
గురుశిక్షతోఁ దృప్తి కుదురక రణవేద
మును స్వయంబుగ నూఱిపోసినాఁడు
ధార్తరాష్ట్రులు మేముఁ దగవు లాడంగ మా
పక్షమే యెపుడును బల్కినాఁడు
అడవుల కేఁగునాఁ డంబకంబెను ముందు
పొటపొటఁ గన్నీరు పుచ్చినాఁడు
అట్టి ప్రేమ స్వరూపు మహానుభావు
నస్మదీయ పితామహు ననఘు [illegible]
పొట్టనుం బెట్టికొన్న [illegible]
బుట్ట గతు [illegible] వునే! కృష్ణ. యింక.

కృష్ణ — దాన [illegible] - భగవంతు [illegible] మహుం జేసి, యాయు
చ్చు నంతటితో [illegible] నని చెప్పందగును.

సీ. వాహనంబు సిడంబుఁ బాగయు శస్త్రంబు
లేనివారల నేయఁ బోనిఘనుఁడు
ఎనసి సంయ్వరుయోధు లెత్తివచ్చినఁ గాని
విల్లు చేఁ బట్టని వీరవరుఁడు
తెగువ నిర్వదిమూఁడు దినములు పోరాడి
భార్గవుం గెలిచిన బాహుబలుఁడు

కాశీశు సుతలకై కడఁగి వచ్చినన్నపా
వళి నొంటినోర్చిన వాఁడిమగఁడు

తండ్రిసౌఖ్యమె కోరిన ధార్మికుండు
బ్రహ్మచర్యంబు నెగ్గిన పావనుండు
చావుఁ దనచేత నిడికొన్న సాధ్వితుండు
కరము మహిమాన్వితుండు గంగాసుతుండు !
(ఇరువురు మౌనముతో ముందునకు నడతురు).

అర్జు—బావా ! నీ వేమన్నను సరియే కాని- యుద్ధము బహువిరుద్ధ కార్య మయ్యా !

ఉ. ఆరయఁ,దండ్రియుం దనయుఁ,డన్న యుఁదమ్ముఁడుఁ,శిష్యుడుంగురుం
డీరస మొప్పఁ దారసిలి, యెడ్డ వివేకము వీడి, వాఁడిమిన్
ధారణికోసమై పెనఁగి ధారణిపా లగుకంటె వేఱుగా
దారుణకర్మ మింకఁ గలదా! వలదా యలదాని రోయఁగన్?

కృష్ణ—పాపము శమించుగాక !- నీకు మరల మతి పోయిన ట్లున్నది! యుద్ధ మనఁగా వీరకర్మము- వీరకర్మమును నిందించుట వీరులను నిందించుట కాదా? చూడు,-

సీ. పురహరుచేతి కర్పూర శరాసన శింజి
నీరవ మింకఁ జెల్లార లేదు
అలశిబి యజ్ఞ ఘాయావళి గిట్టల
గుంట లింకను బూడికొంట లేదు
పరశురాముండు తర్పణ మాచరించిన
బావు లింకను నింకిపోవ లేదు
దశరథరామ భూధవుఁడు కట్టిన నీటి
కట్ట యింకను వార్ధిఁ గలియ లేదు
వీరుల చరిత్ర లీరీతి విశ్వ మెల్ల
నిండి సాక్ష్యం బొసఁగుచుండ నీవు వీర

ప్రథమాంకము

కర్మమున నెగ్గు గలడన్న ధర్మవిదులు
పరిహసింపక విడుతురే ! పార్థ ! నిన్ను.

అర్జు—బావా ! యుద్ధము, క్షామము, ఉప్పెన, భూకంపము, మహామారి, పారతంత్ర్యము, ననునివి యాఱును దేశమునకు మహోపద్రవకరములు. అట్టియుద్ధము ధర్మబద్ధ మనుట నాబుద్ధికి నచ్చకున్నది సుమీ !

సీ. బెబ్బులి చొఱఁబడ్డ పెనుసంత వంతునఁ
గదలి దేశంబెల్లఁ గలఁత నొందు
దంతి మ్రింగిన కపిత్థంబు చందంబున
నిట్టి కోశం బెల్ల వట్టిపోవుఁ
గార్చిచ్చునం గాలు కానవిధంబున
స్వజనసంతతి వినాశంబు నొందు
సాయంతనపు టింద్రచాపంబు వడువున
మాటిమాటికి సిరి మార్పుఁ జెందు
ఓజ చెడి యొడ్డుపట్టిన యోడ భంగి
దిక్కుమాలి గృహంబులు దిబ్బ లగును ;
గటకటా ! యెంచి చూడ సంగరముకంటె
ధాత్రిలోపల మఱి యనర్థంబు గలదె !

కృష్ణు—ఓయి వెఱ్ఱివాఁడ !—

సీ. పౌరుషంబు త్యజించి బ్రతికి యుండుటకంటెఁ
దొలుదీవివారికి దొసగు కలదె
పూర్వుల విఖ్యాతి బూదిఁ గల్పుటకంటె
నార్యసంతతి కమర్యాద కలదె
ఆయుధ దారిద్ర్య మనుభవించుటకంటె
భారతీయులకు లోపంబు కలదె
ఆత్మగౌరవముపై నాస్థ వీడుటకంటె
హైందవులకు మానహాని కలదె

రాజ్య మెల్లను బరుల కర్పణము చేసి
మగతనము చంపుకొని, కీర్తి మాపుకొని, య
హర్నిశలు పొట్టకొఱకు దాస్య మొనర్చు
కంటె మనజాతి కింక గళంకంబు గలదె ?

అదికాక :—

సీ. సంగరాభావంబు సంఘటిల్లిననాఁడు
క్షాత్రబీజంబు నాశంబు నొందు
దాన శస్త్రాస్త్రవిజ్ఞానంబు హరియించు
నవ్వాల వ్యాయామ మంతరించు
నామీఁద దేహదార్ఢ్యము సన్నగిల్లును
నటువెన్క రోగము లతిశయిల్లుఁ
బదపడి దుర్బల హృదయులు ప్రభవింతు
రంతటఁ జెడబుద్ధు లావహిల్లు;
నదియె మొదలుగ నైకమత్యంబు సెడును
గత్తులుఁ గటారములుఁ బుటగతము లగును
దేశ మంతటితోఁ దల్పు తెఱచియున్న
యిల్లువోలెను గుక్కల కిక్క యగును !

అర్జు—బావా! అట్లయిన, యుద్ధము ధర్మబద్ధ మనియే నీ నిశ్చితాభి
ప్రాయమా ?

కృష్ణు—అదిగో ! అచ్చటమాత్ర మొకధర్మసూక్ష్మ మున్నది. రాజ్య
స్థాపనార్థ మనియు, ధర్మస్థాపనార్థ మనియు యుద్ధము రెండువిధ
ములు. అందు ధర్మస్థాపనార్థ మగుయుద్ధము కేవల ధర్మబద్ధము.
ఇప్పుడు మీ రొనర్చునది ధర్మస్థాపనార్థమె యగుటంజేసి యవశ్య
మాచరింపఁ దగినది. ఎట్లందువా ?—

గీ. దశముఖుఁడు సీతనుంబోలె ధార్తరాష్ట్రు
లపహరించిరి మీరాజ్య నుక్రమముగ ;
దాశరథి సీతకొఱకు చందాన మీరు
శాత్రవులఁ జంపఁదగు స్వరాజ్యంబుకొఱకు.

అర్జు—(నడచుచు నడచుచుఁ గుడిసెవైపునకు మరలును).

కృష్ణు—అర్జునా! యేమది— యటు మరలితివి ?— సుభద్రాదేవి యెందుచేతనో యీపూఁటఁ జింతాక్రాంతయై భోజనము సేయక పండుకొన్న దని విని యామెశిబిరమునుగూర్చి కదా బయలు వెడలితిమి ?

అర్జు—అచ్చటి కిది చాలఁ జేరువత్రోవ. ఈ పాంచాల శిబిరముల యావలివే మనరాణివాసపు గుడారములు.

ఇద్దఱు—(పరిక్రమింతురు.)

కృష్ణు—(ఇరుకెలంకులు పరికించి) ఈదిక్కువా రింకను విశ్రమింపలే...

సీ. కవచధారణమునఁ గలిగినయుమ్మ చ
ల్లారంగ బయట నల్లాడువారు
తమవారియందు శాత్రవులందుఁ బడి మర
ణించినవారి గణించువారు
చలిపివచ్చిన సాహసపుఁ గృత్యములు తమ
ప్రియజనంబులకు విప్పించువారు
మఱునాఁటిసంగతి మనమున శంకించి
శకునపరీక్షలు సలుపువారు
ఆయుధములు సానల వాఁడి సేయువారు
గాయములకుఁ జికిత్సలు గాంచువారు
నెందుఁ జూచిన నీరీతి సందడిగను
న్నవా రదె ! యీ ప్రదేశ మున్నవారు.

అర్జు—బావా ! యీయోధులం జూచినపుడెల్ల నాహృదయము కట కట పడక మానదు సుమీ !

సీ. తనసముద్రగ సౌధము తక్క నెఱుఁగక
 ననవోలె విలసిల్లు నాగరకుఁడు
తనదుక్షేత్రంబు సేద్యము తక్క నెఱుఁగక
 శ్రమఁ బాటుపడియెడు జానపదుఁడు
తనయింటిపట్టు సందడి తక్క నెఱుఁగక
 సాధుసై మెలఁగు వయోధికుండు
తనయాలి బిగికౌఁగిటిని దక్క నెఱుఁగని
 యుత్సవాంబుధిఁ దేలు యువజనుండు
పెండ్లికై వచ్చినట్లు సంప్రీతిఁ దరలి
వచ్చి, మానిమిత్తము తమ ప్రాణములను
యుద్ధభువి కప్పనము సేయుచుండ నెట్లు
మానసము నీకు గాకుండ మానునయ్య!

కృష్ణు—అర్జునా! యోధులు కుంపట్లవంటివారు. శాంతిసమయముల యందు వేసఁగి కుంపట్లవలె నేమూలనో పడియుండి, యుద్ధసమయములయందు శీతకాలపుఁ గుంపట్లవలెఁ గనకనలాడుట వారి ధర్మము సరి కాని— నీ వనినట్లు శీఘ్రముగానే వచ్చితిమి! అదేకదా సుభద్ర శిబిరము?

అర్జు—అదే. అడుగో! ద్వారపాలకుఁడు మనలంజూచి, నివేదించుటకై లోపలి కరుగుచున్నాఁడు.

[అంతటఁ దెర యెత్తఁబడఁగా, సుభద్ర శిబిరము గోచరించును.]

సుభ—(శయ్య దిగి) రా చిన్నన్నా రమ్ము!—(అర్జునునివంకఁ జూచి) బాబును జూచినారా?

అర్జు—చూచుటకై పోయితిమి కాని.—యిప్పుడె నిద్ర పట్టినట్లు పరిచారకులు చెప్పినందునఁ జూడకయే రావలసి వచ్చినది. వైద్యులు కట్టు కట్టునప్పుడు నీవు దగ్గరనే యుంటివఁటకదా— వా రేమి చెప్పిరి?

అభిమన్యుఁడు.

సుభ—గాయము పూర్తిగా మానువఱకు యుద్ధరంగమునకుఁ బోఁ
గూడ దనియు, నీలోపల నతనికి యుద్ధవృత్తాంతము లేమియుఁ
దెలియనీయఁ గూడ దనియుఁ జెప్పిరి. (కృష్ణునివంకకుఁ దిరిగి)
ఏ మన్నా ! నిలుచుండియే యుంటి వేమి ?

(కృష్ణార్జునులు కూర్చుండ, సుభద్ర శయ్య నానుకొని నిలుచుండును.)

కృష్ణు—చెల్లెలా! యీపూట నీముఖమునందుఁ గానవచ్చు విచారము
నకుఁ గారణము బాబు గాయ మేనా ?

సుభ—(బలవంతముగా నవ్వి) అన్నా ! దానికి విచార మేల ?—

క. వీరునకుం బోరునఁ బ్రతివీరునిశస్త్రమున సంభవిలు గాయంబు
న్నారీ ఫాలమునకుఁ గస్తూరీతిలకంబువోలె శోభయ కాదే ?

కృష్ణు—అట్లయిన నేఁటివిచారమున కేదో విశేషకారణమె యుండ
వలెను.

సుభ—అన్నా ! నావిచారమునకుఁ బదుమూఁడేండ్లు ప్రాయము
రాఁగా నేఁటి దనెద వేమి ?

కృష్ణు—కురుక్షేత్రమున మీరణభేరి యెప్పుడు మ్రోఁగెనో అప్పుడె
దాని కవసానము రానేవచ్చినది కదా ?

సుభ—(నిట్టూర్పుతో) అయ్యో ! అంతటితో నేమయినది ?

గీ. సమరము తుపానుగాడుపు చందమునను
నెప్పు డేగతి మాఱునో యెఱుఁగ రాదు !
దాననె జయాపజయములు దైవవశము
లనుచుఁ బెద్దలు వచియింతు రన్న ! వినవె ?

కృష్ణు—అది యట్టిదే కాని—మన మామెట్టు గడచితిమి.

ఉ. ఎవ్వని నాత్మలోఁ దలఁచి యెల్లపు డేను దలంకుచుందునో
యవ్విలుకాఁడు భీష్ముఁడు రణాంగణముం గయిసేసె నేఁ,డికన్
గవ్వలగుత్తుల ట్లఖిల కౌరవయోధుల మస్తకంబులం
గవ్వడి భీము లొక్క క్షణకాలము లోపల దుల్చివేయరే ?

సుభ—చిన్నన్నా !

గీ. ఆదినుండియు భీష్ముని యడలు నీకుఁ,
గర్ణు నడలెన్డుఁ బెదబావగారి, కస్త్ర
గురుని యడలు సదా నీదు మఱఁదిగారి,
కలజయద్రథు నడ లనయంబు నాకు !

అర్జు—(పరిహాసముతో) ఏమి ! యెన్నఁడుఁ జెప్పవైతివి !—సైంధవుఁడు నీదృష్టిలోఁ గర్ణ భీష్మద్రోణులకన్న మిన్న కాఁగలిగెనుగా!

చ. అడవుల నున్ననాఁడు ద్రుపదాత్మజ యొంటిగ నుంటఁ జూచి యా
జడమతి కొంచుఁ బోవుటయు, జాడలవెంబడి నేఁగి యాఖలుఁ
వడముడి కట్టి తెచ్చుటయు, వత్సలుఁ డగ్రజుఁ డాత్త దుస్సలన్
గడుఁ దలపోసి పుచ్చుటయుఁ, గంజదళాక్షీ ! యెఱుంగ వేమొకో!

సుభ—ఎఱుఁగ కేమి ?—నాభయకారణము దానికి సంబంధించినదే.

క. పరిపరివిధముల నెదఁ ద
త్పరిభవమున కడలి యడలి పలుయత్నములన్
దురమున మిము గెల్వఁగ దు
స్తరమగు నస్త్రం బొకం డతండు గడించెన్.

కృష్ణ—చెల్లెలా ! * అలాతపిశాచన్యాయముగా— దానికొఱకు నీ వింతభయపడవలసిన పని లేదు. అది సంభనాస్త్రము కాని—మారణాస్త్రము కాదు ; మఱియు నొకసారితో దానిపని సరి.

సుభ—అది యట్టిదె కావచ్చును. కాని, నాభయమునకు గొప్పకారణ మింకొకటి కలదు. అతని శిర మెవరైన నేలఁ గూల నేసినచో—

కృష్ణ—నేలఁ గూల నేసినఁగదా? త్రిశంకుస్వర్గమునఁ బడ నేయవచ్చు ను లెమ్ము. ఇంతకు, నివి తలఁపునకుఁ దెచ్చికొనియేనా నీ విట్లున్నది ?

సుభ—అన్నా ! తలఁపునకు నేను దెచ్చికొన లేదు—దుస్సల తెచ్చినది.

కృష్ణ—చెప్పు, చెప్పు—అదెట్లు ?

సుభ—ఉత్తర వేవిళ్ళబాధ చూచి యేమియుఁ బాలుపోక, అత్తగారితోఁ జెప్పిరమ్మని మందారికను బంపితిని. అది మగిడి వచ్చునప్పుడు దుస్సల చూచి—" నీ వెవతె " వని యడుగ " అమ్మ

* కొఱివి చూచి దయ్య మనుకొనినట్లు.

సుభద్రాదేవిగారి పరిచారిక " యని యది యుత్తర మొసఁగె నఁట ఆపాటున ముక్కు మూరెడును మూతి బారెడును జేసికొని—"తన మగఁడు నాకొడుకుం జంపి నాకుఁ బుత్త్రశోకము కలిగించినందులకు నీయజమానురాలు పొంగి బొరగిలఁబడుచున్నది కాఁబోలును—! నామగఁడు తనకొడుకుం జంపి నా కూఁటఁ గలిగింపఁ గలఁడని యాకులుకులాడిత్రో నాపలుకులుగాఁ జెప్పుము." అని పలికిన దఁట !

కృష్ణు—మందారిక యంతమాట విని యూరక వచ్చునది కాదే ?

సుభ—రానే లేదు—"అమ్మా ! నీమగని మగతన మంత తెలిసిన దే కాని—నేఁ బోయి యీమాట చెప్పిన నీకుఁ బుత్త్రశోకమునకుఁ దోడు భర్తృశోకముకూడ సంప్రాప్త మగునేమో యాలోచించు కొనుము ! " అని మఱి చక్కవచ్చిన దఁట.

అర్జు—సరియే— అనవలసినమాట యేమో మందారిక యననే యన్నది ; దానినే నేను స్థిరపఱిచెదను ;—

చ. వల దని ధర్మనందనుఁడు వారణ సేయ వధింపమాని య
య్యలఘుబలుండు భీముఁడు జయద్రథు లజ్జ హరించె నాఁడు,
య్యలి ! యల * సింధురాణ్మహిషి ♦ యైదువరాలితనంబు నీమనం
బెలరుప రేపు మాపు హరియించెద నే నిఁక నూరడిల్లుమా

కృష్ణు—అమ్మాయి ! వింటివిగదా మీయాయనప్రతిజ్ఞ ?—సైంధవు నీపూఁటతో లేనివానిఁగా నిశ్చయించుకొని, పోయి భోజనముచేసి విశ్రమింపుము. అర్జునా ! దుర్యోధనుఁడు సర్వసేనాధిపత్యమును గూర్చి యాలోచించుటకు రాజుల నందఱను సభాశిబిరమునకు రప్పించు సన్నాహములో నున్నవాఁ డని మనగూఢచారులు వచ్చి చెప్పిరికదా?—పైసంగతి యేమిజరిగినదో పోయి తెలిసికొందము రమ్ము. (అందఱు నిష్క్రమింతురు).

ఇది ప్రథమాంకము.

* ముస్సల ♦ సువాసినీత్వము.

పద్మవ్యూహము

ద్వితీయాంకము

రంగము :—కౌరవ స్కంధావారము.

(శకుని దుర్యోధనులు విశ్రాంతి వేసములతోఁ బ్రవేశ)

శకు—సరి కాని—యెక్కడి కిప్పుడు మన ప్రయాణము ?

దుర్యో—ఆచెట్టుక్రిందికి. ప్రత్యేకము నీతో నొకసంగతి మాట్లాడఁ గోరి, యందుల కది యర్హస్థల మని తీసికొని వచ్చినాఁడను.

శకు—నీవు మాట్లాడఁ గోరినసంగతి సేనాధిపత్యమును గూర్చినదై యుండవలెను.

దుర్యో—మామా ! పరేంగిత జ్ఞానమునందు నిన్ను మించినవా రెవ రున్నారు ! అందువలననే నీతోఁ జెప్పక యేకార్యమునందును బ్రవేశింపను.

శకు—గమ్యస్థానము చేరినారము. ఇఁక నీవు చెప్పఁదలఁచిన దేమో చెప్పుము.

దుర్యో—మామా ! చెప్పుట కేమున్నది ?— సేనాధిపత్యమును గూర్చి * దధివ్రీహిన్యాయముగా నా కేమియుఁ బాలుపోవుట లేదు.

చ. గురుఁ డఖిలాస్త్రకోవిదుఁ, డకుంఠిత విక్రముఁ, డాజిలో సురా
సురులకుఁ గూడ దుర్జయుఁడు; సూతసుతుండును నట్టివాఁడె; యీ
యిరువురిలోన సైన్యముల కెల్ల నధీశ్వరుగా నొనర్ప నె
వ్వరు తగువారలో యని యవారిగ నామది శంకఁ బొందెడున్,

ఇంకొకటి—

గీ. గురునియెడ నెల్లవారికి గురియ, కాని—
పార్థునెడ నాయన విశేషపక్షపాతి ;
కర్ణుఁ డలపార్థు నెడలఁ గర్కశుఁడె, కాని—
యతని యెడఁ గొందఱకుఁ గిట్ట దాత్మయందు.

* పెరుగు వడ్లు కలిసినట్లుగా.

అది యటుండనిచ్చి, కర్ణున కాధిపత్య మిచ్చితి మనుకొనుము.

మ. ధనురాచార్యుని నన్ను జల్పునిగ స్వాంతంబందు భావించి యా
తని కర్పించెఁ జమూపతిత్వ మని రోఁతం జెందు ద్రోణుం డెదన్;
ఆతనిం గాదని యాచార్యున కిచ్చిన,—
తనకై ప్రాణము లొడ్డి యర్జునుని దోర్దర్పం బడంపంగ నెం
చినన న్నుంజినచూపు చూచె నని రోషించు న్మది గర్ణుఁడున్.

కాబట్టి, వ్యవహార మీదనిద్ధ మని నిర్ణయించుటకు వలనుపడక ముందునకు వచ్చిన గోయి, వెనుకకుఁ బోయిన నూయి—యను సామెతకుఁ దార్కాణముగా నున్నది. ఈలాటి విషమస్థితియందు నీబుద్ధి నడచిన ట్లెవరిబుద్ధియు నడవదు. కావునఁ, గర్తవ్యము * నిర్ధరించి నాయాందోళనము నివారింపుము.

శకు—సేనాధిపత్యముసంగతి తరువాత నాలోచింతము కాని—నీ కింకను యుద్ధము సాగింపవలె ననియే యున్నదా?

దుర్యో—(ఆశ్చర్యముతో) ఏమి మామా! అట్లడిగితివి!

శకు—ఏమా?

క. కడుబల్లిదుఁ డగుభీష్ముని—బడనేసినవారి కింకఁ బరు లధికులొకో!
గుడి మ్రింగినవారల క—ప్పడములె కా తలుపు లనఁగఁ బార్థివముఖ్యా!
మఱియు,

చ. కలన నదీతనూభవు శిఖండి శరావలి నొంచి రక్తధా
రలు వెడలించుచుండ; గుణరావముతో విశిఖాళి రెండుచే
తుల నిగిడించి యీఁగలను దోలినయట్లు కిరీటి తూల్చె దో
ర్బలసన మొప్ప నేఁడు మనవీరుల; వారి జయించు టెట్లొకో?

దుర్యో—(అనిష్టముతో) మామా! నాముందు వారిప్రతాపవర్ణన మెందులకు గాని—యింతకు వచ్చినతరువాత సంధి చేసికొమ్మనియెదవా?

శకు—(చిరాకుతో) పాడుసంధి!—సంధిమాట యెత్తినవా రెవ్వరు?

దుర్యో—మఱి?—

---
* నిర్ణయించి.

శకు—మఱి మార్గమే లేదా?—ఆగర్భదరిద్రుల నడంచుటకు యుద్ధమె కావలెనా ?

దుర్యో—(ఆశతో) అట్లయిన, నీవృథా ప్రయాస మంతయు నెందులకు? అదే చెప్పుము.

శకు—చెప్పెడి దేమిటి ?—

గీ. నచ్చుబాటుగ మన కచ్చివచ్చినట్టి
పాచికలు చల్లఁగా నుండఁ, బవర మేల ?
అధిప ! నేను సృజించిన యక్షములకుఁ
గలదె తిరు గింక మూఁడులోకములయందు ?

దుర్యో—(వికాసముతో) మామా ! యీమాట నామనసునందును నున్నదే కాని—యందుల కవకాశ మబ్బుట యసంభవ మని పలుకఁ దేల లేదు.

శకు—అనఁగా—♦ నాద్యూతప్రియుఁ డొంటరిగా నెట్లు దొరకు నని యేనా ?—అందుల కిదియే తగిన యదను.

ఉ. దిట్టతనంబు మిఱఁగ యుధిష్ఠిరు నెవ్వరు పట్టి తెత్తురో
యట్టి యవక్రవిక్రముల కంచిత సర్వబలాధిపత్యపుం
బట్టము గట్టువాఁడ నని పల్కుము నిండుసభాంతరంబునం,
బెట్టుగ నీతలంపు నెఱవేఱును దప్పక కౌరవేశ్వరా !

దుర్యో—(ఉత్సాహముతో) సెబాసు ! మామా ! సెబాసు !—
* ఏకక్రియా ద్వ్యర్థకరీ బభూవ యనునట్లు— నీయాలోచన ముభయతారకముగా నున్నది !

గీ. స్వామికృపచేత నీయెత్తు సాగెనేని
కడఁగి యీసారి నూఱేండ్లు కానలందు
వాస మొనరింపఁ బందెము వయిచి, వార
లూరిమొగ మెన్న డిఁకఁ జూడకుండఁ జేతు.

శకు—ఈసరికి రాజు లందఱు సభాశిబిరము చేరి నీకొఱకు నిరీక్షించు చుండురు. పోయి ముందుపని చూతము రమ్ము.

♦ ధర్మరాజు * ఒకపనివలన రెండుపనిప్రయోజనములు.

ఇద్దఱు—(మరల వెనుకకు నడతురు).

(అంతటఁ దెర యెత్తఁబడఁగా—కృపాశ్వత్థామ దుశ్శాసన సైంధవ పరిభృతులు కొలువుకూటముతోఁ బ్రవేశింతురు)

దుర్యో—(సత్వరముగ సమీపించి) దుశ్శాసనా ! కర్ణుఁడు రాలేదా ?

దుశ్శా—వచ్చి, నీవు లేవని కాఁబోలును, దాతగారిని జూచివత్తు నని చెప్పి యేఁగినాఁడు. (వినుట నభినయించి) అదిగో బండిచప్పుడు; మాటలోనే వచ్చినాఁడు.

అశ్వ—(కృపునితో రహస్యముగా) మామా ! చూచితివా మహారాజు పక్షపాతము ? ఇతనికిఁ గర్ణుఁ డొక్కఁడే వెలితిగఁ దోఁచెను !

కృపు—(రహస్యముగానే) అబ్బాయి ! యిదివఱ కతఁడు యుద్ధము నందు లేఁడు కదా ? అందువలన నతనింగూర్చి ముందు విచారించుటలోఁ దప్పేమియు లేదు.

(అంతటఁ గర్ణుఁడు ప్రవేశించును.)

దుర్యో—(కర్ణున కెదు రేఁగి) మిత్రమా ! యెచ్చటి కేఁగితివి ?

కర్ణు—నేనా ?

గీ. ఎవరికతమున నీపది దివసములును
దాల్పనైతినో శస్త్ర మా తాతగారి
పొంత సమరంబున కనుజ్ఞఁ బొందుకొఱకు
వసుమతీశ్వర ! నేఁ బోయి వచ్చినాఁడ.

దుర్యో—ఈలాటిమర్యాదలు నీసొమ్ము. సరి కాని, సర్వసేనాధిపత్యమునుగూర్చి యేమి యాలోచించితివి ?

కర్ణు—ఆలోచన కేమున్నది ? మన సేనాను లందఱు * సేనాను లేక దా?

దుర్యో—అదే వచ్చినచిక్కు—అందువల్లనే యేమియుఁ బాలుపోక, నీవిష్టపడినచో నొకదారి త్రొక్కుటకు నిశ్చయించుకొన్నాఁడను.

కర్ణు—మహారాజా ! యేవిషయమునందుఁ గాని నాయిష్టముకొఱ కెన్నఁడు నెదురుచూడ వలదు. సర్వత్ర నీయిష్టమే నా యిష్టము.

* కుమారస్వామి.

దుర్యో—అట్లయిన రమ్ము. (కర్ణుని చేయి పట్టుకొని కొలువుకూటము నకు వచ్చి కృపునివంకఁ జూచి) ఆర్య! ఆచార్యులవా రేరి ?
కృపు—మహారాజ! వైద్యు లలుగులం దీయుట పూర్తి కానందున, నీవు కొలువుకూటమునకు రాఁగనే వర్తమాన మంపవలసిన దని చెప్పి ముందు మమ్ము లం బంపినారు.
దుర్యో—దుశ్శాసనా! సత్వరముగ బండి తీసికొని పోయి యాచార్యులవారిని దోడుకొనిరమ్ము.
దుశ్శా—(నిష్క్రమించును.)
దుర్యో—(సైంధవునుద్దేశించి) బావా! కడమవారందఱు వచ్చినట్లేనా!
సైంధ—అందఱు వచ్చి, యిక్కడ నుక్కగా నున్నందున నరుగో! పార్శ్వభాగములయందలి చవికలలోఁ గూర్చున్నారు.
దుర్యో—(కలయం జూచి) లేవకుఁడు, లేవకుఁడు—ఇప్పు డట్టిమర్యాద లవసరము లేదు. (కర్ణునివంకఁ దిరిగి) అన్న ట్లడుగమఱచితిని-[1] భవితవ్యమును గూర్చి తాతగారేమయిన సెలవిచ్చినారా ?
కర్ణ—కోటి సెలవిచ్చినారు. అన్నిటియొక్కయు సారాంశము—సంధి చేసికొనుటయే శ్రేయస్కర మని.
దుర్యో—(వికటముగా నవ్వి) సుయోధనుని కంఠమునఁ బ్రాణముండఁగాఁ నది యెన్నఁడుఁ బొసఁగ నేర దని చెప్పక పోయితివా ?
కర్ణ—అట్లు చెప్ప లేదు కాని---కర్ణుని కంఠమునఁ బ్రాణ ముండఁగా నది పొసఁగ నేర దనిమాత్రము చెప్పితిని.
అశ్వ—(వికటముగా) మే లంగరాజా!— మేలు ! యథార్థము చెప్పితివి ! సంధియెడ నీకు మొదటినుండియు సవతితల్లి ప్రేమయే గదా !
కర్ణ—నా కేకాదు-నీకును, నీతండ్రికిని, నీమామకును దక్కఁ, గడమ యందఱకును గూడ నట్లే. కారణము తెలియునా ?—

గీ. భీరు లెప్పుడు సంధియే కోరుచుంద్రు
[2] విగ్రహామె కోరుచుందురు వీరు లెపుడు ;

---

1 ముందరిసంగతి 2 యుద్ధము.

అశ్వ—అట్లు కాదు—

ఎపుడు నీచులు కలహామే యిచ్ఛగింత్రు
సంధియే యిచ్ఛగింతురు సాధు లెపుడు.

అని శాస్త్రము.

కర్ణ—(రోషముతో) అలా గేమి ?—

చ. అవనిపు నుప్పుగల్లు దిను చాతని శత్రుల మేలు గోరి రే
పవ లిటు సంధికై పలవువారలె నీచులో—రాజుకోసమై
బవరమునందు ముందుఁ దమప్రాణము లర్పణ సేయఁజూచు వీ
రవరులె నీచులో యడుగరాదె సభంగల పిన్న పెద్దలన్ ?

కృపా—అబ్బాయి ! పాకము ముదురుచున్న దిఁక విరమింపుము.

అశ్వ—(వినిపించుకొనకయే) ఓహో ! లజ్జాదేవి యీతని నెంతవిచ్ఛల విడిగా విడిచిపెట్టినది ! రణరంగమునకు ముం దడుగు వేసి, రాజు నిమిత్తము ప్రాణము లొడ్డు మేము శత్రులమేలుగోరు కృతఘ్నుల మఁట !—యేదో వంక నాధారము చేసికొని యింతవఱకు నింటఁ గూరుచుండి—* ఉలూఖల శేషన్యాయముగా—నిపుడు సిద్ధపడిన తాను రాజుకొఱకుఁ బ్రాణము లర్పించు పరమభక్తుఁ డఁట !

ఉ. దండిమగండు భీముఁ డతిదర్ప మెలర్పఁగఁ ద్రిప్పి పెన్గదా
దండము వీచినప్పుడును; దత్తనయుండు ఘటోత్కచుండు కో
దండము త్రుంచి తేరిసయితంబుగ మీఁదికి నెత్తినప్పుడున్
దండను నెవ్వరుంటఁ బతి దక్కెనొ సభ్యు లెఱుంగ కుండిరే !

కర్ణ—మహారాజా ! వింటివా యీ యెత్తిపొడుపు ?—దండు వెనుక నిలిచి యాశీర్వచనపనస చెప్పవలసినవారికి, విల్లమ్ములు చేతి కిచ్చి వీరవేషము వేయించిన నేమనుటకు సాహసింపరు !

అశ్వ—ఇది రెండవ తప్పు !—స్తోత్రపాఠములు చదువుటకు దండు వెనుక నుండువృత్తి సూతుఁడవగు నీది కాని—నాది కాదు.

దుర్యో—మిత్రమా ! కృపాచార్యులవా రన్నట్లు పాకము ముదిరి పోవుచున్నది— నీవైన నింతట విరమింపుము.

* అల్లుఁడు అత్తగారు పెట్టినప్పుడు చిమ్మిలి తినక, రహస్యముగా రోలు నాకినట్లు.

కర్ణు—(వినిపించుకొనకయే) అది యట్లే కావచ్చును; కాని—

గీ. యజనములయందు శ్రాద్ధములందుఁ దేర
కూళ్ళతోఁ బొట్టలను నించికొనుచుఁ, జిలుక
పలుకులం జీవనము పుచ్చు బాఁప లేమి
ఘనులు సూతులకంటె లోకంబునందు ?

అశ్వ—"వినాశకాలే విపరీతబుద్ధి" యనునట్లు, చివరకు నీ కీబుద్ధి కూడఁ బుట్టినదా !

క. బ్రాహ్మణవేషముఁ దాలిచి,
బ్రాహ్మణసన్నిధిని విద్యఁ బడసి, చివరకుం
బ్రాహ్మణనింద యొనర్చెదు
బ్రహ్మద్వేషంబు చచ్చువంటిది సూవే !

మ. అతిపాతంబుగ హైహయాధముఁడు బ్రహ్మద్వేషముం బూని భూ
స్థిత రాజన్యకులంబు లన్నిటికిఁ దెచ్చె న్మూలవిచ్ఛిత్తి; దు
ర్మతి ! నీ విప్పు డకారణంబుగను బ్రహ్మద్వేషివై దుర్మదో
ద్ధతిఁ గల్పింపఁగఁబోకు సూతకులవిధ్వంసంబు నీపేరిటన్.

కృపా—అబ్బాయి ! అతనితో నేమి?—జగత్పూజ్యులగు నగ్రజన్ముల యౌన్నత్య మెవ్వ రెఱుఁగరు ?

కర్ణు—ఆహా !—యెఱుఁగ కేమి ?

ఉ. లోకుల వాకిళు ల్పవళులు న్నిశలుం బొడిగాఁగ మెట్టుచు
న్నాకొను చిచ్చకంబులు తృణంబున కేనియుఁ జేయి చాచుచున్
మాకుఁ జిరాయురున్నతులు, మాకు శుభంబు, సుఖంబు మాకటం
చేకరు బ్రాహ్మణాధముల నెవ్వ రెఱుంగనివారు ధారణిన్.

అశ్వ—ఓరీ, వీరంమన్యా ! * అలాబూ పాషాణ న్యాయముగా— నీపుట్టువునకుఁ దగినట్లే పలికితివి ! చూడు—

మ. పాను పొప్ప న్మను దస్యులం గెలిచి జంబూద్వీప మాద్యంత మా
ర్జనముం జేసిన దెవ్వ?—రాగమములున్ శాస్త్రేతిహాసంబులున్

* కాతిలోఁ బుట్టిన సొరకాయ కాతినెతియ యెట్లుఁడునో యట్లే పెరుగునట్లు

దనరం గల్పన సల్పి జ్ఞానమును బ్రోద్యల్లీల వ్యాపింపఁ జే
సినవారెవ్వరు? బ్రాహ్మణోత్తములెకా? చింతింప మహాత్మకా!
ఇంకను జెప్పుమనెదవా ?—

సీ. ఆదికాలమున నార్యావర్త మెల్లను
పాలించిన [1] మనువు బ్రాహ్మణుండు
ధరణీతలంబెల్లఁ దనదిగాఁ గన్న త
పస్వి కశ్యపుఁడును బ్రాహ్మణుండు
[2] శక్రునిచేత ముజ్జగము లేలించు నే
ర్పరి బృహస్పతియును బ్రాహ్మణుండు
క్షత్త్రజాతి నిరంకుశత్వ మడంచిన
పరశురాముండును బ్రాహ్మణుండు
పృథివిపులకెల్ల విలువిద్దె బిచ్చ మిడిన
ప్రథితయశుఁడు నాతండ్రియు బ్రాహ్మణుండు;
ప్రాకటబంగు బ్రాహ్మణ ప్రాభవమున
కింతకంటె నిదర్శన మేమి వలయు ?

కృపా—అబ్బాయి! అతనితోపాటు నీకుఁ గూడ మతి పోయినదా యేమి! అన్నికంఠము లొక్కకంఠమై, యన్ని చేతు లొక్క చేయిగాఁ బని చేసి, యాత్మగౌరవము కాపాడుకొనవలసిన యిటు వంటి విషమస్థితియం దన్నిటికిని హానికరమైన యీబ్రాహ్మణా బ్రాహ్మణ వివాద మేమిటి! అదికాక— మానవసంఘ మొక వృక్షము వంటిది :—

సీ. బ్రాహ్మణుల్ [3] మూలంబు భంగి విజ్ఞానజీ
వనము సర్వత్ర వ్యాపనము సేయ
క్షత్రియుల్ [4] స్కంధంబు చాడ్పున సకలభా
రంబోర్పునం ధారణం బొనర్ప
వైశ్యులు [5] శాఖల వడువున దిశ లంటఁ
బ్రాఁకి దారిద్ర్యాతపం బడంప

1 స్వాయంభువుఁడు. 2 దేవేంద్రుఁడు. 3 వేరు. 4 మొదలు. 5 కొమ్మలు.

శూద్రులు [1] త్వచమట్ల స్రుక్కుచు నెండవా
నలఁ బరసంరక్షణంబు సలుప
మహిత మానవ సంఘ [2] ద్రుమంబు భువన
నందనంబున కెల్లను నంద మగుచు
నలచతుర్విధ పురుషార్థ ఫలసమృద్ధిఁ
గాంచుఁ; గొఱవడెనేని నశించు నిజము !

అశ్వ—అట్లయిన, మామా ! యిఁక నే నిట్టిప్రసంగము సలిపి యిత రుల కవమానవ్యథ కలిగింపను. కాని—

గీ. శంతనుతనూజుఁ డనిఁ గూలునంతవఱకు
శస్త్రము త్యజింప శపథము సలిపె నితఁడు ;
ఇతఁడు తెగునంతవఱకు నే నిదె మదీయ
శస్త్రము త్యజించుచుంటి నిశ్చయముగాను.
(అని ఖడ్గమును విడుచును)

కర్ణ—[3] అంధకరదీపికాన్యాయముగా-నీవంటివాఁడు శస్త్రము ధరించి నను, త్యజించిననుగూడ సమానమే !

అశ్వ—వింటివా మామా ! యీతుంటరి వాఁగుడు !—ఓరీ ! రథ కారకుల కలంకా ! రాధా గర్భ భారభూతా !

గీ. శస్త్ర ముడిగితి నని సాహసంబు వలదు
ముష్టియే చాలుఁ జుమి నిను మోది చంప ;
ముష్టియుంగూడ నేల నీమూర్థ మిదిగో !
కాలఁ జిదుపలు గావింతుఁ గాచికొనుము!
(అని తన్నఁ బోవును).

కృపా—(అడ్డుకొని) వత్సా ! వత్సా ! వీనిమాట లేమి లెక్క ?— రాజు మొగము చూడుము. (అని వెనుకకుఁ దీసికొనిపోవును).

కర్ణ—(ఆగ్రహముతో) ఓరీ ! వాగాడంబరా ! కుక్షింభరా !

గీ. అరయఁ బిచ్చుకమీఁద బ్రహ్మాస్త్ర మనుచు
నైచినకొలంది నీసాహసంబు హెచ్చె !

1 పట్టు. 2 చెట్టు. 3 గ్రుడ్డివాని చేతి దీపమువలె.

రమ్ము నీకండలం జెక్కి రాపులుంగు
గమికి సంతర్పణ మొనర్తుఁ గాక ! మూర్ఖ ?
(అని ముందున కుఱుకును).

దుర్యో—(పట్టుకొని) మిత్రమా ! యేమి యన్యాయ మిది ! మనలో మన మిట్లు తగవు లాడుకొనిన శత్రువులు పరిహసింపరా ?—

అశ్వ. (అపవారించుచు) మహారాజా ! * ఉద్ఘాటదంష్ట్ర భుజగన్యాయముగా—బ్రతుకు వీని నీవింకను నెందులకు రక్షింపఁ జూచెదవు?—

ఉ. వీఁడె శతంబు పోరుసకు, వీఁడె సుమీ శనిగాఁడు నీకు నీ
తోడి సమస్తయోధులకుఁ, దుంపెసలాడక మానసంబునన్
వీడును వీనిపై నెనరు, వీడుము నా కెడగల్గ, నేఁటితో
మూఁడెను వీని కాయు వికఁ బోలదు సైపఁగ నంతయేనియున్.

కర్ణ—మహారాజా ! యితని దుష్ప్రలాపములకు నాయొడలు మండి పోవుచున్నది !— వీనిరక్తమునందు మజ్జన మాడినఁ గాని యది చల్లఁ బడదు. విడువుము- నన్నిఁక విడిచిపెట్టుము ! (అని పట్టు వదల్చుకొనును).

దుర్యో—(మరల నడ్డుకొని) అదిగో బండిచప్పుడు !—ఆచార్యులవారు వచ్చుచున్నారు !—

కర్ణ—(అంతలో నపవారించి) రానిమ్ము !—ఆయన కెవరు శిష్యులో వారు భయపడుదురు !

చ. గిరిసుత తల్లివోలెఁ దిలకింప, శరాసన వేద మర్మముల్
పురహారు సన్నిధానమునఁ బూర్తిగ నేర్చి, పరీక్ష యిచ్చి, యా
హరుని కటాక్షమాలికయు, నాయన గొడ్డలియుం గడించి సు
స్థిరయశుఁడైన భార్గవుని శిష్యుఁడు కర్ణుఁడు నీ వెఱుంగవే ?

అశ్వ—చెట్టుపేరు చెప్పి కాయ లమ్ముకొనుట యనఁగా నిదియే !

గీ. తెలిసి, సలిపిన మోసము- తెలిపినట్టి
విద్య వ్యర్థము గాఁగ శపించి వెడలఁ

*కోఱలు తీయఁబడిన పాము పైకి భయంకరముగఁ గాన్పించుట యే కాని-కరవనేరదు

గొట్టిన న్నిగ్గు విడిచి యాగురుని పేరె
చెప్పికొని యిందు మర్యాదఁ జెందఁ జూచు !

కృపా—హుష్ ! కట్టు కట్టు ! కనఁబడుటలేదా ?--(అని వచ్చుచున్న ద్రోణుని సూచించును).

(అంతట దుశ్శాసన ద్రోణులు సత్వరముగఁ బ్రవేశింతురు).

ద్రోణు— మహారాజా ! నాయాలస్యమును మన్నింతువు గాక. (పార్శ్వములకుఁ దిరిగి) సభ్యులారా ! మీకందఱకు శ్రమ కలిగించినందులకుఁ జింతిల్లు చున్నాఁడను. (కర్ణుని వంకఁ జూచి) ఏమిది యంగరాజు మొగము కోపరసమునఁ దేలియాడు చున్నది ! (అశ్వత్థామవంకఁ జూచి) సరి !— నాయాలస్యమునకు నేను జింతింపవలసిన పని లేదు ! అంగరాజును మావాఁడును గలిసి సభ్యుల కేదో వినోదము గలుగఁ జేయుచునే యున్నవారు ! (రాజువంకకుఁ దిరిగి) మహారాజా ! కర్తవ్య మేమి ?

దుర్యో—సర్వసేనానాయక నిర్ణయమే

ద్రోణు— దానికిఁ బెద్ద యాలోచన మెందులకు ?_నీకుఁ దోఁచినవారి నొక్కరిని నీవే పేర్కొనుము.

దుర్యో—ఆభారము నాపైఁ బెట్టికొనుట నా కిష్టము లేదు.

ద్రోణు—మఱి యెట్లు సేయ నెంచితివి ?

దుర్యో—ఇట్లు;—(అని సభవంకకుఁ దిరిగి) ఓ సభాస్తారులారా !

గీ. ప్రాణములతోడ నెవ్వరు పాండవాగ
జన్ముఁ గొనితెచ్చి యర్పింప శపథ మాచ
రింపనేర్తురో లెండు ! వారికి సమస్త
వాహినీనాయకత్వ మర్పణ మొనర్తు.

(అని కర్ణునివంకఁ జూచును).

కర్ణు—(గర్వముతో) మహారాజా ! నావంకఁ జూచెద వేమి ?

మ. ధనురాచార్యుఁడ నంచుఁ బేరుఁ గొని యత్యంతంబు నీచేత మ
న్ననలం గాంచెడు ద్రోణుఁడుండ_మఱి యెన్నఁ గానిశూరుండు త

త్రనయుం డుండ నిఁకేల మాదృశులు చేత న్వాతఁ గానట్టివా
రనుమానింపక యిందుఁ జూపు మనవయ్యా ! వారిసామర్థ్యముల్.

ద్రోణు—(తిరస్కారముతో) అంగరాజా ! [1] కరభదోహనన్యాయముగా—ఈభారము నీతల కెత్తుట యయుక్తమే. అర్జునుని నీకు వంతువేసి మహారాజు నీపైఁ గొండంత యాస పెట్టుకొని యున్నాఁడు. అదిమాత్రము నిర్వహించి యతనిముద్దు చెల్లించితివా—చాలును. (దుర్యోధనునివంకకుఁ దిరిగి) మహారాజా ! యీ సందర్భమున నిన్నొకటి యడుగవలసి యున్నది ;- యెవ్వరో యొకరు పాండవాగ్రజుం బట్టి యర్పింతు రనుకొనుము- అప్పుడు నీ వతని నేమి చేయుదువు ?

దుర్యో—మీయభిప్రాయము తెలిసినది-చేఁజిక్కినవానిం జంపునంతటి యక్రమమునకు సుయోధనుఁడు పాల్పడునని యెన్నఁడును శంకింపవలదు.

ద్రోణు—అట్లయినచో,—

చ. సురగణ మెల్లఁ గోటవలెఁ జుట్టును గ్రమ్మినఁ గ్రమ్ముఁగాక ! శం
కరుఁడు స్వయంబుగా వెడలి కావఁగ వచ్చిన వచ్చుఁగాక ! భూ
వర ! విను మస్మదీయ భుజపాటవముం గని మీరలెల్ల ర
చ్చెరువుపడన్ యుధిష్ఠిరుని జీవముతోడనె పట్టియిచ్చెదన్.

(తెరలోఁ గలకలము.)

దుర్యో—ఆచార్యోత్తమా ! మీశపథము విని సభ్యు లందఱు జయజయధ్వానములు సేయుచున్నారు. అభిషేకద్రవ్యము లాచవికలో సిద్ధము సేయఁబడి యున్నవి. దయచేసి, [2] పట్టము ధరింపుఁడు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు).

ఇది మహాకవి శాస్త్రుఁరి నారాయణరాయ విరచితంబగు

పద్మవ్యూహ మహానాటకమున

ద్వితీయాంకము.

---

1 ఆవుం డఁగా గాడిదపాలు పితికినట్లు. 2 అభిషేకకాలమున నొసటఁగట్టు పట్టె.

విష్కంభము

సుమిత్రుఁడు—(ప్రవేశించి) పసిబిడ్డముద్దే ముద్దు—పనిముద్దే ముద్దు! మూఁడుదినములనుండి బాబుగారు శిబిరమునందే యుండవలసి వచ్చుటంజేసి-"ముంజేయి యాడిన మోచేయి యాడు" నను సామెతగా—ఆయనసారథి నగు నేనును బనికి మొగమువాచి గోళ్లు గిల్లుకొనుచుఁ నింటఁ గూర్చుండవలసినవాఁడ నైతిని! (పరిక్రమించి) చిన్నదొరగారు నిన్న భగదత్తుం ద్రుంచినప్పుడును, గర్ణు నొంచినప్పుడును జూపిన ప్రతాపమును గన్నులారఁ గాంచఁ గలిగిన నాతోడివారి యదృష్టమే యదృష్టము! నేఁడు తెల్లవారుసరికి వినవచ్చిన కింవదంతి నిజ మగునెడలఁ గౌరవులకు నిన్నఁ గలిగిన పరాభవమే యందులకుఁ గారణ మైయుండవలెను. కాని, మొన్నను నిన్నను లేనిది నేఁ డట్టి యుధిష్ఠిరమహారాజుగారిం బట్టఁగలుగుటకు ఆచార్యునకుఁ గ్రొత్తగా వచ్చిన కొమ్ము లేమిటి! (వినుట నభినయించి) ఆ మహాకలకల మేమయి యుండును జెపుమా! (ప్రక్కకుఁ జూచి) భేరి పాఱవేసిన గుఱ్ఱమువలె వచ్చు నీతఁ డెవ్వఁ డైయుండును! (పరికించి) ఓహో! ఆఁడంగులకు యుద్ధవార్తలు నివేదించు జంఘాలికుఁడా!—భద్రా! ఆకలకల మేమి?—ఓరి పొగరుబోతా! నోరు విప్పిన నోటిలోని ముత్తెములు రాలిపోవు ననియా పలుకకుండనే పరుగిడుచున్నాఁడవు? పోనిమ్ము, బాబుగారి స్థితి నేఁ డెట్లున్నదో చూచినవెనుక నేనె పోయి తెలిసికొనెదను. (కొంచెము నడచి) భద్రా! బాబుగా రేమి చేయుచున్నారు!-ఏమంటివి?—ఉత్తరకుమారికా ద్వితీయులై యున్నారనియా?—అట్లయిన నిది సమయము కాదు—తరువాత వచ్చెదను.

(అని నిష్క్రమించును).

ఇది విష్కంభము.

పద్మవ్యూహము

తృ తీ యాం క ము.

రంగము—అభిమన్యుని శిబిరము.

(తల్పగతుఁడై యభిమన్యుఁడును, ఆసీనయై యుత్తరయును ప్రవేశింతురు.)

ఉత్త—ఆర్యపుత్రా ! నేఁడు మీకన్నులు కొంచె మెఱ్ఱగా నున్నవి- రాత్రి సరిగా నిద్ర పట్టలేదా యేమి ?

అభి—(బలవంతముగా నవ్వి) ప్రేయసీ ! యిది నిద్రవచ్చుసమయమా !

సీ. ధర్మమూలకమగు తమరాజ్యమును బరుల్
వంచనచేసి హరించునప్పుడు
అన్నిటఁ దాము ప్రజ్ఞాన్వితు లయ్యు న
న్యులకు లోఁబడి యుండవలసి నపుడు
స్వజనంబు నిజరాజ్య సంపాదనార్థము
పలువిధంబులఁ బాటు పడెడు నపుడు
పెరవారు ధర్మతత్పరబుద్ధిఁ దమకు సా
యంబుగ నిల్చి పోరాడు నపుడు
తమకొ తమవైరికో విజయమునఁ జేసి
శాశ్వతంబగు కీర్తియు, సకలరాజ్య
పదవియు లభించుతరుణము వచ్చు నపుడు
కూర్కు వచ్చునె యెంతటి కూళ కైన !

ఉత్త—ఆర్యపుత్రా ! స్వర్గసామ్రాజ్య మెన్నిసారులు దుష్టుల చేతులలోఁ బడ లేదు ?—కాని, యెవ్వ రెంతకాలము కాపుకొనఁ గలిగిరి ? అట్లే—

చ. భరత నలాంబరీష శిబి బాణ భగీరథ రంతిదేవ సం
వరణ పురూరవః ప్రముఖ పార్థివసత్తము లేలినట్టి యీ

ధర ఖలు లాక్రమించినను దక్కదు వారికి ; రాహువారిలో ఖరకరమండలంబు చిరకాలము చిక్కుట సంభవించునే ?

అభి—(ఉత్సాహముతో) ఓహో!_యెంతచక్కఁగాఁ బలికితివి!__ఏదీ_ యీకసారి ముద్దు పెట్టుకొననిమ్ము.

ఉత్త—(లజ్జతోడి చిఱునగవుతో) ఇప్పుడేగదా యైనది!__మరల నింతలో నేనా !

అభి—ప్రియురాలా ! ఆమాధుర్యము నీచెక్కిటిలో నున్నది. నా పెదవులు స్వప్నమునందుఁ గూడ దానిని జవిచూడఁ గోరుచునే యుండును_ ఆఁ! యేమది_ అట్లు కంపించితివి ?_నాపలుకులయందు భయకారణ మే మున్నది ?__

ఉత్త—ఆర్యపుత్త్ర ! వేకువజామున నా కొక వింతయైన స్వప్నము రాఁగా, దానివలన నాహృదయ మేమో కాని__చేయిపెట్టి కలచిన ట్లయినది. ఇక్కడికి వచ్చినది మొదలు, మాటలసందడిలో దానిని మఱచితిని. కాని, యిప్పుడు మీరు స్వప్న మనుటచేత మరల నది జ్ఞప్తికి వచ్చి యిట్లు కంపింపఁ జేసినది.

అభి—(మందహాసముతో) ముద్దరాలా ! విరాటసంతానము స్వప్నములకుఁగూడ భయపడునంత పిరికిగుండె కల దని యిదివఱకు నే నెఱుఁగను సుమా! అయిన, నాస్వప్న మేమో వినిపించెదవా ?

ఉత్త—మనమిరువుర మొకయున్నతమైన పర్వతశిఖరమునఁ గూర్చుండి యిష్టగోష్ఠిలో నుండ, నాకస్మికముగ మనయిరువురినడుమ నొక ధూమరాశి బయలువెడలి మిమ్ముఁ జుట్టుకొన్నది ! తన్మధ్యమున మీరు కెంపువలె నెఱ్ఱవాఱిన మేనితో నృత్యము సేయుచుండ నేను భయభ్రాంతనై "ఆర్యపుత్త్రా ! ఆర్యపుత్త్రా !" యని యఱచుటకు మొదలుపెట్టితిని ! అప్పు డాపొగనుండి యొకచంద్రబింబ ముదయించి చరచర నాకసమునకుఁ బోయి మరల తెప్పపాటులోఁ గ్రిందికి వచ్చి నాగర్భము చొచ్చినది! అంతలో వైతాళికుల ప్రాతఃకాల వర్ణనమువలన మెలకువ వచ్చినది__అప్పటి

నుండియు దీనియర్థ మే మయి యుండునా యని హృదయము పరిపరివిధముల గుంజులాడుచున్నది.

అభి—(మందహాసముతో) ముద్దరాల ! స్వప్నములకును శకునముల కును నర్థము తెలియుటకుఁ జాలఁ బాండిత్యము కావలయును ! కాని, దీనియర్థము స్పష్టముగాఁ దెలియుచునే యున్నది : నీగర్భ స్థశిశువు పురుషశిశువై— చంద్రునివలెఁ జక్కనివాఁడును, జల్లనివాఁ డును, సర్వజనాహ్లాదకరుఁడును నగు నని దీనిభావము. ఇందులకు నీవు సంతసింపవలసినదే కాని—సంచలింపవలసినపని యేమున్నది!

ఉత్త—(లజ్జతోఁగూడిన మందహాసముతోఁ దల వంచుకొనును.)

అభి—దీనికేమి కాని—ఈసమయమునందు నీకు జరుగవలసిన ముద్దు ముచ్చటల కభ్యంతరము కలిగినందులకు నాకుఁ జాల విచారముగా నున్నది !

గీ. కానునకుఁ గూడ గతిలేని కష్టజీవు
లైనఁ గడుఁ గూర్చుచుంద్రు మూలాండ్ర కెపుడుఁ ;
బాండవుల కోడలవు మత్స్యాభర్త సుతవు
జరుగకయె పోయె నొక్కముచ్చటయు నీకు!

ఉత్త—(సిగ్గుతోఁడి చిఱునగవుతో) అత్తగారిపాట మీరుగూడ మొద లుపెట్టినారా ? మీరు కడుపులో నుండఁగా నామె కెన్నియో వేడుకలు జరిగినవఁట—నా కట్లు జరుగుట లేదని యామె రేయిం బవళులు పలువరించుచున్నది. ఇంకొకటి—ఆమెకు నెల తప్పినది మొదలుగ మామగారు నీ కేమికోరిక యున్నదో చెప్పు మని ప్రతిదిన మడిగెడివారఁట. చివర కొకనాఁ డామె ,, పద్మవ్యూహ మెట్లుండునో చూడవలె నని యున్న '' దని చెప్పెనఁట. తోడనె మామగా రామెను ద్వారకకుఁ దోడికొనిపోయి, యాదవకు మారులచే నాపొుగ్గరముం బన్నించి, యామెచే దానిం భేదింపిం చి రఁట. ఈగాథ చెప్పి, నీ కేమెని కోరిక యున్నచో దాఁపక తె లుపు మని అత్తగారు న న్నడుగని దినము లేదు.

అభి—ఓహో! అలాగునా ?—నా కీసంగతి తెలిసినచో నేనె యడిగెడి వాఁడనే ! కాని యిదిమొదలుగఁ బ్రతిదినముఁ గాదు—ప్రతిక్షణ మడుగుచుండెదను!

తెరలో—అయ్యో ! అయ్యో ! చిన్నదేవిగా రెందులకో కాని—పట్టు గొడుగుం బట్టవచ్చు పరిచారికను మరలి పొమ్మని చేయి వీచుచుఁ గడుసత్వరముగఁ గాలినడకనె విచ్చేయుచున్నారు !

అభి—(ఉలికిపాటుతో) ఏమి! అమ్మగారా ! ప్రేయసీ! చూడుచూడు!

ఉత్త—(తొట్రుపాటుతో లేచి వెళ్ళి సుభద్రతోఁ బ్రవేశించును.)

సుభ—(రోజుచు) బాబు ! వింటివా యీ విపరీతము!

చ. నలుదిశలం జయించి గగనంబున కెంటు జయధ్వజంబులన్
నలుజలరాశితీరముల నాటిన నల్వుర మేటితమ్ములం
గలిగి, నిరంకుశస్థితిని గ్రాలెడు నీ పెదతండ్రి యాజిలో
బలిమిని నేఁడు బందిగను బట్టుకొనంబడె నంట వైరిచేన్ !

అభి—(అదరిపాటుతో) ఆఁ ! యెంతమాట ! ఎవఁడురా, అక్కడ!- ధనుస్సు! ధనుస్సు! (అని చివాలున లేచి, యాకసమువంకఁ జూచుచు) ఓ కౌరవ వాహినీపతులారా !

ఉ. అగ్గిని మూటఁ గట్టి యాఁడియం దిడికొంటయుఁ, గాలకూటముం
బుగ్గను బెట్టికొంటయు, [1] బుభుక్షను గర్జ యొనర్చు [2] కేసరిన్
దగ్గఱి కోర లట్టిటు గదల్చుటయు న్సరి కావు లేశముం
బగ్గెతుఁ బోయి ధర్మసుతుఁ బట్టుటకున్మదిలోన నమ్ముఁడీ !

(సాశంకముగా) అమ్మా ! యీకవేళ నీవు విన్నది పొరపాటై యుండదు గదా? ఏమా ?—

చ. అమరుల నెల్లరం గొని [3] బలారి స్వయంబుగఁ దోడుసూపినం
బ్రమథుల నందఱం గొని [4] కపర్దియె సాయ మొనర్ప వచ్చినన్
[5] యమతనయున్ స్పృశించుటకునైన వశం బగునే విరోధివ
ర్గమునకుఁ! గృంగిపోవదె ధరాతల మద్దియె సంభవించినన్ !

1 ఆఁకలి. 2 సింహము. 3 ఇంద్రుఁడు. 4 శివుఁడు. 5 ధర్మరాజు.

సుభ—తండ్రీ! పొరపా టేమియు లేదు. అంతఃపురమున సమరవృత్తాంతము వినిపించు జంఘాలికుఁడు జరిగిన దంతయు న్యాయముగఁ జూచి వచ్చి చెప్పినాఁడు

అభి—ఎందుల కని?—ఎట్లని?

సుభ—అన్నట్లు నీ కిటీవలిసమాచార మేమియుఁ దెలియదు కాదా! తాతగారు శరతల్పగతు లైనవెనుక నీపెత్తండ్రిగారిని బట్టియిచ్చు శపథముమీఁద సర్వసేనాధిపత్యము భారద్వాజులవారి కొసఁగఁబడి నది. కాని, యింతవఱ కాయన యందులకు సాహసింప లేకపోయెను. నిన్నటిసంగ్రామమున నీతండ్రిగారిచేత సంచాలితలోకం బగు సుప్రతీకంబుతోఁ గూడ భగదత్తుఁడు మడియుటయు, అంగరాజు భంగపడుటయుఁ దటస్థింపఁ, దత్పరాభవమునకు సహింపలేక రాత్రి గురునియొద్ద నాశపథముసంగతి యెత్తి కురురాజు నిష్ఠురము లాడె నఁట—దుశ్శాసనుఁడు తూల నాడె నఁట—శకుని మేల మాడె నఁట! ఆచార్యులవా రందులకు రోషస్వాంతులై, యెల్లి తప్పక పట్టియిచ్చెద నని చెప్పి, నేఁ డందులకై పద్మవ్యూహమును బన్ని రఁట.

అభి—పన్నుఁ గాక!—

ఉ. ఖాండవము న్దహించిన యఖండపరాక్రమశాలి, [1] భర్గుతో
ఖండన మాచరించి సులభంబుగ గెల్చిన బాహుశాలి, [2] దో
ర్దండయుగంబున న్విశిఖతండము గుప్పు ప్రతాపశాలి, [3] యా
ఖండలు నర్ధపీఠమును గాంచిన ప్రాభవశాలి లేఁడొకో!

సుభ—అయ్యో! నా రచ్చట నున్న నిఁక నేమి! అట్లయినఁ దమ యెత్తు సాగ దని యాచార్యులవారు త్రిగర్తేశ్వరుఁడగు సుశర్మనుఁ బురెక్కించి, నీతండ్రిగారిని సమరభూమినుండి తొలఁగించి దూరమునకుఁ గొంపోయి నిలువరించుభార మాతనిపై నిడ, నతఁ డందుల కగ్గిమట్టి బాస చేసి, నీతండ్రిగారిని బ్రత్యేకయుద్ధమున కాహ్వానించి సరస్వతీ హ్రదప్రాంతమునకుఁ దీసికొనిపోయెనఁట!

1 శివుఁడు 2 రెండు చేతులతో. 3 ఇంద్రుఁడు.

అభి—(నిట్టూర్పుతో) అగుఁ గాక !—

చ. [1] శమనుని కాలదండమును [2] శక్రుని వజ్రముఁ [3] జక్రపాణి చ
క్రముఁ [4]ద్రిపురారి శూలమును గల్పనసల్పిన [5] దేవశిల్పి డెం
దమున నసూయఁ జెంద నెది [6] దానవశిల్పి సృజించె, నగ్గదో
త్తమమును దాల్చి పొల్చు నల [7] దంతిసహస్రబలాఢ్యుఁ డేమగుఁ?

సుభ—అయ్యయ్యో ! ఆయననుమాత్ర మచ్చట నుండనిచ్చిరా ! ఆచార్యులవా రాయనను దూరమునకుఁ గొంపోయి నిలువరించు భారము సుదక్షిణమ్లేచ్ఛపాలునిపై నిడ, నాతండును నట్లే బాస చేసి, కళింగాంబష్ఠపౌండ్రక దేశాధీశులను సాయముగాఁ గొని యాయన నింకొకదెస కాహ్వానించి తోడుకొనిపోయె నఁట !

అభి—సరి, కానిమ్ము—

చ. గురుని రణంబునం దునుముకోసమె పుట్టిన [8] పార్షదుండు, సం
గరభువి వహ్నివాయువుల కైవడిఁ బొల్చు [9] కవల్, కడంగి ని
ర్జరతతినేని యోపఁగల సాత్యకియు న్సతతంబుఁ దోడుగాఁ
బరఁగెడు నాపెదయ్య నెటు పట్టఁగ నోపుదురమ్మ ! శాత్రవుల్?

సుభ—ఇదిగో, తెలిపెద వినుము. ఆచార్యులవా రట్లు తమ్మెదుర్కొన రముం బన్ని, తాము ముఖమున నిలిచి నంతతశరధారాపాతంబున నెవ్వరిని దాఁపునకు రానీయకున్నం గని మనవారు వెక్కసమును వెఱగుపాటును, వెల్లఁ దనమును దోఁప—

సీ. హరియున్న నిపుడు సేయందగ్గపని యిది
యని యేర్పరింపఁడే యనుచు నొకరు
అర్జునుతోడ నియ్యది యెల్లఁ దెల్పి తో
డ్కొనిరాక తీఱునే యనుచు నొకరు
అనిలసూనునకుఁ గా కాచార్యుఁ బట్టి మ
ట్టాడ నన్యులకుఁ గా దనుచు నొకరు

1 యముఁడు 2 ఇంద్రుఁడు 3 విష్ణుఁడు 4 శివుఁడు. 5 విశ్వకర్మ 6 మయుఁడు. 7 భీముఁడు. 8 దృష్టద్యుమ్నుఁడు. 9 నకుల సహదేవులు.

సౌభద్రుఁ డుండిన క్షణములో నీయోడ్డు
తునిమి తూఁటాడఁడే యనుచు నొకరు
ఎడఁదలం దీలువడి, యాహా లెల్ల వీడి
కిదపు సంరంభముం జెడి, కలఁగుడు వడి
బెగడి జెంబేలువడి, మిన్ను విఱిగి మీఁదఁ
బడిన కైవడి నైరఁట! కొడుక! వింటె!

అభి—అందువల్లఁ బెదనాయనగా రేమేని తొందర పడ లేదు గదా?

సుభ—అదే జరిగినది! అట్టి విషమస్థితియం దేమిచేయుటకును బాలు పోక, వారియావేశమునకుఁ దమసాహసమె సాధనముగా నెంచి, యొక్క పెట్టునం బోయి, వ్యూహాముఖమున నున్న యాచార్యుల వారిం దాఁకిరఁట. అది చూచి, యెల్లవారును వెండియుం జేవ గల్పించుకొని చని తమతేనికి బాసట యగునంతఁ, గొంతసేపు ఘోరంబగు పోరు జరిగె నఁట. అట్టియెడ నాచార్యుఁడు నొచ్చిన ట్లభినయించుచు నోసరిల్లి—

శా. వీరావేశవశంబున న్మోనసి నీ పెత్తండ్రి యత్యంత దో
స్సారం బేర్పడఁ దమ్మిమొగ్గరము నిశ్శంకక్రియం జీల్చి, దు
ర్వారాటోప మెలర్ప ముందునకుఁ బోవం- దోడుగా వెన్క నే
తేరంజూచు బలంబు నడ్డె నఁట యుత్సేకంబు రెట్టింపఁగన్.

అభి—సరిసరి—యిదియా సంగతి! మంచిది—నేనేగి క్షణములో విడిపించి కొని వచ్చెదలెమ్ము. (అని దిగ్గన లేచి) ఓకుత్సిత బ్రాహ్మణుఁడా!

ఉ. అంతయొ యింతయో గురుఁడ వంచును, విప్రుఁడ వంచుఁ, బెద్దవం చెంతయు నాదుతండ్రులు సహించి యుపేక్ష వహింప, నెందు నా యంతటివాఁడు లేఁడని మదాతిశయంబునఁ బొల్తు! పట్టిసా మంతము చెల్లనేజ దభిమన్యు...ంచట, నేమి యించె లే!

తెరలో—భద్రా! బాబు శిబిరమునకు సుభద్రాదేవి వచ్చినదా?

సుభ—(విని యదరిపాటుతో) బిడ్డా! చూడు చూడు!—పెద్దత్త గారి కంఠమువలె నున్నది!

ఉత్త—(నిష్క్రమించి మరల ద్రౌపదితోఁ బ్రవేశించును.)
ద్రౌప—బాబూ! ఈపూట నీచేయి యెట్లున్నది?
అభి—తల్లీ! ఆచార్యుని దుర్మదము సదమదము చేయుటకుఁ జాలిన ట్లున్నది.
ద్రౌప—(వెఱఁగుపాటుతో సుభద్రవంకఁజూచి) ఓసీ తెలివిమాలిన దానా!—బాబుతో సంగతి యంతయుఁ జెప్పితివా యేమి?
సుభ—అక్కా! చెప్పక చేయవలసిన దేమి?
ద్రౌప—చేయవలసిన దేమా!—అందులకేకదా వెళ్ళితిని?—నేను రథ మాయిత్తము చేయించుకొని వచ్చునరికి నీవు మాయమైతివి!
సుభ—అక్కా! నీయభిప్రాయము నాకు బోధపడ లేదు—ఎందులకు రథము?
ద్రౌప—నీకుఁ బద్మవ్యూహమును భేదించువిధము తెలియునుగదా? నాకు సారథ్యము తెలియును. ఇరువురముఁగలిసి సూదిమొనయంత సందు చేసినచో—నీయన్న సాత్యకియు, నాయన్న దృష్టద్యుమ్నుఁడును మిగిలినపని పూర్తి చేయుదురు.
సుభ—అమ్మయ్యో! అంతటివీరాధివీరులను మనము తెరల్పఁగలమా?
ద్రౌప—ఇసీ! యెంతమాట టాడితివి!

ఉ. వీరులనత్రుచేతఁ గురువిందము చందము నొందినట్టి యీ
భారతభూమియందుఁ గడుపావనవంశమునందుఁ బుట్టి, దు
ర్వార పరాక్రమాఢ్యులగు పాండుతనూజుల యిల్లు మెట్టి, యీ
తీరున శాత్రవాళికి మదిం దలఁకం దగు నే? తలోదరీ!

అభి—అమ్మా! యామె యట్లు పలికినది నన్ను ఘనతపఱుపవలె నని కాని—శత్రువులయందలి భయముచేఁ గాదు. ఇంతకును,

ఉ. ఆనతి యిచ్చి పంపిన, బలారి విరోధికిఁ దోడు వచ్చినం
గాని జయించి రాఁగల యఖండ పరాక్రమశాలి యా భవ
త్సూనుని నింట నుంచి, వువుపోఁకినఁ గందెడు మీరు విల్లు చేఁ
బూని రణాంగణంబునకుఁ బోవఁగ నేమిటి కమ్మ? యంబరో!

ద్రౌప—చాలుఁ జాలు!—నిన్నుఁ బంపుట కిదియా సమయము !
అభి—అయ్యో, తల్లీ !—అట్లనెద వేమి !
సీ. పెదమామ సీరి నేర్పిన గదాయుద్ధ కౌ
శలముఁ జూప నిఁకెప్డు సాగు నమ్మ
చినమామ శౌరి యిచ్చిన సర్వ దివ్యాస్త్ర
ముల కిఁ కెప్పుడు పని కలుగు నమ్మ
కడతండ్రి పనిపట్టి కఱపిన ఖడ్గవి
ద్య కిఁ కెప్పు డవసర మబ్బు నమ్మ
బావ ప్రద్యుమ్ను నిఁ బ్రతిఘటించిన ధను
ష్పాండితి కిఁక నెప్డు ఫలిత మమ్మ
తండ్రిసవ్యసాచి దైవాఱ బోధ గా
వించినట్టి వ్యూహ భేదన ప్ర
కారముల కిఁ కెప్డు కార్యంబు రాఁగల
దమ్మ ? యిట్టు లాడ నగు నఁటమ్మ !
ద్రౌప—బాబు! నీతండ్రులచేత నశ్వమేధము చేయించి, నీపరాక్రమ
మప్పుడు ప్రకటింతువు గాని లెమ్ము.
అభి—అమ్మా ! నాయభిప్రాయము నీకు విశదపడ లేదు.
సీ. దాయాదజనుల యధర్మకృత్యంబులు
పిన్న పెద్దలనోట వినెడునపుడు
అడవుల నున్న మి మ్మాత్మఁ దలంచి దుఃఖి
ఖించునంబను దిలకించునపుడు
పగవారి పంచను బడియుండి యిడుమలు
వడు బామ్మ జ్ఞప్తికి వచ్చునపుడు
కయిసేత లేక యీాగతిని జీరాడు నీ
కుంతలంబులు గనుంగొనెడు నపుడు
నేమి యనుకొను చుందు నాయెడఁద దాని
కఖిలవిధములఁ దగుసమయంబు వచ్చె;

నడ్డుపెట్టక యిపు డని కరుగనిచ్చి
కొమరుని యభీష్టమును దీర్చుకొనఁగ నిమ్ము!

ద్రౌప—(ఆనందబాష్పములతోఁ జుబుకము పుడికి) అయ్యో వెఱ్ఱి తండ్రీ!—నే నేమి సేయుదును!—

ఉ. దాపున లేరు మామయును దండ్రియును బెదతండ్రి, చేతియం
దా-పెనుగాయు, మాలను-మహాబలశాలురతోడ, మొగ్గరం
బా-పటుదుర్గమంబు, రిపులా-గతపాపభయుల్, వయస్సునం
దా-పసివాఁడ, వీసమయమం దని కంపఁగఁ జెల్లునే నిన్నుఁ!

సుభ—అక్కా! మనకుఁ దోడువచ్చినవా రందఱు నిట్టే వితర్కింపఁ బూనినచో మనకు సహాయులే లేకపోయెడివా రేమో! చూడు,

చ. కడుపునఁ బుత్త్రకుం బడయఁ గల్గిన రాచపడంతి యాత్మ నె
వ్వడు నెది కోరుచుండుఁ బువుఁబోఁడిరో! దానికి నిప్పు డిట్టు లే
ర్పడె సమయంబు-సందియము వాసి యనుజ్ఞ యొసంగవమ్మ, నీ
కొడు కనపాయుఁడై యశము కూర్చును, జేర్చును దండ్రి నింటికిన్.

ద్రౌప—చెల్లెలా! నీవింత జాతిగుండెదాన వని యెఱుఁగను జుమా!

సుభ—అక్కా! నన్నిట్టు లంటివికదా—అత్తగారు తమకుమారుల కంపిన సందేశ మేమని?—

"శా. మీరాజ్యంబు హరించి యెల్లయిడుమల్ మీపాలు గావించి మి
మ్మారాటిల్లఁగఁ జేయు శాత్రవుల బాహాబాహి నిర్జించి, ని
ర్వైరంబైన స్వరాజ్య మేలుటయొః పోరాటంబునం జచ్చి య
వ్వీరస్వర్గము చూఱకొంటయో సుఁడీ! విధ్యుక్తముల్ మీకిఁకన్"
అని కాదా?—యామె జాడనేకదా మనము నడువవలసినది?

ద్రౌప—అట్లని, సమయాసమయ విచార మక్కఱ లేదా?

సుభ—అక్కా! సమయాసమయ విచారమునకుఁ గూడ సమయాసమయములు కలవు. ఈసమయమున నే నేపాటి వెనుకఁ దీసినను—

చ. తమయజమానుఁ డేఁగి రిపుతండము మధ్యను జిక్కి యొంటిగా
శ్రమపడుచుండ-నాయనకు సాయ మొనర్పఁగఁ బోయి యెందఱో

యమపురిఁ జేరుచుండఁ—దనయాత్మజు నంపెడుపట్ల నెంతలో
భము వహియింపఁ గల్గెను సుభద్ర యటంచు జనుల్ హసింపరే ?

ద్రౌప—హసింతురుగాక !—నే నైనచో నందులకయిన సహింతును గాని—చేతిబిడ్డను నూత వేసి లోతుఁ జూచుటకు సిద్ధపడను,

సుభ—అట్లయిన మన మెన్నఁటికిని వీరమాతల మనిపించుకొననే లేము.

ద్రౌప—(కోపముతో) అట్లయిన నీయిష్టము !—ఆవును దూడయు నుండ, నడుమ, గుంజ యఱచుట తప్పే! (అని వెళ్ళఁబోవును)

అభి—(అడ్డుకొని) అమ్మా ! అమ్మా ! ఒక్కమాట !—మాయమ్మ మీఁది కోపముచే, నన్ను దీవింపకయే వెడలిపోవుట ధర్మ మేనా ?

మ. అనుమానింపక నా కనుజ్ఞ యిడు మయ్యాచార్యు గీచార్యుఁ, గ
ర్ణుని గిర్ణుం గనిదీఱ నుక్కడఁచి "మొత్తో! పార్థుఁడే మే, ల్చుఱు
క్కన నాయమ్మలునాటు వీనిశరముల్ క్రూరమ్ము" లంచున్సుయో
ధనుఁ డెంతేఁ గుయివెట్టఁ జేసి, త్రుటిలో ధర్మాత్మజుం దెచ్చెదన్.

ద్రౌప—తండ్రీ ! నీసామర్థ్యము నెడ సందేహ మెవరికి ? మఱేమన్న—అంతగాయముతో ధను వెట్లు పట్టఁగల వని నాదిగులు.

అభి—దాని కేమి—ఇదిగో ! వాపు తగ్గినది—గాయము మానుపట్టినది—వ్రేళ్ళు వంగుచున్నవి—

సీ. మాలోటు పూరించి మాట దక్కించె బా
బని కృష్ణ పార్థులు హర్ష మొందఁ
బెంచినందుల కుద్ధరించె నేఁ డని ధర్మ
తనయుఁ డెంతయుఁ బ్రమోదంబుఁ జెందఁ
బసివానిచే నెంత భంగపా టయ్యె నం
చరిచమూపతు లెల్ల నాత్మఁ గుందఁ
దమవారి, నెదిరి సత్త్వము తేటపడి సుయో
ధనుఁడు చిత్తమున నుత్తలముఁ బొంద
గురుని నవలీల నొంచి, మొగ్గరము చించి
పాండవాగ్రజు విడిపించి, ప్రథితిఁ గాంచి

సుఖముగా వత్తు నాజ్ఞ చూడవమ్మ !
భయము వలదమ్మ ! దీవించి పంపవమ్మ !

ద్రౌప—నాయనా! చెప్పవలసినమాట గనుకఁ జెప్పితిని. నీకు వీలుగా నున్నట్లు తోఁచినయెడల మంచి దట్లే పోయిరమ్ము. కాని,—

గీ. తనకుమారుని నీతండ్రి దండధరుని
దండకుం బుచ్చెనని జయద్రథ హతకుఁడు
మదిని నీయెడఁ బగఁ బూని మసలు నంట !
అతఁడు దరి యైన తరి నలక్ష్యంబు వలదు.

సుభ—(ఉలికిపాటుతో) అక్కా ! నీ కనేక వందనములు ! నేను మఱచినను, యుక్తసమయమునఁ జెప్పవలసినమాట చెప్పితివి !

అభి—(నవ్వి) అమ్మా ! [1] అగ్ని వల్మి న్యాయ మెఱుఁగవా ?— మహాగజము లెగిరిపోవునప్పుడు మశకమా నిలుచునది !

ఉ. చిన్నతనంపుమాట లని చిత్తమునందుఁ దలంపఁబోకు, వే
గన్నులవాఁడు తోడుపడుఁ గాక—! విరోధులనెల్లఁ గ్రొవ్విలం
గన్న [2] కురంగశాబముల కైవడి దిక్కులు పట్టఁ జేసి, న
న్గన్న ఋణంబుఁ బెంచినఋణంబును దీర్చెద నేఁడు చూడుమీ !

(ద్వారమువంకఁ జూచి) భద్రా! క్షణములో నారథము సిద్ధము చేసి కొనితె మ్మని నాసారథి సుమిత్రునితోఁ జెప్పుము. తల్లులారా ! యింతలో నేను లోపలి కేఁగి యాయిత్తమై వత్తునా ?

ద్రౌప—బాబు! మంచిది. చెల్లెలా! మన మీ లోపలఁ, గ్రొత్త సమాచార మేమైన వచ్చెనేమో పోయి తెలిసికొని మరల వత్తము రమ్ము.

(సుభద్రా ద్రౌపదులు నిష్క్రమింతురు.)

ఉత్త—(తనలో) అమ్మయ్యా ! బ్రతికితిని !—ప్రాణేశ్వరునితో నా యభిమతముం జెప్పుకొనుటకు కవకాశము దొరకినది—

అభి—ప్రేయసీ ! సన్నాహము త్వరగ ముగియుటకు నీచేతులు గూడ నా కెర వీచ్చెదవా ?

---

1 నివ్వునకుఁ జెదలు పట్టి వని. 2 లేడిపిల్లలు.

ఉత్త—ప్రాణేశ్వరా ! సన్నాహమునందే కాదు—సంగ్రామమునందుఁ గూడ నాచేతులకు మీసేవాభాగ్య మనుగ్రహింపుఁడు.

అభి.—మేలు ! మేలు !—సుభద్రాదేవికోడ లెట్లునవలెనో యట్లే యంటివి ! (అని ముద్దు పెట్టుకొని) సరికాని—సంగ్రామము నందు నీవు నా కేవిషయమునఁ దోడుపడఁ గలవు ?

ఉత్త—ఒక్కవిషయమున నేఁ నేల ?

సీ. చెమట గ్రమ్మినఁ బైఁట చెఱఁగు వీవన చేసి
విశ్రాంతి యొదవఁగ విసరఁ గలను
సమయోచితములైన శస్త్రాస్త్రముల నెత్తి
యెప్పటికప్పు డందీయఁ గలను
సూతుండు డస్సినఁ జేతఁ గళ్లెము గొని
కడునేర్పుగ రథంబు గడపఁ గలను
శత్రులు దళమైన సరగఁ జాపముఁ బూని
గుఱి తప్ప కలుగులు గుప్పఁ గలను
చెప్ప నేటి కిట్లు చేదోడు వాదోడు
గాఁ జరింతు నెల్ల కార్యములను ;
ఏమొ యంటి ననుచు నెడఁద భావింపక
చిత్తగింపుమని వి జీవితేశ !

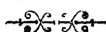
అభి—సెబాసు ! ఇదిగో యిదీ—పవిత్ర భారతపుత్త్రికా లక్షణము !

గీ. సమయ మరుదెంచునప్పుడు జంకు లేక
భర్తవెనువెంటఁ జిచ్చునఁ బడుట కేని
సిద్ధపడఁ జాలునట్టి విశుద్ధురాండ్రె
తగిన బిడ్డలు భరతమాతకు నిజంబు.

ప్రేయసీ ! లోపల మాటాడుకొందము రమ్ము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది తృతీయాంకము.

విష్కంభము.

సంజ—(ప్రవేశించి) పనివచ్చినప్పుడు కాని పాండిత్యము వెల్లడి కాదు. భారద్వాజుని ధనుర్వేద వైదుష్య మంతయు నీపద్మవ్యూహ రచన యందుఁ బ్రతిఫలిత మగుచున్నది!

చ. దళములుగా సమస్త వసుధాతలనాథుల నిల్పెఁ, గేసరం
బులుగ నమర్చె సర్వ నృపపుత్రులఁ; గర్ణికగా నొనర్చె దో
ర్బలయుతులైన కర్ణ కృతవర్మ సుయోధన దుస్ససేన ము
ఖ్యుల; నిఁకఁ దక్కుచోట్ల నెలకొల్పె జయద్రథ సౌబలాదులన్.

ఆపయిని,

చ. నిలిచి ముఖంబునం దిశలు నించుచు నిష్ఠుర బాణపఙ్క్తులం,
బ్రలయసమీర సంక్షుభిత వార్ధివిధంబున హద్దు మీఱి వి
చ్చలవిడిఁ బొంగి వచ్చు రిపుసైన్యము నొక్కట నిల్వరించి, తాఁ
జలిపె సహాయహీనుగ నజాతవిరోధిని యుగ్గరంబునన్.

పాపము! యుధిష్ఠిరుఁ డేస్థితిలో నున్నవాఁడో—యీదుష్టు లందఱుం గలిసి యతని కేమియెగ్గు సేయుచున్నారో తెలియకున్నది! ఒకటి మాత్రము నిజము— ధర్మమార్గమునఁ దలపడినచోఁ బ్రపంచమంతయు నెత్తివచ్చిన నతని చెక్కు చెమర్పదు.

వైశంపాయనుఁ డీవైపున నుండు ననికదా యిటు వచ్చితిని?- (కలయం జూచి) ఆమద్దిచెట్టు పలవలోఁ గూరుచుండి నావంకఁ జేయి వీచుచున్నవా రెవరయి యుందురు? (నిదానించి) ఇంక నెవరు!— అతఁడే! మేలు!—వ్యూహ మంతయు దృక్పథమున నుండు నెలవు కనిపెట్టినాఁడు! (పరిక్రమించి) మిత్రమా! యేమి విశేషములు?— యుధిష్ఠిరునకు క్షేమమేనా?—ఏమనుచుంటివి?— „ దుర్యోధనుఁ డేదియో చెప్పి యతనిం గాలినడక నిటే త్రోడుకొని వచ్చుచున్నాఁడు శీఘ్రముగ మీఁదికి ర" మ్మనియా?—ఇదిగో వచ్చుచున్నాఁడను.

(నిష్క్రమించును.)

పద్మవ్యూహము

చతుర్థాంకము.

రంగము—పద్మవ్యూహగర్భము.

(లోపల, పాదచారులై యుధిష్ఠిర దుర్యోధనులును,
వెలుపల, జెట్టిపై గారుహంస సంజయ వైశంపాయనులును బ్రవేశింతురు.)

యుధి—సుయోధనా! నీవు నిర్దేశించిన స్థలమునకు వచ్చినారము—చెప్పఁ దలఁచిన దేమో యిఁకఁ జెప్పవచ్చును.

దుర్యో—(మందహాసముతో) అన్నా! నీవు మిగుల దయామయుఁడ వనియుఁ బ్రాణిహింస నీకు బొత్తిగాఁ గిట్ట దనియుఁ జెప్పికొందురు—మననిమిత్త మిందఱు మడియుచుండ నీ వెట్లు సహింపఁ గలుగుచుంటివి?

యుధి—ఆమాట నన్నా? యడిగెదవు?

గీ. అయిదు గ్రామంబు లయిన నిమ్మనిననాఁడు
నిక్కి చెట్టెక్కి కూర్చున్న నీవ కాక
యెవ్వ రుత్తరవాదు లీ యెల్లరక్త
పాతమునకును, బంధు విఘాతమునకు?

దుర్యో—అట్లయిన, నీవు నాయభిప్రాయమునందలి సారస్యమును గ్రహింపలే దన్నమాటయే!

గీ. ధరణి యంతయుఁ బాలింపఁ దగిన మీకు
యాచకుల కట్లు చవటయూ ళ్ళయిదు దాన
మిచ్చి, కన్నీరు తుడుచుట కిష్టపడమిఁ
దప్పుగా నెంతు వే మనఁ దగును నిన్ను!

యుధి—ఓహో! అలాగునా! అట్లయిన, సమయప్రకారము మాయర్ధరాజ్యము మా కిచ్చుట కేల లోభింపవలసి వచ్చెనో!

దుర్యో—అందులకుఁ గారణము చెప్పు మనెదవా? **అధికమాసములు** గలిపికొని కున్నఁ బదుమూఁడేఁడులును బూర్తి కానేరవు—వానిని వేఱుగా లెక్కించుటకు శాస్త్రము లేదు. కాఁబట్టి మీసమయము నెఱవేఱిన దనుటయే తప్పు.

యుధి—అట్లయిన, దానిని నిర్ణయింప వలసినవారు పెద్దలు.—

దుర్యో—(వికటముగానవ్వి) పెద్దలయందును, వారినిర్ణయమునందును నాకు విశ్వాసము పోయి చాలకాల మయినది. ఇంతకు నొక యోఱలో రెండుకత్తు లిముడుట కవకాశము లేనప్పు డావిచారమే యనవసరము. మీరో మేమో రాజ్య మంతయు ననుభవింపవలసిన దే కాని-పంచుకొనుటయు, మరల ననూయలు పెంచుకొనుటయు, నా కిష్టము లేదు. రక్తపాతము లేకుండ దానిం దేల్చుకొనుటకు మనయిరువురకు సమ్మతమయిన మార్గ మొక్కటియే యున్నది.

యుధి—అట్లయిన, నదేమో చెప్పరాదా ?

దుర్యో—చెప్పుటకేగదా పిలిచితిని.

క. నలువురి యెదుటను నక్ష
మ్ముల గెలిచితి నీదురాజ్యమును నే మొదటన్;
గెలువుము నీవును నక్ష
మ్ములచేతనె సకలరాజ్యమును నల్వురిలోన్.

యుధి—ఓరి ! మాయకాఁడా !—యిదియా నీ రాకడ !

ఆ. వె. నాఁడు నీ యసూయ, నా యవివేకంబుఁ
గలిసి చేసినట్టి కార్యమునకు
ఫలిత మీ సమస్త బంధుక్షయము!- సిగ్గు
విడిచి మరల నదియె తడవె దేల !

దుర్యో—అం దె గ్గేమున్నది?—దానివలన నీబంధుక్షయ మింతటితో నిలిచిపోవును గదా ?

యుధి—వెఱ్ఱివాఁడా! * మార్జాల దుగ్ధపాన న్యాయముగా-నీరాకడ నేను గనిపట్టలే దని యేల యెంచెను భ్రమపడెదవు ?—

* పిల్లి కన్నులు మూసికొని పాలు త్రాగినట్లు.

చ. మతురుతనంబున న్శకునిమామ సృజించిన మాయదారి పా
చికల మముం బరాజితులఁ జేసి సమస్తము నీవె మ్రింగు కో
రిక లిఁకఁ గట్టిపెట్టి, తగురీతిని మాసగపాలు మా కొసం
గి, కులము వర్ధిలం గని సుఖింపఁగఁ జూడుమ యిప్పు డేనియున్ !

దుర్యో—ఏమీ ! కలిపోసిపెట్టినను నుట్టివంకనే దృష్టియా ! మీ నిలివ జేసి నేలలకంటె మీ కధికముగా నిచ్చువాఁడ నని యెన్నఁడు నను కొన వలదు.

యుధి—అనుకొననే లేదు ! ఏమా?—నీవు చిల్లపెంకువంటివాఁడవు. చిల్లపెంకు పగులును గాని—వంగదు. మంచిది, యీాయనే వలదు కాని—

చ. పరువుఁ బ్రతిష్ఠయుం గలిగి పావన మై తనరారునట్టి స
త్కురుకుల మందుఁ బుట్టి, యిటు ధూర్తుఁడవై మనఁజూచె దేల! నీ
శరములు విండ్లుఁ గాల్చి మసి సల్పుటకా! మముఁ బోరఁ గెల్చి సు
స్థిరముగ నేలికొమ్ము జగతీతల మెల్ల నిరంకుశంబుగన్.

దుర్యో—ఓహో! వంటయిలు పొచ్చినకుండేలు వంటరిత్రోడనే చెల గాటము లాడుచున్నదే !

చ. అడవుల నీవుఁ దమ్ములును నా కలముల్ తిని, మాడి, మగ్గి, చే
డ్పడి, చెడి, చేరుకొంటి రని భావమునం గరుణించి, మంచికై
తొడరగఁ ద్రాడువారి యిటు త్రుళ్ళెదు- కంపలఁ బడ్డ కాకి పో
లెడఁద నెఱుంగకుంట ! నిపు డెవ్వరు నీ కిట దిక్కు మందుఁడా!

యుధి—ఓ యవివేకుఁడా ! నీతమ్ము లగ స్వభ్రాత లగుటచే నీకు దిక్కు లేకపోవలెను గాని—నా కేమి ?—

చ. నలుదిశలం గలట్టి నరనాథుల నెల్లర బాహుశక్తి వ
శ్యులుగ నొనర్చి నాదు పదయుగ్మమునం బడవైచినట్టి త
మ్ములఁ గలవాఁడ నేను ! నిను బోంట్లకు న న్ననువిచ్చి చూడనే
నలవిగాదు ! చేటు దగ్గఱులు నారయకుంటివి కాని మూర్ఖుఁడా !

దుర్యో—(రోషముతో) అలాగుననా ! మంచిది—చేటుకాల మెనరికిఁ జేరువ యైనదో యిప్పుడె తేల గలదు-వచ్చి రథ మెక్కుము ! లొటిపిటశూల రోకళ్ళం గాసి పోదు గదా ! (అని వెనుకకుఁ దిరిగి చప్పటులు గొట్టును.)

దుశ్శా—ఉ. చాలును జాలు! నేల తెగసాగెదు చావఁగ నచ్చి తిచ్చటన్
కర్ణ— వ్రాలుము చక్రవర్తి పదపద్మములం బ్రతుకం దలంచినన్
సైంధ— గాలమునం దగుల్కొనిన గాడిద వైతివి నేఁడు చూచితే?
శకు— తాళుఁడు మీర—లీతని మదం బడఁగించెద నే నొకండనే.

(అని పలుకుచుఁ దెరఁ జిమ్ముకొని ప్రవేశింతురు.)

యుధి—ఓహో—యేమీప్రలాపములు ! ఓవ్యర్థప్రలాపులారా !

శా. నిర్వక్రస్థితి మిన్నృపు న్సఖుల బద్ధీభూతులం జేసి గం
ధర్వుల్తోడ్కొనిపోవునప్పుడును; మాతమ్ముండుమూర్ఛాత్రముం
బర్వంజేసి శిరోంబరంబులు గ్రహింపం బూనికొన్నప్పుడున్
గర్వగ్రంథుల రీర లేమయితిరో కాసింత విన్పింపరే !

దుర్యో—ఓయసందర్భప్రలాపీ ! యెప్పటిమాటయో యిప్పు డేల ? ఇప్పుడు నీవు చచ్చితివి చూడుము !—

యుధి—ఈ బెదరింపులు చావన్న భయపడువానికడ నుపయోగించును గాని, నాకడఁ గావు ! నా కెట్లయినను సంతోషమే.

ఉ. మమ్ములఁ బాపభీరుల నమాయికులం గడు మాయ చేసి రా
జ్యమ్మఖిలమ్ముఁ జూరకొనినట్టి నినుం దెగటార్చి రాజ్యసౌ
ఖ్యమ్ము యినం గడింతు; నటు కానియెడ న్నిహతుండనై స్వరా
జ్యమ్మునకై యొసంగెఁ దను వన్నయశం బయినం గడించెదన్.

అందఱు—మొదటిది కల్ల గాని—రెండవదిమాత్ర మిదిగో ! యిప్పుడే యథార్థము కాఁగలదు ! (అని చుట్టుకొందురు.)

(తెరలోఁ బెద్ద కలకలము.)

అందఱు—(నిశ్చేష్టులై దిశలు పరికింతురు.)

దుర్యో—దిగ్గజ కర్ణకుహరంబులను దిబ్బళ్ళు వాఱఁ జేయు నీమహా కలకల మే మయి యుండునో జెపుమా !

కర్ణు—కుంకుమప్రభా విభాసితంబయి, భూమండల నభోమండలముల నేకము సేయు నా ధరాపరాగ మో !

తెరలో—ఓహో ! వీరభటులారా !

మ. రభసోల్లాసము లొప్ప, టంకృతి యపారంబై దిశల్ గప్ప, వీ
రభటానీకము నొంచి, ద్రోణుని శరీరంబెల్లఁ గారించి, వీ
తభయుండై యభిమన్యుఁ డొడ్డనమునం దర్పంబుమైఁ జొచ్చె! భూ
విభునిం జేరఁగఁ బోయి శీఘ్రముగ నీ వృత్తాంతమున్ దెల్పుఁడీ !

దుర్యో—ఏమీ ! చీమయో దోమయో మొగ్గరము సొచ్చినందుల కేనా—యీ సింగినాద మంతయును !

తెరలో—గీ. పార్థసూనుఁడు వ్యూహము పాయుగా నొ
నర్చి నాయకుఁడుగ ముందు నడచుచుండఁ,
గడమవారలు దమ యురుగడలవారి
నొంచుచు న్వెంటఁ బఱతెంచు చున్నవారు !

దుర్యో—(తొట్రుపాటుతో) అట్లయిన, వెంటనే యావంకకు వెళ్ళి తీఱవలెను ! (కర్ణునితో) మిత్రమా ! * గృహబద్ధ కుమారీ న్యాయముగా—నీతని నిప్పటి కిచ్చటనే యుండనిచ్చి, శీఘ్రముగా రథస్థుఁడ వై వీరినిఁగూడ వెంటఁ గొని నీవును నచ్చటికే రమ్ము.

[దుర్యోధన, దుశ్శాసన, కర్ణ, శకుని సైంధవులు నిష్క్రమింతురు.]

యుధి—అన్నన్నా ! యొంటరిగా నే నిందుఁ జిక్కువడినందులకుం గొందలపడుచు వారు తొందరపడి యస్వస్థస్థితియందున్న బాబును దోడ్కొనివచ్చిరి కావలయును ! నిజమునకుఁ బార్థునితరువాత నితఁడు తక్క నీవ్యూహభేదనక్రమ మెఱిఁగినవారు లేనప్పుడు వారింత కంటెఁ జేయఁ దగినది లేదు కాని—నానిమిత్తము, వలను దప్పి పడియున్న పసిపిల్లవాఁడు లేచి రావలసి వచ్చుట సంతాపకరము! కానిమ్ము—మించినదానికి వగచిన నేమి లాభము—

* ఇంటఁ గట్టిన కలబంద చావను బావక పెరుఁగను బెరుఁగక యుండునట్లు.

అన్యోన్య సాహాయ్యమున నాచార్యుని యత్నమును,సుయోధనుని యాశయమునుగూడ వ్యర్థములు గావించి, భీమార్జునులు లేనిలోటు కానరాకుండఁ జేసెదము. (అని నిష్క్రమించును.)

వైశం—అమ్మయ్యా! ఇప్పటికి నాగుండెలు కుదుటఁ బడినవి! * జాల మత్స్య న్యాయముగాఁ జిక్కువడి యున్న యీతని కాదుష్టు లేమి యొగ్గు సేయుదురో యని నాహృదయము తల్లడిల్లినది !

సంజ—సరి కాని—అటు చూచితివా !—

సీ. తనదు సంగర సముత్సాహంబు నిజముఖ
సీమ నత్యంతముఁ జిందు లాడఁ
దన కర్ణికార కేతనరోచు లంబర
దేశంబునకుఁ జాలఁ దేటుఁ గూర్పఁ
దన రథనేమి నిస్వనము దంతావళి
తురగ సంతతులను ద్రుళ్ళఁ జేయఁ
దన ధనుర్జ్యానినదం బరాతి చమూ స
మూహంబు నెల్ల సమ్మోహ పఱుప
కదనతల మెల్ల దివ్యాశుగముల చేతఁ
బగఱ హృదయంబు లెల్ల విభ్రమము చేతఁ
బ్రబలముగఁ గప్పిపుచ్చుచుఁ, బ్రళయకాల
రుద్రుఁ డోయన వచ్చు సౌభద్రుఁ గంటె !

వైశం—వచ్చుటమాత్రమే కాదు !—

సీ. వీరుల మస్తముల్ విరియమ్రుగ్గిన తాళ
ఫలములలీల భూస్థలిని రాల
తేరులు పిడుగు మొత్తిన శాల్మలీవృక్ష
ముల విధంబునఁ బెళ పెళను వ్రీల
కుంజరయూథముల్ కులిశఘాతము లైన
యద్రుల పోలిక నవిసి కూల

* వలలోఁ జిక్కిన చేఁప, యావల నుండి సర్వమును జూచుచు బయటకి రాఁజాలన

ఘోటకప్రతతులు కట్లు వీడిన కీలు
బొమ్మల చందానఁ బుడమి వ్రాల
ధ్వజవితానంబు లెల్ల సూత్రములు తెగిన
గాలిపడగల పగిది నల్లడలఁ దూలఁ
గౌరవబలంబులం గడుఁ గసిమసంగి
చీల్చి చిందర వందర సేయఁ దొడఁగె !

సంజ—పాప మిప్పు డేమగునో కాని—ఆచార్యుఁడు వెనుకవచ్చు వారి నడ్డెను;—ఒకవైపునుండి దుర్యోధన దుశ్శాసన కర్ణ వికర్ణ ప్రభృతులును.—మఱొకవైపునుండి కృపాచార్య కృతవర్మ వృషసేన ప్రభృతులును—వేఱొక వైపునుండి బాహ్లీక సోమదత్త భూరిశ్రవో లక్ష్మణకుమార ప్రభృతులును—దమతమబలంబులం బురికొల్పుచు నొక్కపెట్టునం బోయి ముట్టడించుచుండిరి!......
ఆఁ! పోనిమ్ము—యుధిష్ఠిరుఁ డతనిం జేర బోవుచున్నాఁడు.

వైశం—కాని—యా యసహాయశూరున కీతనిసాయ మవసరమె లేక పోయినది!

గీ. పరుగు పరుగున బఱతెంచు పగతురు తన
పజ్జకుం జేరికొని తలపడక మున్నె
రివ్వు రివ్వున శరములు రువ్వి వారిఁ
జెట్టులుం బుట్టలుం బట్టఁ జేసె నదిగో!

సంజ—ఓహోహో! కర్ణునంతవాఁడు గూడఁ గాలికి బుద్ధిచెప్ప కొన్నాఁడే!—సరి కాని—రథంబు డిగ్గి—మొగంబు వాడ, సిగ ముడి వీడఁ, తూణీర మూడఁ, జెమ్మట లోడ, బ్రాణములమీఁది తీపి తో యాతగా నీవంకకుఁ బరువిడి వచ్చు నీతఁ డెవరు ?

వైశం—(నిదానించి) ఎవరోనా! మీదుశ్శాసన మహారాజుగారు! అదిగో! అభిమన్యుఁడును సత్వరముగాఁ దేరు త్రోలించుకొని యాతనికొఱకే కావలయు నిటే వచ్చుచున్నాఁడు.

(తెరలో)

చ. నిలు నిలు ! పోకు పోకు! మవినీతుఁడ! మింటికిఁ బాఱినన్, రసా
తలమునఁ దూఱినన్, జలధి డాఁగిన, నాదు నిశాతసాయకం
బులు నిను వీడి క్రమ్మఱఁగఁ బో; విడి బుద్ధిరొ నిన్నుఁ బోలు స
త్కులజునకుం? గులంబునకుఁ గూర్తువె మాయనిమచ్చ దుర్మతీ !

సంజ—శివశివా! అతని కేక యితనిపరుగును సుఱింత పెంపొందించినది.

వైశం—తాళుతాళు--అభిమన్యుఁడు మరల నేమో యనుచున్నాఁడు!

తెరలో—ఏమీ! నాయుపాలంభనము నిన్ను నిలుప లేకపోయి నదిగా !—మంచిది—ఇదిగో—యిశ్శృంఖలాస్త్రము నిలుపఁ గలదు చూడుము!

దుశ్శా—(పరుగునఁ బ్రవేశించి యట్టె నేలఁ గూలును)

అభి—(ఒక్క దాఁటునఁ బ్రవేశించి, దుశ్శాసనుని రొమ్ముపై మోకా లూని కూర్చుండి, దట్టిలోని యసిపుత్రికం దీసి) ఓరీ ! కౌరవకుల కలంకా! నీవు నాబారినుండి బ్రతికి పోఁ జాల వని చెప్ప లేదా?

చ. పరమ పతివ్రతామణియుఁ, బావకజాతయు, నైన ద్రౌపదిం
బరబర కేశపాశమును బట్టి సభాస్థలి కీడ్చి, మేని యం
బర మెడలింపఁ బాల్పడిన పాపపు నీకయిదోయి ముందుగా
నఱికి, భవచ్ఛిరంబు దళనం బొనరించెదఁ గాక! యవ్వలన్.

(తెరలో)—బాబు! తొందరపడకు ! తొందరపడకు!

గీ. వీనివక్షంబుఁ జీల్చి యావెచ్చనెత్రు
తలకు మెత్తుఁ గిడి, నీ పెదతల్లి కురులు
ముడువ శపథంబుఁ గొనె వడముడి; తదీయ
సమయమున కంతరాయము సలుపఁ దగదు.

అభి—(ఎత్తినచేయి దించి) ఏమీ ! అలాగుననా ? ఓదుష్టుఁడా ! పెద నాయనగారి యాదేశ మిప్పటికి నిన్ను బ్రతికించినది. (వక్షము నుండి లేచి) నీయదృష్టదేవతను స్మరించుకొనుచుం బోయి, మరల నాయెదుటఁ బడకుండ మాత్రము మసలికొమ్ము.

దుశ్శా—(లేచి యొడలు దులిపికొనుచుఁ జక్కఁబోవును.)

సుమి—(అంతటఁ బ్రవేశించి) భర్తృదారకా! మిమ్ము రథమునుండి దిగనీయ వల దని దేవిగారు నాతో మఱిమఱి చెప్పినారు. కాని, మీ రాకస్మికముగ నేలకు లంఘించుటం జేసి వారించుట కవకాశము లేకపోయినది. దయచేసి, యిఁక రథ మధిష్ఠింపుఁడు.

అభి—(నవ్వి) ఏమి! కుక్కలు కాలు కఱచు నని కావలయును దల్లిగారి భయము! మంచిది—అట్లే చేయుదును గాని—యీకట్టు సడలినది—కొంచెము బిగింపుము. (అని యెడమచేయి చాచును.)

సుమి—అమ్మయ్యో! గాయము రేఁగినది కావలయును—జుట్టినపుట్ట మంతయు నెత్తుటఁ దడిసిపోయినది! రథము కడకు రండు—ఈకట్టు తీసివేసి క్రొత్తపుట్టము చుట్టెదను

అభి—మంచిది నడువుము. (అని సుమిత్రునివెనుక నడచును.)

(తెర లో.)

చ. నిలు మిదె వచ్చుచుంటిఁ, దెగనీల్గెద వేమిటి కింతలోనె? యి
ల్లలికినతోనె పండు వగునా? ముదిబాఁపడు దారి యీయ రాఁ
గలిగితి, వంతెకాక మొనగాఁడవె యబ్బలకంటె! నేఁడు నీ
తలఁ దెగఁ గొట్టి పార్థుని మదం బడఁగింపక పోడువాఁడనే!

అభి—(చివాలున వెనుకకుఁ దిరిగి) ఏమీ—కురురాజేనా!... సుమిత్రా! శాత్రవుఁడు వచ్చి పిలుచునప్పుడు వెనుక కడుగు వేయుట వీరధర్మము కాదు. నీవు పోయి రథమునే యిచ్చటికిఁ గొనిరమ్ము. (అని సుమిత్రుఁడు నిష్క్రమింప; దుర్యోధను నుద్దేశించి) ఓ కురుకులపాంసనా!—సుయోధనా!

ఉ. కాంచితొ లేదొ తమ్మునకుఁ గల్గిన పాటిల్లిపు! డాహవం బనన్
వంచకవృత్తిఁ బాచికలు వైచుటగా—మది నించు కేని యె
గ్గించక సాధ్వులన్ సభల కీడ్చుటగా—వడి వారివల్వ లొ
ల్పించుటగాఁ—దలంచితొకొ? భీరము లాడఁగఁ జొచ్చి తీక్రియన్!

(అని యంతలో రథము రాఁగా దాని నధిష్ఠించును.)

దుర్యో—(రథస్థుఁడై ప్రవేశించి) ఓ క్షీరకంఠుఁడా !—

అభి—ఔను, నేను క్షీరకంఠుఁడనే.— కాని, నీవు విషకంఠుఁడవు ! తరువాయి చెప్పుము.

దుర్యో—విషకంఠుఁ డన నెవరో యెఱుఁగుదువా ?— నిటలాక్షుఁ డన్న మాట !—

అభి— నిటలాక్షుఁ డన నెవరో యెఱుఁగుదువా ?— నాతండ్రిచేఁ బరాజితుఁ డయినవాఁ డన్న మాట ! నాఁ డావిషకంఠుని మదము నాతండ్రి యడంచెను; నేఁ డీవిషకంఠుని మదము నే నడంచెదను.

దుర్యో—పిట్టకొంచెము, కూఁత ఘన మనునట్లు, పలుకులకుఁ బెద్దవే!

అభి—పలుకులకే కాదు— ములుకులకుఁ గూడను. చూడుఁ ;—

సీ. అదయాంతరంగుండ వగుచు నన్నములోన
విషము పెట్టించిన వెడఁగుఁ దనము
నడురేయి నిద్రించు నెడఁ జలంబున లక్క
యిల్లుఁ గాల్పించిన హీనవృత్తి
అక్రమాక్షంబుల నఖిలరాజ్యంబును
దోఁపుడు గొన్నట్టి దుర్నయంబు
సాధ్వీమతల్లిఁ బాంచాలిని సభ కీడ్చి
వలువ లొల్పించిన తులువతనము
తలఁపునకుఁ దెచ్చి, నీతలఁ దరిగి, తల్లి
దండ్రులకుఁ బ్రీతిఁ గావించు తరుణ మెప్పు
డబ్బునా యని చూతు- నేఁ డది లభించెఁ
బాఱిపోవక నిలిచి- నా ప్రజ్ఞ గనుము !

తెర లో.

చ. వచ్చెను జచ్చెఁ ! బార్థివుఁడు ! చంపక మానెడువాఁడు గాఁడు ద్రో
ణాచ్చునిపట్టి నేఁడు ! కృతవర్మఁడ ! చూచెద వేమి ? కర్ణుఁడా !

చెచ్చెరఁ బొమ్ము—బాహ్లీకుఁడ! చేరుకొసంగదె తేని_నేనునుఁ
వచ్చుచునుంటి-నోకృపుఁడ! వాహినులం బురికొల్పు మాదెసన్!
అభి—(తనలో) ఓహో! ఆచార్యులవారి ప్రభునిశ్వాసము! కాని
మ్ము—వారు వచ్చులోపలనె నే నీతనిం దెగటార్చి యందఱకు
నాశాభంగము కావించెదను. (అని వింట శరమును సంధించి)
ఓ మూఢసుయోధనా!

గీ. సాలెపురు వన్యములకు నై సంతరించు
పట్టునం దానె సమసెడు భంగి; ధర్మ
పుత్త్రునింగూర్చి కూర్చిన మొగ్గరమునఁ
జచ్చెదవు నీవె చూడు మీ శరము చేత!

తెరలో—ఆఁ! ఆఁ!—బాబు!—విడువకు! శరము విడువకు!!

గీ. కదనమున వీనితొడలు భగ్నంబు సేయ
భీమసేనుఁడు ప్రతిన గావించి యుండె_

అభి—(నిరుత్సాహముతో) ఏమి! యీతనికిని ఆయనశపథమే యడ్డు
వచ్చినదా! ఈ యమోఘాస్త్రము నిఁక నెవరిపై విడుతును!
కర్ణు—ఉ. ఓరియువాధమా! మది మదోద్ధతిఁ బ్రుబ్బి పడంగఁబోక నీ
తేరు మరల్చి యీదెసకుఁ, దేఁకువతో ననుఁ దాఁకి, నీదు దో
స్సారముఁ జూపు! యింక నిను నైన, భవన్మృతి యాలకించి నీ
వారలు గుండె వ్రీలి విడువన్వాలెఁ బ్రాణము లొక్క పెట్టునన్!
(అని పల్కుచు రథస్థుఁడై ప్రవేశించును.)
అభి—(తిరస్కారముతో నవ్వి) ఓహో, అంగరాజుగారా! రండు
రండు—ఇందాఁకటి మీస్థితి చూచి మరల దర్శనము కా దను
కొన్నాను! సరికాని_మనలో మన మాట!—
చ. పలుకుదువంట బీరములు ఫల్గును నేఁ దెగటార్తు నంచు!_నీ
పలుకుల కుబ్బి యీనృపతి ప్రాభవవంతునిగా నొనర్చి, ని
చ్చలు దనతో సమానముగ సర్వము నీ కిడుచుండు నంట!_కే
వల మటు భీతిఁ దేరు దిగి పాఱుటకుం బ్రదప లేకపోయెనే?

కర్ణు—(రోషముతో) ఓరి వాచాలుఁడా ! ముక్కుపచ్చి యాఱని ముగుదుఁడ వని సైప, నీస్థితి గ్రశతుని మించి రాగమునఁ బడినదే!

గీ. తండ్రు లడవుల పాలయి తనకు చుండఁ-
జేరి మామల పంచను, దేరకూడు
గుడిచి, దొరబిడ్డ లాగునఁ గ్రొవ్వి, యిట్లు
మిడిసి పడియెద వేమందు మిడుత వోలె !

అభి—(నవ్వి) ఓహో, యెంతదోషము వెదకితివి !

గీ. మేనమామల యింటను మెలఁగుటయును
గించుదన మేని—పెరవారి పంచఁ జేరి,
పవలు రే యిచ్చకము లాడి, బ్రతుకు నీదు
జీవితం బెట్టి దౌనో యోజించుకొనుము !

కర్ణు—ఓరీ ! వదరుఁబోతా ! వీరుల యంపపై బెట్టుఁగక వెఱ్ఱివీగు నీతోఁ బ్రసంగ మనుచితము. ఏదీ—నీకభిమానముగల యస్త్ర మేదో దానిని నాపైఁ బ్రయోగింపుము !

అభి—(ధనుస్సు పైకెత్తి) అంతవఱకుఁ బని లేదు—మీరాజుకొఱకు సంధించిన బాణ మిదిగో సిద్ధముగానే యున్నది! చూడుము,

ఉ. దారుణమైన యీరణము తారసిలెం భవదీయ దుర్నయ
ప్రేరణచేత ; నాజిఁ బృథివీపతి మమ్ము జయింప నిమ్ము నా
ధారముగా గుణించుకొని త్రవ్వుకొనెం దనగోయ్యి తానె ! నీ
బీరము లెల్లఁ దెల్ల మగుఁ, బృథ్వివు నాశయుఁ దీఱు దీనిచేన్ !

తెరలో—బాబు! వలదు! వలదు! ఈతనింగూడ నీవు విడువవలసినదే!

గీ. ద్రుపదసుతఁ గాంచి నవ్వినందులకు సభను
బార్థుఁ డీతని వధియింపఁ బ్రతిన పట్టె !

అభి—(విసుగుతో) ఇస్ ! అబ్బా ! అయినవారిని నలుగురిని వారే పంచుకొనినప్పు డిఁక నాచేతి కేమి పని యున్నది !

[తెరలోఁ జప్పుడు.]

దుర్యో—(చప్పటులు గొట్టుచు) సెబాసు ! బృహద్బలా !—సెబాసు!

నోటిలోనిమాట నోటిలో నుండఁగనే ముదిరాజును జక్కఁగా మూర్ఛఁ బొందించితివి!

అభి—(ఉలికిపడిచూచి) ఓరి దుష్టుఁడా! మద్రేశ్వరునిత్రోఁ బోరుచున్న మా పెదనాయనగారి నారథముల చాటునుండి యేసితివా! ఇదిగో!—మీరాజుకొఱకు సంధింపఁబడిన యీవిషబాణమును నీవు చవి చూడుము! (అని ప్రక్కకు విడుచును.)

దుర్యో—(చూచి విషాదముతో) అన్నన్నా! మన మిచ్చట నుండఁగనే యీబుడుతఁడు బృహద్బలు నిట్లు బలిగొనినాఁడే! (ఆగ్రహముత్రో) ఓరీ! బాలహతకుఁడా! మాబృహద్బలుని వెనుకనే నీవును యమపురి కేఁగఁ గలవు చూడుము —

తెరలో—ఆ. వె. కావు మయ్య కర్ణ! కావుము కురునాథ!
అంబరంబునుండి యసురుఁ డెవఁడొ
విలయమేఘ మట్లు పిడుగులు గురియుచు,
నుల్క వోలె దిగుచు నుండె భువికి!

దుర్యో—(ఋచ్చపాటుత్రో) ఎవఁడుచెపుమా వీఁడు!—కానిమ్ము! ఎవఁడైన నేమి—ఓసైనికులారా! వెఱువకుఁడు! ఇదిగో మేము మాట వెంబడినె వచ్చుచున్నారము. మిత్రమా! రమ్ము, రమ్ము! అదేమో ముందు చూడవలెను. (అని కర్ణునిత్రో నిష్క్రమించును.)

అభి—(తనలో) ఒకవేళ, మాయన్న ఘటోత్కచుఁడు కాఁడుగదా! ... అతఁడే! అదిగో! న న్నుద్దేశించి యేమో యనుచున్నాఁడు!

తె ర లో.

మ. జనయిత్రు ల్వనుపంగ నీకుఁ గలన న్సాయంబుగా నుండ వ
చ్చినవాఁడం, బెదతండ్రి మూర్ఛ కలిగించె న్విఘ్ను మద్దాని; కీ
యన నిజ్జేరిచి యిప్డె వచ్చెదను, సైన్యం బంతయు న్నీవె పె
ల్చనఁ దున్మాడక తమ్ముఁడా! యిడుము నాసాఁబాలు నాకేర్పడన్.

అభి—(పైకిఁ జూచుచు) అన్నా! సమయమునకుఁ జక్కఁగా వచ్చితివి! ఇచ్చట మనయిరువురకుం జాలినంత పని లేదు కావునఁ—

పెదనాయనగారిని జాగ్రత్తతోఁ గొనిపోయి శిబిరముఁ జేర్పుము.

తెరలో—ఓహో- వీరాగ్రేసరులారా !

ఉ. చూచెదరేమి జిచ్చువడి చోద్యముగా వెఱబొమ్మ లట్ల ! యా
నీచుఁడు పాండవాగ్రసరునిం దప తేరునకుం దరల్చి, సం
కోచములేక మింటి కదిగో ! కొనిపోయెడు; గుప్పరయ్య నా
రాచపరంపరల్ గిరగిరం భ్రమరించుచు నేలఁ గూలఁగన్!

అభి—ఓరోరి దుష్టులారా ? నే నిచ్చట నుండఁగా మీరు మాయన్న సిగపూవునైన వాడింపఁ గలరా ! సుమిత్రా! అదేమో చూత ము-శీఘ్రముగ మనరథ మటు పోనిమ్ము!

సుమి—చిత్తము. (అని రథము త్రోలుకొని పోవును.)

సంజ—ఓహో ! ఘటోత్కచుని యాకాశయాన మెవ్వరికిం గానరాకుండ నెంతలో నంతర్ధాన మయినది !

(తెరలో గొప్ప కలకలము.)

వైశం—మిత్రమా ! ఆవంక నాకలకల మేమై యుండును ?

సంజ—ఆవంక జరుగునది నీవు చూడనె లేదు కావలయును ! భారద్వాజుఁ డిందాఁక విరోధి నిరోధనభారము సైంధవునిపై నిడి, తాను దుర్యోధన సంరక్షణార్థ మిటు వచ్చుచు యుధిష్ఠిరునిచే నిలువరింపఁ బడెను గదా ? సైంధవున కది దుర్భర మైనందున నతఁడు చిరకాలమునుండి పాండవులకొఱకు దాఁచి యుంచికొనిన స్తంభనాస్త్రముం బ్రయోగించి, నకుల సహదేవ విరాట ద్రుపద దృష్టద్యుమ్న సాత్యకి ప్రభృతులను స్తబ్ధులం జేయఁ గౌరవబలము కరతాళధ్వనులతోఁ గోలాహలము సేయుచున్నది.

(తెరలో మరలఁ బెద్ద కలకలము.)

వైశం—(ఉలికిపడి) ఈవంక నీకలకల మేమిటది! (నిదానించి) ఓహో తెలిసినది! కర్ణ దుర్యోధనులతో నొక్కసారిగఁ దలపడి, వారిని బాణవర్షమున ముంచి యెత్తుచున్న యభిమన్యుని సంరంభము చూచి, యాచార్యుఁడు చేయివీచి పురికొల్ప-రథనేమి గజఘంటా

హయకింకిణీ నినదంబులతోడను, పదాతిసింహనాదంబులతోడను, యోధానుయోధు లందఱు నొక్కపెట్టునం బోయి మహారౌద్ర ముగ సౌభద్రుం జుట్టుముట్టుచున్నారు !

సంజ—కాని, యేమిలాభము!—వారు ప్రయోగించిన యాయుధము లన్నియు * తప్తాయసపత్ర బిందు న్యాయముగా-వ్యర్థము లైనవి!

సీ. కర్ణుఁడు చచ్చిన గతి సొమ్మసిల్లెను,
దుర్యోధనుఁడు తేరు దుమికి పాఱె
వైశం-అశ్మకుం డిలఁ గూలె, నల రుక్మధరుఁ డీల్గె,
విందుఁడు సారథి వెనుక కొదిగె
సంజ—కృతవర్మ పఱచెను, కృపుఁడు మూర్ఛిల్లెను,
గటకటా ! కంటె ? లక్ష్మణుఁడు చచ్చె !
వైశం-వృషసేనుఁ డోడె, సువేగుఁడు మడసెను,
శల మద్రవిభులు నిస్సారు లైరి
సంజ— పేరుగలవార లంద ఱితీరు గాఁగఁ,
గొఱవి త్రిప్పిన చందానఁ గ్రుమ్మరిలుచు—
వైశం— మారి మసఁగిన విధమున మారణంబు
సలుపఁగాఁ జొచ్చెఁ గురుసేన పలుచపడఁగ.

సంజ—తాళు, తాళు !-మూర్ఛ తేఱిన కర్ణు నుద్దేశించి యభిమన్యుఁ డేమో యనుచున్నాఁడు.

తెరలో-గీ. రాను నీజోలి కిఁక నంగరాజ ! భీతి
మాని, దిటవూని, చాపముఁ బూని, పరశు
రాముకడ నీవు నేర్చిన దేమొ—నాదు
కడఁ బరీక్షఁ యొసంగుము కలఁకఁ దేఱి !

వైశం—ఆమాట యాయువుపట్టున నాటినది కావలయును !-కర్ణుఁడు కాలపృష్ఠమును మ్రోయించుచు మరలఁ దలపడుచున్నాఁడు ! ఓహో ! ధనుర్విద్యాపారంగతులగు నయ్యుభయులయు దివ్యాస్త్ర ప్రయోగకౌశల మెంతచమత్కారముగా నున్నది!

* కాలిన పెనముపైఁ జల్లఁబడిన నీటిచుక్కలవలె.

గీ. కన్ను మిన్నుఁ గన్పడని చీఁకటు లొకప్డు;
వేయిసూర్యులు వొడిచిన వెలుఁ గొకప్డు!
అంబునిధు లింక నగ్నిహోత్రం బొకప్డు;
జగతి యెల్లను ముంచు వర్షం బొకప్డు !

సంజ—ప్రేక్షకులగు కౌరవయోధుల యవస్థ యంతకంటెను జమత్కారముగా నున్నది !

గీ. అంగరా జస్త్ర మడరించు నప్పుడెల్ల
బహుతరామోదమునఁ దాండవం బొనర్తు;
పార్థసూనుఁడు నవ్వుచుఁ బ్రతిశరమున
దాని నడఁగించు నప్పుడు తలలు వంత్రు !

శైశం—అన్నిటికంటెను జమత్కార మింకొకటి—

క. విడిచిన యస్త్రము నడుమనె
చెడ, నెడఁదను రిచ్చపాటుఁ జెందెడు కర్ణుం
గడు హెచ్చరించి యభిమ
న్యుఁడె జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచుండె నొండు శరంబున్ !

సంజ— అంతియే కాదు— దుర్యోధన ప్రేరితులయి శత్రుంజయ, చంద్రకేతు, సువర్చస, సూర్యభాను, మేఘవేగు లతివేగంబ పోయి. కర్ణునకు బాసటగాఁ దాఁకి యఖండ శరవర్షము గుఱియ, నైదు క్రూర నారాచంబుల నైదుగురి కంఠంబులం ద్రుంచి, యాసందున నొవ్వనేసిన కర్ణుని జర్జరిత శరీరుం జేసి సాగనంపి, కర్ణికలోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు కనుము !

శైశం—కర్ణదుర్యోధను లిరువురుఁ బాదచారులై యెందులకుఁ జెవుమా యిటు వచ్చుచున్నారు ?

(అంతటఁ గర్ణ దుర్యోధనులు ప్రవేశింతురు.)

దుర్యో—మిత్రమా !

చ. పలుచవడెం బలంబు బహుభంగుల !—యుగ్గర మంతయు స్నవం
భులకు నిధాన మై, రుధిరపూరిత మై కనుపట్టుచుండె !—బె

బ్బులిఁ బొడగన్న లేళ్లగమి పోలిక సైన్యము లెల్ల విచ్చి వి చ్చులవిడిఁ బాఱఁజొచ్చె!—నిఁక సాధన మేమియు లేదె దీనికిన్?

కర్ణ—మహారాజ: వీఁ డర్జునునికంటె నసాధ్యుఁ డని మొదటనే చెప్పి యుంటిని గదా? అమీఁద, నాచార్యుఁ డేమేని పూనికొనునేమో యని చూచుచున్నాను.

దుర్యో—మిత్రమా! యేమి నీ కీవెఱ్ఱి! ఆచార్యున కాపాటి సహానుభూతియె యున్నయెడల వీఁడు ముగ్గరమునఁ గాలు పెట్టఁ గలఁడా! సైంధవుఁ డిండ్లకు దైవమువలె నడ్డుపడకయున్న నీ పాటి కేమి కావలసిఁవదో! (ముందునకుఁజూచి) ఎవ రావచ్చువారు?

కర్ణ—సింధురాజే—

దుర్యో—బావా! రమ్ము, రమ్ము—ఈపూఁట నీవలన మర్యాద దక్కినది. అమాటయే యిప్పు డంగరాజుతో ననుచుంటిని.

సైంధ—(గర్వముతోఁ బ్రవేశించి) ఎక్కడి కేఁగిన నిదియే మాట— ఏరినిఁ జూచిన నిదియే మాట! సరికాని—యీ బాలయమునిం బరిమార్చుట కేమయిన దారి దొరకినదా?

దుర్యో—అదియే యాలోచించుచున్నాము—

సైంధ—అట్లయిన, నే నందులకే నీకొఱకు వెదకులాడుచు వచ్చినాఁడను. ఏదో మాటలసందర్భములో—మింటినుండి యుల్కరాలినట్లు ఆచార్యుని నోటినుండి యొకరహస్యము జారి బయటఁ బడ, దానిని నాల్కకుఁ దగిలించుకొని చక్కవచ్చితిని.

దుర్యో—(ఆత్రముతో) బావా! చెప్పు, చెప్పు?—ఏమది?

సైంధ—వీనికిఁ గవచధారణ మనువిద్య తెలియునఁట: అందువల్ల రథ తురగ సూత కార్ముకముల నేకకాలమునఁ దునిమి, నేలకుఁ దెచ్చి, చీకాకు పఱిచినం గాని వీనిం జంపుటకు సాధ్యపడ దఁట.

దుర్యో—మేలు! బావా, మేలు! మంచిసమాచారము తెచ్చితివి!

(సందేహముతో) సరికాని—ఏకకాలమున నిన్ని కార్యము లెవ్వరు చేయఁగలరు?

కర్ణు—అన్ని కార్యములు నొక్కరిచే నగుట యసంభవమే. సమర్థులు నలుగురు నాలుగుకార్యములం బంచుకొనవలెను.

దుర్యో—అది బాగుగనే యున్నది కాని—నాలుగిటిలో కార్మిక ఖండనము- *సింహ ఘంటా న్యాయమువంటిది!

కర్ణు—అది నిజమే కాని—దాని నెట్లో నేను నిర్వహించెదను : కడ మవానిసంగతి చూడుము.

దుర్యో—అట్లయినఁ, గడమవానికిఁ దగునేర్పాటు నేను జేయఁగలను.

కర్ణు—ఇంకొకటి చాలఁ బ్రాముఖ్యము! ఈలోపల ఘటోత్కచుఁడు మరల రాకుండఁ జూడవలెను.

దుర్యో—ఆసందియు మక్కఱ లేదు. వాని నంతరిక్షమున నిరోధించు టకై మన యలంబసుని సమస్తపరివారముతో నిదివఱకే నియో గించి యున్నాఁడను. ఇఁక నాలస్య మెందులకు- ప్రొద్దుగూడఁ గ్రుంకవచ్చుచున్నది- పోవుదము రండు (అని ముందు నడచును.)

సైంధ—(తనలో) సుభద్రకుఁ బుత్త్రశోకము గలిగించినం గాని నీ ముఖము చూడ నని కదా నాప్రియురాలు పట్టు పట్టినది ?—ఈ యత్నము కొనసాగినచో అభిమన్యుఁడు నావల్లఁ జచ్చినట్లే లెక్క. ఆమీఁద, నాసందడిలో, నేనుగూడ నేమయిన రవంత చేయఁగలిగితి నా- యిఁకఁ జెప్పనక్కరయే లేదు ! (అని నిష్క్రమించును.)

కర్ణు—మొదట దూరదృష్టి లేక యీరాజునకుఁ దను మనసిచ్చి ప్రాణ ములను ధారపోయుటంజేసి యిపు డింతటి దుష్కార్యమునకుఁ బూనికొనవలసి వచ్చినది! (పయికిఁ జూచి) ఓ యభిమన్యుఁడా ! లోకములో నీవొక్కఁడవే వీరుఁడవు! ఏమన?—కర్ణునిచేఁ గూడ వీరజనవిరుద్ధమగు మార్గమును ద్రొక్కించుచుంటివి కనుక ! ఓ ధనంజయా! లోకములో నీ వొక్కఁడవే ధన్యుఁడవు! ఏమన ?—

* సింహము మెడలోని గంటను విప్పుట వంటిది.

అభిమన్యునకుఁ దండ్రి వగుటచేత ! సందియ మేమి!—

చ. తనతనయుం గుఱించి యెడఁదం గరువంబును బొందుభాగ్య మె
వ్వనికి లభించు—నాత్మజుని ప్రాభవ రూప వివేక వీర్య వ
ర్తనములముచేత నెవ్వఁడు పరాజయ మందు—సుఖింపఁగాంచునం
దనుని యశంబునం దెవఁ డతండె కృతార్థుఁ డతండెతండ్రి యుర్విన్!

(అని నిష్క్రమించును.)

సంజ—మిత్రమ! దుర్యోధనుని యాత్రమునుబట్టి యేదో క్రొత్తపన్ను గడమీఁదఁ జనుచున్నట్లు తోఁచుచున్నది. అదిగో !—అచ్చటఁ గృప కృతవర్మ సోమదత్త బాహ్లిక భూరిశ్రవశ్శల శల్య శకుని దుశ్శాసనాదులం బ్రోవుచేసి వారితో నేమో మంతన మాడుచున్నాఁడు! ఎందులకో కాని, యందఱుఁ దల లెగురవేయుచున్నారు!....అదిగో, దుర్యోధనుఁ డందఱను వెంటఁగొని యభిమన్యుఁ డున్న దెస కరుగుచు, బలములవంకఁ జేయి వీచుచున్నాఁడు! పాపము!—చేతికట్టు మరల సడలినదికావలయును—అభిమన్యుఁడు విల్లు క్రింద నిడి దానిని సవరించుకొనుచు వీరిరాకఁ జూచి చరాలున మగుడ విల్లందుకొని యేమో యనుచున్నాఁడు !

తెరలో—ఓ కర్ణ దుర్యోధన కృప కృతవర్మ శల్య ప్రభృతులారా!

ఉ. చిల్లరమూకలం బొదివి చీలిచి పీనుఁగుపెంట సేయఁగా
నొల్లకయున్న వీకరము: లూడనిబాడక యింకనైనఁ, జే
విల్లు ధరించినందులకు వీరులరై కడదాఁక నిల్చి, మీ
తల్లులు వీరమాతలుగ ధాత్రి విరాజిలఁ జేయఁ గల్గుఁడీ!

సంజ—చూడు, చూడు;—అతనిపలుకులు ములుకులవలె నాటినవి కావలయును— అంద ఱొక్కపెట్టున సింహనాదంబులతో నతనిం బొదివి, పరశు పట్టిస ముసల ముద్గర తోమర భిండివాలా ద్యనేకాయుధంబులు బోరునఁ గురియుచుండ—వారియండ చూచుకొని యచ్చటిబల మంతయుఁ * పిపీలికా పన్నగ న్యాయముగా—నతనిం జుట్టుముట్టుచున్నది!

* చలిచీమలు పామును జుట్టుకొనినట్లు.

సంజ—కాని, యాతఁడు మందహాస సుందరవదనారవిందుఁడై, రివ్వు రివ్వున వజ్రసన్నిభములగు వాలుటమ్ములు రువ్వి— *ఖలే కపోత న్యాయముగా—నెల్లవారు నెగిరిపోవుచుండ నేమో యనుచున్నాఁడు వినుము.

తెరలో—ఓ పిఱికిపందలారా!

ఉ. ఆఱడివోని పౌరుష మె యాభరణంబుగ నెంచునట్టి స
ద్భారతజాతికెల్లఁ దలవంపు ఘటిల్లఁగ మీర లీక్రియం
బాఱఁగ వచ్చునే! పిఱికిపందలు చచ్చుచునుందు రెన్నియో
సారులు; ధైర్యశాలురకుఁ జా వొకయప్పుడుమాత్రమే సుఁడీ!

వైశం—ఆమాటలకు రోషము వచ్చి దుర్యోధనుఁ డదిగో యెల్లవారి మీఁదను గటకట పడి, గజసైన్య మొకవైపునను, తురంగసైన్య మొకవైపునను ముట్టడింప నియోగించి, మహారథుల నందఱను వెంటఁ గొని తాను బురోభాగమునం దలపడుచున్నాఁడు.

సంజ—సరి కాని—కర్ణుఁడు నొచ్చిన ట్లభినయించుచు, వెఱచినట్లు నటించుచు, వెనుక కొదిగి, తక్కుచుఁ దారుచు, నాదంతావళముల చాటునుండి యెందులకో యభిమన్యుని వెనుకకుఁ బోవుచున్నాఁడు చూచితివా?

వైశం—అవు నవును. అతనివరుస చూడ సందేహాస్పదముగనే యున్నది!... అమ్మయ్యో! యేదో దురాలోచన జరిగినది! అటు చూచి, యిటు చూచి, చివరకా కరికళేబరములపొంత నిలిచి, శరము సంధించి, యదిగో!—యావలివారి కేమో సంజ్ఞ చేయుచున్నాఁడు!—

సంజ—హా! యెంత దారుణ! మెంత దారుణము!

గీ. కార్ముకముఁ ద్రుంచెఁ గర్ణుఁడు!—కదిసి హరులఁ
జంపె శల్యుఁడు!—సూతునిఁ జంపెఁ గృపుఁడు!
కురుపతియుఁ దమ్ములుం దేరు విరియ నేసి!
రొక్కుమ్మడిగ—రణధర్మ ముజ్జగించి!

* కల్లములో వాలిన పావురము లన్నియు నొకటి-సారిగ నెగిరిపోవునట్లు.

వైశం—ఓరోరి దుష్టులారా! అందఱుం గూడి చేసిన యాలోచన మిదియా!...ఛీ! ఛీ!—నిరాయుధుఁడై యున్నవానిపై నట్లింకను నస్త్రశస్త్రములం గురియుటకు మీకు సిగ్గయిన లేదా?... సెబాసు! సింగపుఁ గొదమ యేస్థితియందును సింగపుఁ గొదమయే! ఆవిధముగ నందఱొక్క పెట్టున శరవర్షము గురియుచున్నను డీలుపడక, చివాలునఁ గరవాలముం గొని, కుప్పించి, గుప్పున నుప్పరంబున కెగసి, వైనతేయునివలె వర్తించుచున్నాఁడు!... ఓహోహో!

సీ. పటుతర రోష సంభరితమై యరుణ రా
జీవంబుగతి మోము జేవురింప
తులలేని నేత్రమ్మని తూఁటులనుండి చి
క్కని వేఁడినల్ల చిల్లున స్రవింప
అనివార్యమగు చంద్రహాస విక్షేపంబు
గగనసీమను దటిద్గణము నింప
క్షితిఁ గంపిలం జేయు సింహనాదంబులు
దిక్సమూహామునఁ బ్రతిధ్వనింప
విభ్రమస్థితి మింటఁ బరిభ్రమించు
పార్థసుతుఁ గని, యేరిపైఁ బడునో యనెడు
భయముచే నెల్లవారును బయరిఁ గన్న
బకముల ట్లొదుగుచు నున్నవారు కంటె!

సంజ—కాని, పాపాత్ముఁడు కర్ణుఁడా కరవాలమును గూడ ఖండింప మరల నందఱు మగవారలై పుంఖాను పుంఖములుగా విశిఖములతనిపై గుప్పుచున్నారు!

వైశం—అయినను, నతఁడించుకయు సరకుచేయక కర్ణుని రథముపై నుఱికి, చేతియందలి యఱకైదువుతో సారథిని నఱికి,—సిగ్గువిడిచి ధ్వజపీఠము క్రింద నొదిగిన కర్ణుని బఱచిన వానింగాఁ దలంచి నేలకు లఘించి, తనయురదమునందలి చక్రముం గొని దట్టముగఁ దనపై శిలీముఖములం బరపు కృపునివంకకు నడచుచున్నాఁడు—

సంజ—ఔరా ! ధర్మ మెంతద వ్వాయినది ! కర్ణ శల్య భూరిశ్రవ స్సోమదత్తులు నలువురును నలుదిశలం బొదివి, చక్రము తుత్తునియలు గావించి, శరవర్షముతో నతనిని ముంచిచెత్తుచున్నారు ! కటకటా ! క్షణకాలము క్రిందటఁ జెక్కుచెదరక నిగనిగలాడుచుండిన కోమలశరీర మెంతలోఁ దూట్లు పడి జల్లెడ యైనది !

వైశం—అట్టిస్థితిలోఁ గూడ నాతని శౌర్యధైర్యములు చూచితివా ? కాలదండముంబోలు తన గదాదండముం గొని, తనపై గురియు శరవర్షము దానిచే నాచికొనుచుఁ, బీనుఁగు గుట్టలమీఁదినుండి చంగుచంగున దాఁటుచుం జని, దురాలోకమగు నా రాజలోకముపైఁ దలపడుచున్నాఁడు !

సంజ—సరి కాని—రక్తపాతముచే మైకము గ్రమ్ముచున్నదా యేమి యట్లు తూలిపోవుచున్నాఁడు ? అన్నన్నా ! యీకిరాతు లిప్పుడు గూడఁ బాప ! మాతని నమ్ములతోఁ గ్రమ్ముచునే యున్నవారు గదా ! కాని, ముఖాముఖి నెదిర్చుట కిప్పుడుసైత మొక్కరికిని ధైర్యము లేదు సుమా !

వైశం—నీమాటకు నిదర్శన మదిగో ! అతఁ డావైపున నున్న రథములను నుగ్గునూచము గావించి, యిటు తిరుగ, దుర్యోధన దుశ్శాసన శకుని సైంధవ ప్రభృతు లొకరి నొకరుఁ ద్రోచికొనుచు నీ వంకకుఁ బరువిడి వచ్చుచున్నారు ! అతఁడును నంతటితో విడువక వెన్నంటి వచ్చుచునే యున్నాఁడు గాని—పాపము—బలహీనతచేఁ గావలయును బరుగిడ లేకున్నాఁడు !

[దుర్యోధనపరిభృతులు తెరఁ జిమ్ముకొని ప్రవేశించి నిష్క్రమింతురు.]

అభి—(అంతట రక్తసిక్తాంగుఁడై, గదాదండముతో రోజుచుఁ దూలుచుఁ బ్రవేశించి) ఒరోరి !... ఓరోరి ! పాఱుఁబోతులారా! ... విక్రమముతోడిపాటు ... మీకు... మీకు ... వివేకముకూడ లేదేమి !

గీ. కాయమా— మన్ను !... ప్రాణమా— గాలి !... వాని
కోఱకు... మర్యాద... నిటు... మాపుకొనెద రేల !

పౌరుష...జ్ఞాన...కీర్తులఁ...బరఁగు వాని
జన్మ...మొకలిప్తనే పైనఁ...జాలుఁ గాదె !

(పరికించి) ఛీఛీ ! సిగ్గు విడిచి, కౌరవేశ్వరుఁడుకూడ ...కాలికొలఁది పరుగిడుచున్నాఁడే ! (చేయెత్తి) ఓకురుకులపాంసనా !

ఉ. రోసము వాసి...పౌరుషము రోసి...తొలంగెద విట్లు మూతిపై
మీసము లేదె ! ..శౌటిన నమిత్రులు మిత్రులు గూడ నవ్వరే !
వాసిగలట్టి ..యీ భరతవర్షమునం దెపుడైన ..నిట్టిన
న్న్యాసులు పుట్టిరే ! కటకటా ! కలికిం దొలిచూలి పట్టివే !

(పరికించి) ఏమీ ?-నాపలుకులు... చెవుల కెక్కనే లేదా ! మంచిది, యెంతదూరము పోఁగలరో పొందు చూచెదను ! (అని బిఱబిఱఁ జనఁబోయి ముందునకుఁ బడి, మరల మెల్లఁగ తేచి) ఛీఛీ! యీపాడుశవములు మాటిమాటి కడ్డు వచ్చి మార్గావరోధము కలిగించుచున్నవి !...(పశ్చాత్తాపముతో) అన్నన్నా ! యేమంటిని ? ..పాడుశవము లనియా ?—యెంతయపచారము !...యశమునెడఁ బ్రేమ, యవమానమునెడ లజ్జ, లేక యా పాఱెడునవి పాడుశవములు గాని—ప్రాణ మున్నంతవఱకుఁ బోరి రణభూమి నలంకరించిన యివి పాడుశవము లెట్లగును !...(మరలఁ బరికించి) ఆ పిఱికిపంద లింతలో నేమయియుందురు !...ఛీ ! ఛీ !—యట్టి పాఱుఁబోతులతో నేమిపని ! (అని వెనుకకుఁ దిరిగి పరిక్రమించి) ఏమిచెపుమా భూమి యంతయు గిరగిర తిరుగుచున్నది !...అంతియే కాదు—నో రిగురుచున్నది—కాళ్ళు తడఁబడుచున్నవి—కన్నులు—కన్నులు—ఇపు డన్నమాట యేమిటి ?—కవచమా ? ఎవరుచెపుమా నన్నుఁ బిలుచుచున్నారు! (అట్టిటు చూచి) ఏరీ—యెవ్వరును లేరే !...ఇప్పుడు నే నెచ్చట నున్నాను?...అవునవును—పద్మవ్యూహము. అట్లయిన, నారథ మేది ?—నావి ల్లేది? .అన్న ట్లాపిఱికిపంద లధర్మముగా నన్ను విరథుం జేసి, యిహపరముల రెంటిని జెఱచుకొనిరి కదా ! పోనిమ్ము, నా కీ గదా

చూ ళి క

(తె ర లో ప ల)

ద్విపద. కటకటా ! పుత్త్రశోకమ ! నీదుశక్తి
పటుతరం బని తేటపడియెను నేఁడు !
కార్చిచ్చు వనములఁ గాలుచురీతిఁ
జేర్చి మానసముల నేర్చ నేరుతువు !
నడిలేని యుప్పెన చందంబుగాను
కడువు సముద్రంబుఁ గావింపఁ గలవు !
సుడిగాలి మోకను సుడివెట్టు భంగి
నుడుగక ధృతిఁ బట్టి యూఁపఁ జాలుదువు !
కాఱున్న నడవులఁ గష్టంబు లెల్ల
నేకమై యరికట్టి యెదురునాఁ డేని ;
విరటునికడ మాఱు వేషముల్ తాల్చి
కరము హీనస్థితిఁ గడపునాఁ డేని ;
తలఁకని పాండురాట్ తనయుల నేఁడు
కలఁచి దుఃఖార్తులఁ గావింపఁ గలవె !
బేల యైనసుభద్ర పెనుమూర్ఛ కేమి,
గోలయా నుత్తర గోలకు నేమి,
కడుధీరుఁ డని పేరుఁ గన్నయర్జునునిఁ
బిడుగు వడ్డట్లు గావింపఁ జాలితివి !
దరినుండి కృష్ణుఁడు దైవంబువోలె
నరగఁ బ్రబోధంబు సలుపక యున్న-
వడముడి తనయుని వలన నాతనికిఁ
గొడుకు విక్రమము నూకొనఁగ నబ్బెడునె !

ఇది చూళిక.

పద్మవ్యూహము

ప ం చ మా ం క ము

రంగము :—పాండవుల సభా శిబిరము.

[కృష్ణ యుధిష్ఠిర భీమార్జున ఘటోత్కచ పరిభృతులును, ఉత్తర సుభద్రా ద్రౌపదులును, దుఃఖచిహ్నములతోఁ బ్రవేశింతురు.]

కృష్ణు—తరువాతఁ, దరువాత ?

ఘటో—తరువాత నింకే మున్నది !—

సీ. దుర్నిరీక్ష్యస్థితిఁ దులకించి తులకించి
చరమాద్రిఁ గ్రుంకు భాస్కరునిభంగిఁ
గానసంబులఁ బూదిగాఁ గాల్చి కాల్చి
చల్లారు దావ కృశానుమాడ్కి
వడివడి వడగండ్లు వర్షించి వర్షించి
ధవళిమఁ గను జలదంబు పోల్కి
గగనంబు నొరసెడు గతిఁ బొంగి పొంగి చ
ప్పనఁ జప్పఁ బడిన యంబోధి కరణిఁ
దన్నుఁ బొదివి శస్త్రతతులను మే నెల్ల
దూఁటు పఱచు నట్టి దుష్ట రిపుల
కలఁచి కలఁచి, తుమురు కావించి కావించి
తమ్ముఁ డకట ! తుదకు ధరణి కొఱఁగె !

అందఱు—(ఒక్కపెట్టున) హా ! యసహాయశూర !—హా ! జగదేక వీరా ! (అని యాక్రందనము చేయుదురు.)

యుధి—హా ! తండ్రీ !—యెంత దైవదుర్విపాకము సంభవించినది!

సీ. పూప ప్రాయము నాఁడె పొలసుదిండులఁ జంపు
మొఱవడీ గలవాఁడు మేనమామ

బలిమి జరాసంధుఁ బట్టి రెండుగఁ జీల్చి
పేరు గాంచినవాఁడు పెద్దతండ్రి
ఫాలాక్షు నోడించి పాశుపతం బంది
గణుతి కెక్కినవాఁడు కన్నతండ్రి
నిజభుజశక్తి దిగ్విజయంబుఁ గావించి
వన్నె మీఱినవారు పిన్నతండ్రు
లిందఱం గల్గియుండి, యాక్కింతపాటి
దైవకృప లేకయుంట నోతండ్రి ! యట్లు
దిక్కుమాలినవాఁడనై చిక్కు వడితె
పగఱ చేతుల నన్నుఁ గాపాడ వచ్చి !

కృష్ణ—బావగారు ! సర్వజ్ఞుల రగు మీరే యిట్లు మాటిమాటికి దుఖమున కెడ మొసఁగిన—నిఁక దక్కినవారి గతి యేమి ?

భీము—అబ్బాయి ! సరి కాని—నీవు పోయి యేమి చేసితివి ?

ఘటో—ఏమి చేయుటకును నెవ రున్నారు !—అప్పటి కప్పుడే సమరము చాలించి యెల్లవారును శిబిరములం జేరిక్రొనిరి.

భీము—(కోపముతో) శిబిరములలోఁ బ్రవేశించి సిగలు పట్టి యీవలి కీడ్చుకొని వచ్చుటకు భయపడితివా ?

ఘటో—తండ్రీ ! మన్నింపుము !—నేను భయపడినమాట నిజమే కాని, శత్రువులకుఁ గాదు—ధర్మలోభులగు పెదనాయనగారికి—

యుధి—నిజమే నాయనా—నిజమే ! నాధర్మలోభమే యింత చేసినది!

చ. ఖలుల నధర్మ వర్తనులఁ గర్ణ సుయోధన దుస్ససేనులం
బలిగొను బిడ్డకుక్ శకునపక్షి విధంబున నడ్డు వోయి నేఁ
దెలుపకయున్నఁ దండ్రుల ప్రతిజ్ఞల సంగతి, యిట్టిచెట్టు రాఁ
గలుగుట కించు కేనియును గారణ మున్నదె నిశ్చయంబుగాక్!

భీము—(విషాదముతో) హా ! తండ్రీ ! యిదికూడనా !—

గీ తండ్రుల ప్రతిజ్ఞలకు హాని తారసిల్లు
ననుతలంపునఁ జిక్కినఁ యరుల విడిచి

నిన్నుఁ గట్టంగఁ బ్రాణను నీవ తెచ్చు
కొన్నవాఁడ వటోయి ! మాకొఱకుఁ దండ్రి !
(ఆకసమువంకఁ దృష్టి నిగిడ్చి) ఓహోరి కౌరవకులాపశదులారా !

ఉ. బాలకు, నొంటిగానిఁ, జెయి వాటముఁ దప్పినవాని, పాడిపై
మాలిమి మిమ్ములం దునుమ మానినవాని, ని టంద తేకమై
కూలిచి కేరుచుంటి రిది గుండెలలో నిడికొండు ! మీతలల్
కాలను దన్నుచుం దివికిఁ-గందుక కేళి యొనర్చి తీతెదన్ !

కృష్ణు—ఈశపథము తథాస్తు దేవత లాలకింతురు గాక !

అర్జు—(నిట్టూర్పుతో) బావా ! వారి ననవలసిన పని యేమున్నది!–

ఉ. తాత యవక్ర విక్రమముఁ, దండ్రుల ధర్మపరాయణత్వముల్
మాతల రూపవైభవము, మామల యద్భుత బుద్ధిపాటవం
బాతతభంగి నిచ్చి- యిటు లాయువు తక్కువ చేసినట్టి యా
ధాత యొకండె నింద్యుఁ ! డిఁకఁ దక్కినవారు నిమిత్తమాత్రకుల్.

ఇంతకును—

ఉ. చక్కని రూప సంపద, ప్రశస్త తరంబగు వర్తనంబు, పెం
పెక్కిన బుద్ధి, నిచ్చలు రహించెడు తెల్వి, వరించి తాముగా
నెక్కొనినట్టి విద్యలు, త్రినేత్రుని నైత మెదిర్చు సాహసం-
బక్కట ! మందభాగ్యులకు నట్టితనూభవుఁ డెట్లు దక్కెడున్ !

కృష్ణు—ఫల్గునా ! నీ వన్నమాట నిక్కవము.

గీ. మానవుఁడు చెట్టునందలి మంచిఫలము
వెదకి మఱి కోసికొనియెడి విధముగాను !
మంచివారినిఁ, గుల ముద్ధరించువారి,
నెంచి మఱి మృత్యు తాఁ గబళించుచుండు !

ఉత్త—(శోకముతో) హా ! ప్రాణేశ్వరా ! హా ! హృదయేశ్వరా !

సీ. మాసపెండ్లి కొఱకు వేసిన పచ్చి పచ్చాకు
పందిళ్లు లింక విప్పంగ లేదు

మన పెండ్లి చూడ వచ్చిన బంధుతతి తమ
సీమల నింకను జేర లేదు
మనము ధరించిన మధుపర్కముల హారి
ద్రావర్ణ మింకను దరుగ లేదు
మన మొండొరుల సిగ్గు మాని పూర్తిగఁ గనుల్
తనియ నింకను జూచుకొనఁగ లేదు
ఇంతలోపలనే మది నింత జాలి
మాలి, లేజవరాలిఁ, జూలాలి, నాలి
నిట్లు విడనాడి యోంటిగ నేఁగఁ దగునె!
చిత్తసంభవ సంకాశ! జీవితేశ!

చ. కవచము మేని, కంజనము కన్నులకున్, శ్రుతిలీనగాన మీ
చెవుల, కభీప్సితార్థ ఫలసిద్ధి మనంబునకున్, మనోజ్ఞమా
చవి రసకుం, బ్రయోజనము సంజననంబున, కారయం ద్వదీ
య విమల సన్నిధాన; మనఘా! యది లేని ప్రపంచ మేటికిన్!

ద్రౌప—బిడ్డా! యోర్చికొమ్మోర్చికొమ్మ! నీదుఃఖమును మాదుఃఖమును నీకడుపులోని బిడ్డ తీర్చవలెను. ఆబిడ్డ నేమముకొఱకు నీవు దుఃఖమును దిగమ్రింగక తప్పదు.

కృష్ణు—అమ్మాయి! నీవు చిన్నదాన వైనను బుద్ధిమంతురాలవు కనుకఁ జెప్పుచున్నాఁడను—పోయినవారికొఱకు దుఃఖించుటకంటె వెఱ్ఱితనము మఱి లేదు. ఏమందువా?—

గీ. వసుధఁ జావునుం బోలెఁ దప్పనియదియును;
బ్రకృతిసిద్ధ మైనదియును; బ్రాణికోటి
కెల్ల సామాన్యమై తారసిల్లు నదియు;
నింకొకటి లేదు- దానికై యేల వగవ?

ద్రౌప—అయ్యో! అయ్యో!—సుభద్రకు మరల మూర్ఛ గ్రమ్ముచున్నది!—(అని తొట్రుపాటుతో లేచి సుభద్రను బట్టుకొనును.)

కృష్ణు—అమ్మాయి! అంతటితో నూరకొంటి వేమి ?—మరల నా ప్రబోధినీరసము కొంచెము మొగముపైఁ జల్లుము !—

ద్రౌప—(అట్లు చేయును.)

సుభ—క్రమముగాఁ దెలివిఁ గొని) హా ! కుమారా ! హా ! జగన్మోహనాకారా !

సీ. అవయవంబులుగల యజ్ఞారి వడవునఁ
గనువిందు సల్పిన నన్న నాఁడు
చూచినవా రెల్ల సురనాథు నంతవాఁ
డగునమ్మ నీకొడు కన్న నాఁడు
విలువిద్యలో యదువీరుల మించి నా
యన్నలచే మెప్పుఁ గన్న నాఁడు
ఉత్తర కేల్గొని యోగి బ్రహ్మముడిత్రోడ
భక్తిమై నను మ్రొక్క వచ్చు నాఁడు
కటకటా ! నేను బొందిన గర్వమెల్ల
నేఁడు నిముసంబు లోపల నేలఁ గలిసె !
ఎట్లు నలువురిలోఁ దల యెత్తికొందు !
నీవు లేకుండ ద్వారక నెట్లు కందు !

కృష్ణు—చెల్లెలా ! యేమి యజ్ఞాన మిది ! —నీ కుమారునింగూర్చి నీ విపుడు మఱింత గర్వపడవలసి యున్నది. ఏ మందువా?—

చ. గురు నవలీల నొంచి, మడుగుం జొరఁబాఱు మదేభ మట్లు మా
గ్గరమునఁ జొచ్చి, శల్య శల కర్ణ కృపాదుల తాట యొల్చి, నా
కు్కరథికులన్ వధించి, తనకుం బ్రతివీరుఁడు లేఁ డనం దలో
దరి ! విలసిల్లి నీసుతుఁడు ధన్యులఁ జేసెను మిమ్ము మమ్ములన్.
అదిగాక :—

చ. వరుస, స్వరాజ్య హర్తలగు వైరుల నెత్తుట నోల లాడి, సం
గరభువికిన్ శరీరమును గానుక పెట్టిన నీకుమారు స

చ్చరిత, వియచ్చరాంగనలు చారువిపంచిక లూని జాహ్నవీ
పరిసర పుష్పవాటికలఁ బాడుచు నుందురు చూవె నిచ్చలున్.

అర్జు—(యుధిష్ఠిరునితో) అన్నగారు ! నకుల సహదేవ విరాటాదుల కింకను స్తంభనాస్త్రమువలని మైకము వీడ లే దనికదా యంటిరి?

యుధి—చంద్రోదయ మగుసరికిఁ గాని వీడ దని వైద్యులు చెప్పిరి.

అర్జు—అట్లయిన మన కిచ్చట నీయాలస్య మెందులకు ?—(ద్వారము వంకఁ జూచి) భద్రా ! మేము బయలుదేరవచ్చునా ?

తెరలో—స్వామీ ! దేవర యాజ్ఞయె తడవుగాఁ గరదీపికలు సిద్ధము సేయఁబడినవి ; గజతురగాదుల కళేబరములను దొలంగించి మార్గము సరిచేయఁబడినది ; ద్వైపాయన హ్రదముకడకు బండ్లతో ఘృత చందనాదులు పంపఁబడినవి.

అర్జు—(చివాలున లేచి) అబ్బాయి ! తమ్మునికడకు దారి చూపుము

ఘటో—దయచేయుఁడు—(అని ముందు నడచును)

(అందఱు బయటికి వచ్చి దీపికా పురస్సరముగఁ బరిక్రమింతురు.)

* * * *

భీము—అబ్బాయి ! అఱవఱలైన యీ యరదంబుల గుట్టలును—ఖండఖండంబు లైన యీ కరికళేబరంబుల మిట్టలును—అట్టలయిన యీ యశ్వంబుల తిట్టలును—ఇంత యేల ?—యీవిలయచిహ్నము లన్నియు నేఁటి వేనా ?

ఘటో—అయ్యో ! యిచ్చట నేమున్నది ?—తమ్ముఁడు నేఁ డొనర్చిన వధారణకర్మ చూడవలె నన్న నవ్వలిదెసకుఁ బోవలెను !

అందఱు—(నిట్టూర్పులు పుచ్చుచు నడతురు.)

* * * *

ఘటో—మీ రిచ్చటఁ గొంచెము తొందరగా నడువవలెను. ఏమా ?

సీ. నెత్తుటఁ జొత్తిల్లి యొత్తుగ మత్తిల్లి
యట్టిటు నేలఁ బొర్లాడు వారు

కాలు సేతులు తెగి యాలు బిడ్డలమీఁది
బుద్ధి నిట్టూర్పులు పుచ్చు వారు
రక్తపంకిలమైన రణభూమిఁ జల్లగి
ల్లిన బాహువులఁ గౌఁగిలించు వారు
కరికళేబరముల యిఱుకునఁ గాలి దె
మ్మలు పటపట లాడ మూల్గు వారు
దప్పిచే నెండి నాలుక దొప్ప గాఁగఁ
బమిలి దమరక్తమే పట్టి త్రావు వారు:
మిగుల బీభత్సమై యిట్లు మిత్తి వంట
యింటివలె నున్న దీప్రాంత మేమి చెప్ప!

(అందఱుఁ గొంచెము వడిగా నడతురు.)

* * * *

ఘటో—తండ్రులారా! యిచ్చటి రథ గజ తురగ పదికులయందు గ్రుచ్చుకొనిన బాణములు గ్రుచ్చుకొనినట్లే యుండి, యీ ప్రదేశ మంతయు నమ్ములచేనుగాఁ దోఁపించుచున్నవి చూచితిరా?

కృష్ణు—అంతేకాదు—ప్రతిబాణమునందును బాబు నామాక్షరము లతని కీర్తిచంద్రికలవలె జిలజిల మెఱయుచున్నవి!

అర్జు—(శోకముతో) హా! తండ్రీ! హా! లోకైకవీరా!

చ. కరమున దండపాశములు గ్రాలుట లేదు! త్రిశూల మేనియుం
బరఁగుట లేదు! చక్రమును బట్టినవాఁడవు గావు! వజ్రముం
బరశువు నైన లేవు! కడుబల్లిదు లౌ విలుకాండ్ర నెట్టులిం
దఱుఁ బడఁగూల్పఁ జాలితివొ దైవ మెఱుంగవలెం గుమారకా!

ఆ. వె. సవ్యసాచి యనెడు సంజ్ఞ మాత్రమె కాని
యిట్టి నేర్పెఱుంగ నిప్పటికిని!
కాంచి తెట్టు లింత కరలాఘవము నీవు
పిన్న వయసు నాఁడె! కన్నతండ్రి!

సీ. పుట్టింటి మీఁదను బుద్ధి పాఱకయుండు
పంతగాఁ జను విచ్చి యాదరించి
పాలయుల్కె మోము నవ్వులకుఁ ద్రిప్పఁగ నట్టె
గిలిగింత వెట్టి కౌఁగిటఁ గదించి
క్షణము కన్పడకున్న జగతీతలం బెల్లఁ
దలక్రిందు లైనట్లు తల్లడించి
యెడఁద నాదగు నడవడియెడఁ గలమెప్పు
దల నిద్రలోఁ గూడఁ బలువరించి
ఆఱు నెలలలోన నఱువ దేఁడుల ప్రేమ
గుత్త కిచ్చినట్లు గుమ్మరించి,
యేఁగి తయ్యా! వాని నెదలోన స్మరియించు
కొనుచుఁ గ్రుళ్ళి చావు మని విధించి!

కృష్ణు—బిడ్డా! నామాట వినవా? నీవివేకమునకుఁ బ్రయోజన మిఁక నెప్పుడు? (సుభద్ర నుద్దేశించి) అమ్మాయి! నీవె యిట్లు పొక్కి పొక్కి పొగులుచున్న నీకోడలి నెవ్వ రోదార్పఁ గలరు? మే మిఁక శీఘ్రముగాఁ బోవలెను;—మీ రిచ్చటినుండి మరలుఁడు.

సుభ—అయ్యో! చిన్నన్నా! నాతండ్రిని విడిచి నేను బోఁగలనా!

సీ. నవమాసములపాటు నాదుగర్భమున ని
శ్చింతతోఁ బెఱిగిన చిన్ని మేను
రుక్మిణీ సత్యల రుచిరంపుఁ గరముల
బంతిగా నాడిన పసిమి మేను
అతియోగ్యమైన నీ యంకతలంబును
గద్దియగాఁ గొన్న ముద్దు మేను
పూజ్యులౌ పాండురాట్పుత్రుల కనులలో
నమృతంబుఁ గురిసిన యనుఁగు మేను
ఉత్తర కటాక్ష మాలిక లొత్తఁ గొనెడు
భాగ్య మబ్బిన లేఁబరువంపు మేను

శివ శివా! యిట్టు లగ్గిపా ల్సేయఁ బంపి
యెట్లు జీవింతు! నీశోక మెట్టు భరింతు!

తెరలో—అయ్యో! అయ్యో! పెద్దదాన నగుటంజేసి వడిగా నడిచి మిమ్ములను గలిసికొన లేకపోవుచున్నాను! నావయసుమీఁది కనికరముచే నైన నొకక్షణము నిలువుఁడు!

అందఱు—(అదరిపాటుతో వెనుకకుఁ దిరిగి చూతురు.)

కృష్ణు—ఎవతెచెపుమా యీ వృద్ధాంగన ?...అవ్వా! తొందర లేదు, తొందర లేదు,—మెల్లఁగా రమ్ము, నీకొఱకు నిలిచినారము.

వృద్ధ—(గమనాయాసముచే రోజుచు నూఁతకోలతోఁ బ్రవేశించి) మాతండ్రీ! మాతండ్రీ! యీముసలిదానిపై నెంత కనికరము చూపితివి!—(పరికించి) బాబు! నీవు శ్రీకృష్ణుఁడవు కావుగద?

కృష్ణు—అట్లే. నీ వెవ్వరిదానవు?

వృద్ధ—నేనా?—నేనా?—అయ్యో! యెవ్వరిదాన నని చెప్పుదును!—శరీరము కౌరవులది—హృదయము పాండవులది.

కృష్ణు—అట్లయినఁ గౌరవుల పోషణలో నున్నదాన వన్నమాట—

వృద్ధ—అన్నమాటే—నాకొడుకులు వారిపోషణలో నుండిరి.

కృష్ణు—మాతో నేమిపని గలిగి వచ్చితివి?

వృద్ధ—బాబు! మీతో నా కేమియుఁ బని లేదు. అభిమన్యుకుమారుఁడు నేఁడు చూపిన పరాక్రమము మా పిల్లవానివల్ల విని, యట్టి వీరశిరోమణిం గన్నతల్లి యెట్లుండునో యొకసారి చూచి పోవలె నని వచ్చితిని. కాని, నాయాశ వ్యర్థ మైనది!—

కృష్ణు—కాలేదు—అదిగో!—ఆమెయే సుభద్ర (అని చూపును.)

వృద్ధ—(చూచి యనాదరముతో) ఏమీ!—యీమె సుభద్రాదేవియా!—బాబు! నాతో నెందులకుఁ గోడిగ మాడెదవు!—సుభద్రాదేవి కంట్లఁ దడివెట్టునా!

కృష్ణు—అట్లయిన, సంగతి నీవు చివరంట వినలే దన్నమాట—

వృద్ధ— విన కేమి ?—అంతయుఁ విన్నాను. అగుఁగాక !—అంతమాత్రమున కాయమ్మ కన్ను చెమ్మగిల్లునా ? నిరంతరము దమకొఱకెందఱు వీరశయనముఁ బొందుట లేదు ? వారు మాత్రము తమకు బిడ్డలు కారా ? వారిలో నొక్కరికొఱకును నిట్టూర్పైన విడువక—యీబిడ్డకొఱకు మాత్రము వాపోవునంతటి యవివేకమునకంతటి యిల్లాలు తా వొసఁగునా ? ఇంతకును, స్వధర్మము నిర్వహించి కృతకృత్యుఁడైన కుమారునిం గూర్చి గర్వపడుటకు మాఱుగ దుఃఖపడు రాచకూఁతు రెందేనిం గలదా బాబు !

కృష్ణు—దీనింబట్టి నీవు గర్భశోకముయొక్క వాడిమి యెఱుఁగనిదానవని స్పష్టపడుచున్నది !—

వృద్ధ—బాబూ ! ఆలాగుననా !—అట్లయిన, దయచేసి, నాసంగతిరవంత వినుము. నాకు నలుగురు కుమారులు. స్వామిఋుణ విముక్తికొఱకు ముప్వురను యుద్ధమున కనిపి, నాలవవానిని నా సంరక్షణనిమిత్తము దగ్గఱ నుంచుకొంటిని. యుద్ధమున కరిగిన ముప్వురును వీరశయనము నొందిరి. వారి మరణవార్త నేను సంతోషపూర్వకముగ నాలకించుట చూచి, యొద్దనున్న నాలవపిల్లవాఁడు—"అమ్మా ! నాయన్నలు పోయినందులకు దుఃఖించుటకు మాఱుగ సంతసించుచుంటి వే" మని న న్నడిగెను. "నాయనా ! నాకుమారులు వీరవృత్తిచేత స్వామిఋుణము తీర్చి నన్ను వీరమాతను జేసినప్పుడు నాకు సంతోషము కాక మఱేమి" అని యుత్తర మొసఁగితిని. అంతట వాఁడు దిగ్గన లేచి, తన విల్లమ్ము లందికొని "అమ్మా ! అట్లయిన నాకుఁగూడ సెలవిమ్ము—నేనును వీరధర్మమును నెఱవేర్చి నిన్ను సంతోష పెట్టెదను." అని పలికెను. అంతట నేను మంచిది పోయి రమ్మని దీవించి పంపివేసితిని—

కృష్ణు—సెబాసు ! అదిగో !—అప్పుడు నీ గొప్పతనము !—

వృద్ధ—నాకోడం డ్రిరువురుఁ గూడ నట్లే యనిరి. కాని, నాకుమాత్రమం దేమియు విశేష మగపడ లేదు.

కృష్ణ—నీకుమారులలో నిరువురకు వివాహములు కూడ నైనవేమి ?-
కోడండ్రు మనోబలమునందు నీ కుద్ది యైనవా రేనా ?

వృద్ధ—కాకున్న, వారిని గోడండ్రని చెప్పియే యుండను.

కృష్ణ—మేలు ! ఆ కడసారపుఁ బిల్లవాఁ డేమయినాఁడు ?

వృద్ధ—ఈపూఁట వచ్చి తలుపు తట్టినాఁడు యుద్ధభూమినుండి పాఱి వచ్చినాఁ డను తలంపుచేతఁ దలుపు తెఱవక “పిఱికివాని కిచ్చటఁ దావు లేదు పొ” మ్మని నేను లోపలినుండియే కేక వేయఁగా “అమ్మా! నేను బఱచి రాలేదు నీ కొక యద్భుతవృత్తాంతము వినుచుటకై వచ్చినాఁడను.” అని వాఁడు ప్రత్యుత్తర మొసఁగెను. అంతటఁ దలుపు తెఱచి చూచితిని గదా—వాని కాయ మంతయు గాయములతో నిండి యుండెను. కాని వెనుకభాగమున నొక్కపోటయిన లేదు సుమా! అంతట లోపలికిం దోడుకొని పోయి నేను గాయములు కడిగి కట్లు కట్టుచుండఁగా—వాఁ డభిమన్యుకుమారుని వృత్తాంత మంతయుఁ బూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పెను. అప్పుడు నాకు సుభద్రాదేవిం జూడవలె నను కోరిక పుట్టినది. పిల్లవాఁడు నన్నింతవఱకుఁ దోడుకొని వచ్చి, మిమ్ములం జూపి, తాను కౌరవస్కంధావారమునకుఁ జక్కఁ బోయినాఁడు—

సుభ—(తటాలునఁ గౌఁగిలించుకొని) తల్లీ ! నీవు ధైర్యలక్ష్మివి కాని—సామాన్యస్త్రీవి కావు ! భగవంతుఁడు నా దుఃఖోపశమనము నిమిత్తము నిన్నుఁ బంపి యుండవలెను !—

వృద్ధ—అట్లయిన, సుభద్రాదేవి వీవె యన్నమాట !—అమ్మా ! నీభాగ్యమే మనవచ్చును ! వీరపత్నీత్వ వీరమాతృత్వములు రెండును నీకు సిద్ధించినవి ! కాని, తల్లీ ! శోకమునఁ గ్రుంగి జోటానఁగి నీకీర్తిని గొంచెపఱచుకొనకుము ! (ప్రక్కకుఁ జూచి) ఈమె ద్రౌపదీమహాదేవి కాదు గదా ?—కాకేమి ?—అదిగో ఆశిరోజములే చెప్పుచున్నవి ! (చేతులు మోడ్చి) తల్లీ ! యీభారతవర్ష సామ్రాజ్య పట్టమహిషీత్వమునకు నీవె తగిన దానవు

ఎవఁడు నాతల ముట్టెనో వానితల తెగువఱకుఁ దలముడువ నని- యొకటి కాదు, రెండు కావు—పదుమూఁడువర్షములనుండి వీడిన కురుల్కోడనేయున్న నీదీక్ష నెవ్వరు కొనియాడ కుండఁగలరు! భరతమాత యెల్లపుడు నీవంటి మానవతులనే పడయుఁ గాత! బిడ్డా! నీవు మత్స్యరాజ తనూజాతవు కావలెను.—తప్పు తప్పు!— నీవట్లు కంటఁ దడిపెట్టరాదు! నీయదృష్టము చాలగొప్పది. నీకు మహావీరపత్నీత్వము సిద్ధించినది! నీ కడుపులోని శిశువు మగబిడ్డయై నీకు మహావీరమాతృత్వము కూడ సిద్ధింపఁ జేయుఁ గాక! ఇఁక నాకు సెలవు—

ద్రౌప—అవ్వా! నీ వాక్యములు మాకుఁ గ్రొత్త జీవితమును బ్రసాదించినవి!—నిన్ను మేము విడువఁ జాలము—మాతో వచ్చి నీ జీవితశేషము మాకడఁ గడవుము.

వృద్ధ—వలదమ్మా! వలదు—మీరు మహారాజపత్నులరు. మీవంటివారి సన్నిధి నుండుటకుం దగిన యర్హత నాకు లేదు. ఇంతకును నాకుటీరమే నాకు స్వర్గము నాజీవితశేష మందే గడపఁ దగినది.

యుధి—అవ్వా! నీపలుకులు వీరి దుఃఖమును జాలవఱకు నివారించినవి. నీ సాన్నిధ్యమువలన శేషము కూడ నివారణ కాఁగలదు. కావున, దయచేసి, వీరితో శిబిరమువఱకైనఁ బొమ్ము.

వృద్ధ—అయ్యా! నీవు యుధిష్ఠిర మహారాజవు కావలయును. అట్లయిన నీయాజ్ఞ నా కవిలంఘనీయము. ఏమన?—నీవు మాభవిష్యత్సార్వభౌముఁడవు. నడువుఁ డమ్మా నడువుఁడు—మిమ్ములను మీశిబిరములందుఁ బ్రవేశపెట్టి, నాదారిని నేను బోయెదను: (అని స్త్రీజనమును వెంటఁ గొని నిష్క్రమించును.)

(అందఱుఁ బరిక్రమింతురు.)

అర్జు—బావా! యీమె మాటలు మంత్రములవలెనే మనస్సులను మార్చివేసినవి—యేమి యీవింత!

కృష్ణు—అర్జునా! స్త్రీ లనఁగా నేమో తెలియునా?—

గీ. సకల విషయంబులును బోధ సలుపు గ్రంథ
ములు ; మనోవ్యాధి మాన్పెడు మూలికలు ; వి
చార వారాసి దాఁటింపఁ జాలు నౌక,
లంగనలు :—దైవ మిడు వారి కట్టి శక్తి.

అందును మన భరతవర్షమునందు—

చ. వెదురున మౌక్తికంబు, లటవీ తరుశాఖలయం దమూల్యమౌ
బదనిక, లెట్టులో యటులె– ప్రాకృతు లందును మేరుధీరలున్
సదమల చిత్తలున్, సకలశక్తి సమేతలు నౌ నెలంత లో
ప్పిదముగఁ బుట్టుచుంద్రు; మహి పెంపు వహించును వారిచేతనే.

తెరలో—దేవా! ఇటు, ఇటు !—సంస్కారసామగ్రి నిదిగో యీసమ
ప్రదేశమున సమకూర్చినారము.

కృష్ణు—ఘటోత్కచా! నీవు రథ మాపరిజన మున్న యెడకుఁ దీసికొని
పొమ్ము. (యుధిష్ఠిరునితో) బావగారు ! మీ రిచ్చట నిలువుఁడు.
అర్జునా ! నీవు ముందు స్నానము సేయవలెను గదా ?—అదిగో
రేవు—రమ్ము పోవుదము. (అని యర్జునుని వెంటఁగొని నిష్క్ర-)

(యుధిష్ఠిర భీములు కూరుచుందురు.)

తెరలో—హా ! పరమేశ్వరా !

చ. పొడమి తమంతవార లగు పుత్త్రుల చేతులలోనఁ బ్రాణముల్
విడుచు నదృష్ట మేరికి లభించునొ వారె యదృష్టవంతు ; లి
వ్విడుపునఁ జేతులారఁ దనపాపనిఁ గాటికిఁ దార్చి చిచ్చు వె
ట్టెడు దురవస్థ యేనికి ఘటిల్లునొ వాఁ డతిపాపి ధాత్రిలోన్ !

యుధి—(పరికించి) కటాకటా ! యెంత కష్ట ! మెంత కష్టము !

గీ. ఎవనిచేతను వంగడ మెల్లఁ బెంపు
ఎడయు నని యాసపడితివో వాని నట్టు
లగ్ని గొనుచుండ, నోహృదయంబ ! నీవు
కంటఁ జూచియు బ్రద్దలు కా వదేమి !

అర్జు—(« పాడమి » యను పద్యమునే పఠించుచుఁ గృష్ణ ఘటోత్క చులతోఁ బ్రవేశించి, కురు లార్చుకొనుచు నడయాడును.)

అందఱు—(రవంతసేపు నిశ్శబ్దముగా నుందురు.)

అర్జు—(ఆకస్మికముగ నిలిచి) అన్నట్లు, మఱచితిని!—బావా! యిందాఁక, బాబు నోటినుండి వినవచ్చిన దేమో తెలిసినదా?—

కృష్ణు—అవు నవును!—అన్నట్లాసంగతి మనము చెప్పుకొననే లేదు!— ఏమి వినవచ్చినది ?

అర్జు—అంత స్పష్టముగఁ గాదు గాని—« సైంధ-వుఁడు ; సైం-ధ వుఁ-డు » అన్నట్లు మూఁడుసారులు వినవచ్చినది !

ఘటో—(చివాలున లేచి) సందేహ మక్కఱ లేదు!—తమ్మున కా దుష్టుని మీఁదనే దృష్టి యుండియుండును. నే నొకసంగతి చెప్ప మఱచితిని. దుశ్శాసనకుమారుం జంపి, రక్తపాతమువలనం గ్రమ్ము మైకముచేఁ దూలిపోవుచుఁ, జేతినుండి జారిపోయిన గదాదండము కొఱకు నెమకులాడు తమ్ముని- సైంధవహతకుఁడు చాటు నుండి కుంతమునఁ బొడిచి కూలఁ ద్రోసె నఁట !

భీమ—(క్రోధముతో) ఆఁ ! అట్టిస్థితిలో సైంధవుఁ డంతపని చేసెనా!

గీ. తల్లి సాన్నిధ్యముం బాసి, దారి తప్పి,
హరికిశోరము బోయల యంపపెట్ల
నుసురులం బాయు తఱి, వెన్కనుండి కాలు
కఱచెనఁట కుక్క ! యేమందుఁ గాల మహిమ !

అందఱు—(మరలఁ గొంచెము సేపు నిశ్శబ్దముగా నుందురు.)

అర్జు—(ఆకస్మికముగ గొంతెత్తి) ఘటోత్కచా ! గాండీవము !— గాండీవము !—(అని చరచరఁ బరిక్రమించును.)

యుధి—బావా ! బావా !—చూచుచు నూరకుంటి వేమి !—తమ్మున కు దుఃఖోన్మాదము తటస్థమయినట్లున్నది !

కృష్ణు—(చివాలున లేచి పోయి యడ్డుకొని) బావా ! యెక్కడి కీ ప్రయాణము ?—

అర్జు—(వెఱ్ఱివానివలెఁ జూచి, తప్పించుకొని, పరిక్రమించును.)
కృష్ణు—(వెనుకొని బావా! మతి పోయినదా యేమి!—యొంటరిగా నెక్కడికీప్రయాణము!
అర్జు—(రౌద్రముగా) ఎక్కడికా?—కౌరవ స్కంధావారమునకు!
కృష్ణు—ఎందులకు?—
అర్జు—(రౌద్రముతో) ఎందులకా!—ఏమీ?—ఎందులకా!—
ఉ. ఎవ్వఁడు మత్తసూభవుని; నెంతయు డస్సినవాని, నొంటరిన్,
మవ్వపుమేను తూఁట్లువడ మత్తిలి నెత్తుట దోఁగు నత్తఱిం
గ్రొవ్వన మాటున న్నిలిచి కుంతమునం బొడువంగఁ జాలెనో
యవ్వెడఁగుం జడుం ఖలు దురాత్ము జయద్రథురూపుమాపఁగన్!
(అని పట్టు విడిపించుకొని పరిక్రమించును.)
కృష్ణు—(మరలఁ బట్టుకొని) బావా! బావా!—ఒక్కమాట—
అర్జు—(వారించుచు) వినను! నీమాటమాత్ర మిఁక వినను!—విని యిదివఱకుఁ బొందిన మోసము చాలును!
కృష్ణు—బావా! నీవు నావలన నేమి మోసము పొందితివి?—
అర్జు—చెప్ప మనెదవా?—

గీ. ప్రబల కోలాహలము వినఁబడిన యపుడుఁ,
బరిసరములఁ బుచ్చెలు వచ్చి పడిన యపుడు,
నుల్కిపడుచు నిదే మన—నురక యేలఁ
గలఁగఁబాఱెద వని నన్నుఁ గసరికొనవె?

కృష్ణు—శివశివా? నే నపు డట్లు వారించినది నిన్ను మోసపుచ్చుటకేనా! బావా! అభిమన్యుఁడు నీకుఁ గొడుకే కాని—నాకు మేనల్లుఁడు కాఁడా?
అర్జు—సరి పోనిమ్ము—ఇప్పు డావిచార మవసరము లేదు—నన్ను మాత్రము పోనిమ్ము! (అని విడిపించుకొని పరిక్రమించును)
కృష్ణు—(వెంబడించుచు యుధిష్ఠిరు నుద్దేశించి) బావగారు!—మీరు రాక తప్పదు!—మీతమ్ముఁడు నాకు నిలుచునట్లు లేదు!

యుధి—(తొట్రుపాటుతో లేచి పోయి, అర్జును నడ్డుకొని) తమ్ముఁడా

గీ. ఎన్నఁడును నీవు నామాట కెదురు చెప్పి
యెఱుఁగ వాపెత్తనమె నిల్పు మిపుడుఁ గూడ ;
శాత్రవులు నిద్రఁ గొనుతఱి సావడుతఱి
సమరమున కెత్తి చనుట యక్రమము గాన్నె కాదె!

అర్జు—(విసుగుతో] ఇస్—అబ్బా !...అన్నయ్యగారు! మొదటినుండియు మీ రిట్లే వారి కాయువు పోయుచున్నారు! సరి కానిండు— (ఆకసమువంకఁ జూచుచు) ఓ కౌరవ గూఢచారులారా ! మీరు శీఘ్రముగాఁ బోయి నా యీ ప్రతిజ్ఞ మీరాజునకు వినిపింపుఁడు !—

చ. సకల సురాసుర ప్రతతి సాయము వచ్చినఁ, బంకజోదరాం
ధకరిపు లడ్డు చొచ్చినఁ, బితామహుఁ డెచ్చిన, నెల్లి ప్రొద్దు గ్రుం
కకమును సైంధవాపశేదు కంఠముఁ ద్రుంచెదఁ- దప్పెనేని, త
ప్పక నృపులెల్లఁ జూడఁ జొరబాఱెదఁ జిచ్చున గాండివంబుతోఁ !

కృష్ణ—ఈదుస్సలాధవుని వధించుటకు నీ విదివఱకే శపథము సలిపితివి కాని-యిప్పు డందులకు మితిపెట్టి మాకు భయమును గల్పించిన వాఁడ వైతివి. మన మిఁక నిచ్చటఁ దడయరాదు. పోయి పైసంగతి యాలోచింతము రమ్ము.

అర్జు—బావా ! యేల భయపడెదవు ?—

గీ. పట్టునది గాండివము ; పాశుపతము మొదలు
గాఁగలవి యస్త్రములు ; తేరు గడపువాఁడు
చక్రి ; సంగ్రామకర్తయు సవ్యసాచి,
యెవ్వ రీరేడు జగముల నెదురు వారు !

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది పంచమాంకము.

విష్కంభము,

[సంజయ వైశంపాయనులు ప్రవేశింతురు.]

వైశం.—తదనంతరము వాహినీపతు లెల్లరు ధర్మజుచే ననుజ్ఞాతులై పోయి తమతమ బలంబులు రావించిరి. కృష్ణుఁడు రథ మాయి తంబు చేయించి తెచ్చి మొగసాల నిలిపె. అర్జునుఁడు సాత్యకి భీమసేన ద్రుపదసూనుల నొక్కరొక్కరినె యవ్వలకుం దోడుకొని పోయి యుధిష్ఠిర రక్షణమునుగూర్చి నొక్కినొక్కి చెప్పెను.

సంజ—అదిగో, అదియే ధర్మరాజునకుం గల యఖండభాగ్యము!

క. తనయెడల ననయముం గడు
వినయము, గౌరవము, కూర్మి, పేర్మియు వెలయం
దన సేమమె పలవించెడు
ననుజులుగల యన్నభాగ్య మలవియె పొగడన్!

పిమ్మట ?

వైశం—పిమ్మట, సమస్తబలంబులు సంగరభూమి నుఱుకఁ దహతహ పడుచుండ, రణతూర్యంబులు దిక్కులఁ బ్రతిధ్వనించుచుండ, విప్ర నికరంబు లాశీర్వాదంబులతో నక్షతలు గురియుచుండ, వందిమాగధులు కులగౌరవముం గొనియాడుచుండఁ, గృష్ణుండు తేరినొగ యలంకరించి «ప్రొద్దెక్కెడు» నమ్మని త్వరపెట్టుచుండ,- దివ్యమణులచే దీపించు కిరీటంబుతోఁ; గనులకు మిఱుమిట్లు గొలుపుకత్తళంబుతో ; నాలుకలు గ్రోలు నంపముత్తంబుల యక్షయ తూణీరంబులతో ; నప్పుడ యర్చించిన గంధపుఁ జుక్కలు గల గాండీవంబుతో ; నిజప్రతిజ్ఞా నిర్వహణదీక్షా సముచిత సమరోత్సాహ సంభరితంబగు వదనారవిందంబుతో సవ్యసాచి యుధిష్ఠిరునకుఁ బ్రదక్షిణపూర్వకంబుగ నమస్కరించి, యనుజ్ఞ వడసి, రథారోహణం బొనర్చె. కాంచన ఘంటికా రవంబులతోఁ, గపిధ్వజప్రభలతోఁ దేరు కదలుచుండ నేను జక్కవచ్చితిని. ఇఁక నిక్కడి వృత్తాంతము నీవు చెప్పవలెను.

సంజ—ఇక్కడివృత్తాంత మెంతని చెప్పుదును! పార్థుని ప్రతిజ్ఞ విని భయవిహ్వలుఁడైన సైంధవున కూరటగా—ఆచార్యులవారు రాత్రి చెప్పినదానికంటె నేఁడు చేసిన సన్నాహము వేయిమడుంగు లధికముగానున్నది! ఇరువదినాలుగుక్రోశముల పొడవును బదిక్రోశముల వెడల్పును గలప్రదేశమున శకటవ్యూహము నిర్మించి, దాని పశ్చిమార్ధభాగంబున గర్భవ్యూహముగాఁ బద్మవ్యూహము రచించెను. తన్మధ్యంబునుండి శకటవ్యూహద్వారంబుదెసకుసూచీవ్యూహంబు పన్ని, తన్ముఖంబున భోజసేనా సమన్వితుండగు కృతవర్మను; దన్మధ్యంబున నిజసేనాపరివృతుండగు కాంభోజరాజును; దన్మూలంబున నాప్తులగు శతసహస్ర యోధులతోడి కురురాజును నిలిపెను. దానివెనుకఁ, బదునాలుగువేల దంతావళంబులతోడను, నఱువదివేల రథంబులతోడను, జక్రవ్యూహమును నిర్మించి, దాని వెలుపలిభాగమున నెన్నికగన్న లక్ష యాశ్వికులను, లోపలిభాగమున మెచ్చువచ్చిన పదిలక్షల పదాతులను, నిలిపి- తన్మధ్యమునఁ గర్ణ శకుని శల శల్య భూరిశ్రవ స్సోమదత్త కృపాచార్య దుశ్శాసను లంగరక్షకులుగా సైంధవుం బ్రతిష్ఠించెను.

వైశం—అట్లయినఁ బాండవుల కిది చాల గడ్డుదిన మని చెప్పకతప్పదు! సరికాని-మనము వ్యూహ మంతయు నెక్కడినుండి చూడనేర్తుము?

సంజ—ఇవిగో దూరదర్శికలు. నిన్నటి తమాలవృక్షము మీఁదనే కూరుచుండి, వీనిసాయమున సర్వమును జూడఁగలము. దీనిని నీవు గైకొనుము. (అని యొాకయంత్ర మొసఁగును.)

వైశం—(యంత్రముగుండ ముందునకుఁ జూచుచు) ఓహో ప్రతిపదార్థ మెంత విస్పష్టముగా నగపడుచున్నది! అదుగో! దుర్యోధనుఁ డెందులకో గాని-యతివేగముగ నాచార్యుఁ డున్నదెసకు వచ్చుచున్నాఁడు. రమ్ము, రమ్ము, మన మేఁగి వృక్షారోహణ మొనర్తము. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది శుద్ధవిష్కంభము.

పద్మవ్యూహము

షష్ఠాంకము

రంగము :—వ్యూహమండలము.

వ్యూహముఖమునఁ బాదచారులై ద్రోణ దుర్యోధనులును ; దూరమునఁ జెట్టుపైఁ గూర్చుండి సంజయ వైశంపాయనులును బ్రవేశింతురు.

ద్రోణు—మహారాజా! వ్యూహ మంతయు విలోకించితివి కదా—యెట్లున్నది?

దుర్యో—జగజ్జేగీయమానముగా నున్నది. నేఁడు మీధనుర్వేద వైదుష్యమును గొనియాడనివారు లేరు. ఇంతటితో నిశ్చయముగ నాకు జయము సిద్ధించునని యున్నది కాని—యొకసందియము మాత్రము కొంచెము బాధించుచున్నది.

ద్రోణు—ఏ మాసందియము?

దుర్యో—మఱేమియు లేదు. అర్జునునిపై మీకు వాత్సల్యము మెండని వాడుక. అతని మొగము చూడఁగనే మనసు కరఁగి దారి యొసఁగుదు రేమో యని నా సందియము.

ద్రోణు—(తనలో) ఇతఁడు వట్టి కృతఘ్నుఁడు!

చ. పనిఁగొని జాతిచెట్టున కవారిగ నీరము వోయుటల్ ; శవం
బున కకలంక రత్నమయ భూషలచేఁ గయిసేయుటల్ ; పొలం
బున దయివాఱునట్టి వెఱబొమ్మకు ఛత్రము వట్టుటల్ ; కృత
ఘ్నునకు హితంబొనర్చుటలునుం గడువ్యర్థపుఁ గృత్యముల్ గదా!

(పైకి) మహారాజా! యీ సందియము నీకే కలిగినదా—లేక నీ యాంతరంగికమంత్రి యగు శకుని కలిగించినదా?

దుర్యో—ఎట్లయిన నేమి?—మీ రిప్పుడు చేయవలసినది తన్నివారణము గాని—తద్విచారము కాదు.

ద్రోణు— అట్లయిన నందులకు సాధనముకూడ నీవే చెప్పవలయును.

దుర్యో—చెప్పుటకే వచ్చితిని. కాని, మీ రన్యథా భావింప నని మాట యిచ్చినఁ గాని చెప్పుటకు సందేహముగా నున్నది.

ద్రోణు—మహారాజా ! అట్టి సందియ మెన్నఁడును వలదు. నీ కొక యనుమానము కలిగినప్పుడు దానిని నిర్వర్తించుకొనుట నీపని- నిర్వర్తించుట మా పని. కాకున్న నుభయులకును సుఖము లేదు.

దుర్యో—అట్లయిన నిదిగో విన్నవించెదను : మీస్థాన మంగరాజున కొసఁగి, మీరు సైంధవునికడకు వచ్చిన నాకుఁ దృప్తిగా నుండును.

ద్రోణు—ఇంతియేకద ! —అట్లే చేయవచ్చును. అంగరాజు వ్యూహముఖమున నుండి కార్యము నిర్వహింపఁగలఁ డనునమ్మకము నీకుఁ బూర్తిగఁ గలదు కద ?

దుర్యో—అతనిసామర్థ్యమునెడ నాకుఁ బూర్ణమైన విశ్వాసము కలదు. నాకే కాదు—పరీక్షకొఱకైన నిపు డీయవకాశ మొసఁగి చూచితి రేని మీకును గలుగఁ గలదు.

ద్రోణు—నీ కట్టినమ్మక మున్నప్పుడు నీయిష్టానుసారముగా జరిగించుటయే నా పని. నే నచటికిం జని యాతనిం బంపెదను : అంతప ర్యంత మిచ్చట నీ వుండుము. (అని కొంచెము నడచి తనలో) ఈతనికి వినాశకాలము సమీపించినది! కాకున్న నీతరుణమున నిట్టి విపరీతబుద్ధి పుట్టదు !

ఆ. వె. తిన్నఁగా నదృష్ట మున్నపు డన్నిట
బుద్ధి తిన్నగానె పోవుచుండు ;
నయ్యదృష్ట మించు కంత వక్రించిన
బుద్ధి వక్రశతముఁ బొంది నడచు ! (నిష్క్రమించును.)

దుర్యో—(వినుట నభినయించి) ఏమి యారోదాళము ! (నిదానించి)

గీ. మొదటఁ దుమ్మెద రొద వోలెఁ, బిదప వాయు
సంక్షుభిత వారినిధిఘోష సరణి, నవలఁ

ప్రలయమేఘ గర్జన మట్లు ప్రబలు నద్ది
గాండివ జ్యానినాదముగాఁ దలంతు.

(పరికించి) సరి, యిఁక నేమి—అదిగో! కపిధ్వజము. (వెనుకకుఁ దిరిగి చూచి) ఇదుగో! కాలపృష్ఠము ధ్రాయించుచుఁ గర్ణుఁడును వృషసేనునితో సేనాముఖమునకు వచ్చుచున్నాఁడు. అతనిం గలిసికొని హెచ్చరించి నాస్థానమునకు నేఁజనియెద. (అని నిష్క్ర.)

(అంతట రథస్థులై కృష్ణార్జునులు ప్రవేశింతురు.)

అర్జు—(ముందునకుఁ జూచి) బావా! యేమిది?—సేనాముఖమునం దాచార్యులవారికి బదులుగా నంగరా జగపడుచున్నాఁడు!

కృష్ణు—నేను నదే చూచుచున్నాఁడను ఇందుల కేదియో విశేష కారణ ముండవలెను.

అర్జు—కారణ మేమయినను సరియె కాని—యిందువలన నాచార్యులవారును నేనును గూడ ధన్యుల మగుదుము. ఏ మందువా?—

గీ. శిష్యవాత్సల్యమునఁ జేసి చేసె ద్రోహ
మవనిపతి కనునింద యాయనకుఁ దప్పె;
దయను నాచార్యుఁ డొక్కింత దారి యొసఁగ
దాఁటె ననుమాట నాకును దప్పిపోవు.

కృష్ణు—(తనలో) ఇతనికిఁ బురియెక్కించుట కిదే మంచిసమయము. (పయికి) ఏమి!—యీ చిచ్చుఆపిడుగుం గడచి యప్పుడె మొగ్గరమునఁ బ్రవేశించినట్లే మాటాడుచుంటివే!

చ. పరబల వార్థి బాడబుఁ, డవక్రపరాక్రమ సంగతుండు, సం
గరనిగమార్థ కోవిదుఁడు, కర్కశుఁ, డర్కసమాన తేజుఁ, డ
క్కురుపతి నమ్మికొన్న రథికుం, డలకర్ణుఁ డతండు గావ మొ
గ్గరమునఁ గాలు వెట్ట శితికంఠున కేని వశంబె యర్జునా!

అర్జు—బావా! యీమాటలు నీవు * స్థూణా నిఖనన్యాయముగా—ననుచుంటివో— లేక, మనఃపూర్వకముగానే యనుచుంటివో యెఱుఁగను గాని—మనలో మనము గనుకఁ జెప్పుచుంటిని—

* స్తంభము పాఁతి బిగిసినదో లేదో యని యూఁపి చూచినట్లు.

చ. కరమున గాండివంబు గలుగన్, నొగపైని సమస్తమంగళా
కరుఁడవు నీవు గల్గ నొకకర్ణునిఁ గా దిటువంటికర్ణులన్
వరుసగఁ గౌరవేశ్వరుఁడు వందలు వేలును దెచ్చుఁగాక—నేఁ
డరసెదు లెమ్ము—నీ మఱఁది యాహవ పాటవమెల్లఁ గేశవా!

కృష్ణు—మంచిది. కుడువఁ బోవుచుఁ గూరాకు రుచి యడుగనేల?—
రవంత సేపటి కన్నియుఁ దేలఁ గలవు. (ముందునకుఁ జూచి)
అదిగో! అతని యాత్రము చూచితివా?—వ్యూహ ముఖము
విడిచి నీకోఁ కెదురు వచ్చుచున్నాఁడు!

కర్ణు—(రథస్థుఁడై ప్రవేశించి) అవురా! యీశ్వరవిలాసము!

చ. ఒకజనయిత్రిగర్భమున నుద్భవ మందినవార మయ్యు ని
ట్లొకరినిఁ బోరునం దొకర ముక్కడఁగింపఁ దలంతు మన్యుల
ట్లకట! నరుండు నేను ననయంబు, మదిన్ లవమేని ప్రేమ తా
ల్పక : యిదియెల్ల నీశ్వరవిలాసము కాక మఱేమి యారయన్!

సీ. కాలకేయాది రాక్షస యోధనాథులఁ
బట్టి మట్టాడిన బాహుశాలి
యెక్కటిపోరున ముక్కంటి నుక్కునఁ
దలపడి యోర్చిన ధైర్యశాలి
కడుబలాన్వితుఁడైన గంధర్వ భర్తను
గెలిచి మెప్పందిన కీర్తిశాలి
దివమును దర్శించి దివిజేశుచేత నా
తిథ్యముం గొన్న యదృష్టశాలి
అట్టి యితనిచేత ననిశంబుఁ బరిచర్య
లందుకొఁఱకు ధర్మనందనుండు
సలిపినట్టి పుణ్యసంచయ మేమొ! నేఁ
జలుపనట్టి దేమొ తెలియ దొర!

కృష్ణు—(రథమును సమీపింపఁ జేసి చిఱునగవుతో) అంగరా జీవూఁ
టఁ బెద్దపనికి సిద్ధపడిన ట్లున్నాఁడు?

కర్ణ—(రోషముతో) సర్వజ్ఞుఁడవు ! నీయూహా పోరపా టెట్లగును ?

క. పాండవ సైన్యంబున మీ
గాండివి మొనగాఁడు గానఁ, గౌరవ సేనన్
దండిమొనగాఁడ నని యధి
పుం డతనిం దాఁక నన్నుఁ బుచ్చె నిచటికిన్.

అర్జు—తప్పు తప్పు !—పాండవసైన్యమునందు నన్ను మించిన మొన గాండ్రు వేనవే లున్నారు. కౌరవసేనయందు నిన్ను మించినవారును నసంఖ్యాకు లున్నారు.

కర్ణ—ఉండవచ్చును. నే నిది వారిని గొంచెపఱుచుట కన్న మాట కాదు. పోనిమ్ము—నీతోఁ బోరాడవలె నను నభిలాష విశేషము గాఁ గలవాఁడను నే నగుటంజేసి, యందుల కీపూఁటఁ బ్రథమావ కాశము నా కొసఁగఁబడినది—సరియేనా ?

అర్జు—నాతోడిపోరాటము నీకు గౌరవదాయకమె కాని-నాకుమారున కోడి పఱచిన నీతోడి పోరాటము నాకు మాత్రము లజ్జాకరము !

తెరలో—ఔరా ప్రల్లదములు! అట్లయిన నో కుంతీమధ్యముఁడా !

ఉ. నీ రణకౌశలోన్నతియు, నీ భుజశక్తియు, నీదు తెల్వియున్
నీ రుచిరాస్త్రసంపదయు, నీదగు ధైర్యసమృద్ధియుం, గనం
గోరుచు నీనిమిత్త మిదిగో చనుదెంచినవాఁడ— నిక్క మా
శూరుఁడ వేని నన్నదిసి చూపుము నీదుప్రతాప మెట్టిదో.

అర్జు—(ముందునకుఁ జూచుచు) ఏమీ ? వృషసేనుఁడు నాకాప్పరుష్య మునందుఁ దండ్రిని మించినవాఁ డయినాఁడే! ఓవీరపోతమా ! ముందు నీతండ్రిం గడతేర్చితినేని-పాపము !- నిన్ను దిక్కు లేనివా నిం జేసి చంపువాఁడ నగుదును. కావున,

ఉ. దాపున నేను లేనితఱిఁ దద్దయు డస్సినవాని మత్సుతుం
బాపమునాక వంచనము ప్రాపుగ నీజనకాదు లేకమై
రూపడఁగించి ; రే నిపుడు రూఢిగ నీతలఁ ద్రుంతుఁ దండ్రి నీ
దాపున నుండఁగానె, రణధర్మ మొకింతయుఁ దప్పకుండఁగాన్.

బావా! రథము ముందతని మీఁదికిఁ బోనిమ్ము. (నిష్క్రమింం.)

కర్ణు—(క్రోధముతో) సూతుఁడా! చూచుచు నూరకుంటి వేమి?

గీ. ఏను దాపున నుండ మత్సూనుఁ దాఁకి
వాని సిగపూవు నేనియు వాడఁ జేయ
నగునె సరునకే కాదల హారున కేని!
వడిగ మనతేరు నచటికే నడువనిమ్ము. (నిష్క్రమించును.)

సంజ—ఔరా! పార్థుని పరాక్రమము!

చ. కొడుకును దండ్రియుం గలిసి గుప్పశరావళియెల్ల నిట్టె పు
ప్పొడిగ నొనర్చుచు, న్విషము పూసినయల్గులఁ గప్పె వారలన్!

వైశం—ఇప్పుడు చూ డిప్పుడు చూడు!
సిడిముడి పెంపు నొంద వృషసేనుఁడు కెవ్వున నార్చి, పేర్చి, క
వ్వడిపయిఁ, దేరిపై, హారులపై, హరిపై, శరవృష్టి నించెడున్!

సంజ—ఇంతలోనె యీయంధకార మేమిటి!

వైశం—ఇది సవ్యసాచి ప్రయోగించిన తమిస్రాస్త్ర ప్రభావము. అదిగో! కర్ణునివైపునుండి జ్యోతిర్బాణ మొకటి బయలువెడలి చీఁకటిని గబళించుచున్నది...అరెరే! అదేమి!

గీ. శిరము లేనిది యై వృషసేను మేను
తనరుచున్నది యతని రథంబుమీఁదఁ!
గరము లెప్పటియట్లనె కవ్వడిపయి
గుఱితు తప్పక శరవృష్టి గురియుచుండ!

సంజ—పాపము! కర్ణునివంకఁ జూచితివా?—తనమ్రోల వచ్చిపడిన తనయుని మూర్ధమవలోకించి—కన్నులం గ్రమ్ము నశ్రుకణమ్ముల నద్దికొని,—దెబ్బవడిన బెబ్బులిచందమునఁ గ్రోధావేశ పరవశుఁడై పార్థునితోఁ దలపడుచున్నాఁడు!

వైశం—తలపడుటయె కాదు—

గీ. భవుని ముష్టిఘాతంబు సంవాహనముగఁ,
గాలకేయాస్త్ర వితతులు పూలసరులు

గా, గ్రహించిన పార్థు వక్షంబు నేడు
కర్ణుఁ డదె రక్తసిక్తముగా నొనర్చె !

సంజ—అందువలనఁ గ్రుద్ధుఁడై యర్జునుఁడు చేసినపని చూచితివా ?

గీ. వింటినారిని దెగ నేసి, వెస నతండు
గుణము వెండియు సవరించుకొనెడులోన
సానపట్టిన యొక శాతసాయకమున
సారథి శిరంబు ద్రుంచె దోస్సార మొప్ప.

వైశం—అంతమాత్రమున నైన దేమియు లేదు లెమ్ము.

గీ. భూహువులు కార్ముకము వంచి భయదలీల
గుణము మ్రోయించి శరములు గురియుచుండఁ
గాళ్లు కళ్ళియమును వ్రేళ్ళఁ గదియఁ బట్టి
కడుఁజమత్కృతి హారులను గడపుచుండె.

సంజ—అవును గాని-అంగరాజునకు మానభంగమును, గురురాజున
కాశాభంగమును నొక్కసారిగ వాటిల్లినవి !

గీ నరుఁడు కళ్ళియ మొకకోల నఱికివైచి
ఫాలముల వాలుటమ్ములు గీలుకొలుప
వారువమ్ములు వడి నంగపతి శతాంగ
మీడ్చికొని పోవుచున్నవి యెటకొ కనుము !

వైశం—అయ్యో ! యింకే మున్నది !—

గీ. తురగములు త్రుళ్ళిపడి హద్దు తొలఁగి పాఱఁ
గరులు శివ మెత్తినట్టులు కలఁగఁ బాఱ
దేవదత్తము పూరించి తెగువ రిపులఁ
గసిమసంగుచు నరుఁడు మొగ్గరము సొచ్చె !

సంజ—అంతియేకాదు—పాండవయోధులు సింహనాదంబులు సేయు
చుఁ దమతమబలంబులతో వ్యూహముఖమును సమీపించినారు.
(పరికించి) కాని, యకాలవర్షమువలె నింతలోనె వారిపైఁ గురియు
నాశరవృష్టి యెక్కడినుండి చెపుమా ! (మరలఁ బరికించి) సరి,

యింక నేమి _యెట్లు తెలిసినదో కాని_ యరుగో! భారద్వాజుల వారు వచ్చి వ్యూహాముఖమున నిలిచి భల్లపరంపరలచే భూనభంబులం గప్పుచున్నారు! అర్జునుఁడు కానరాఁడేమి చెపుమా!

వైశం—కానరా కేమి?—కృతవర్మను క్షతవర్మను గావించి, శ్రుతాయువును గతాయువుం జేసి, కేకయవంశమును గూఁకటివేళ్లతోఁ బెల్లగించి, వసాతిని రసాలంబున కనిపి, దీర్ఘాయువును దీర్ఘనిద్రం బుచ్చి, కార్పాసరాశిం బడ్డ యగ్నికణంబు చందంబున సకలసైన్యములం గాల్చుచుఁ, బోయి పోయి యదుగో! యిప్పుడు కాంభోజ సైన్యాటవీ మధ్యమునఁ గార్చిచ్చుమచ్చున విరాజిల్లుచున్నాఁడు.

సంజ—(చూచి) అవు నవును. అచ్చటనున్న యాఱువేల రథంబులు వితథంబులు గావించి, దుర్యోధనుని మనోరథంబుతోఁగూడఁ గాంభోజరాజు కాంచనరథంబు భగ్నం బొనర్చి, పోయి యిప్పుడు యవనసైన్యార్ణోరాశిం బ్రవేశించుచున్నాఁడు.

వైశం—సవ్యసాచి రెండు చేతుల కిప్పుడు సంపూర్ణముగాఁ బని కలుగును.

ఆ. వె. నిడుదగడ్డములును నిట్టనొసళ్లును
రాగివెంట్రుకలును రగులు కనులుఁ
గలిగి వానరములగతి నొప్పు యవన పా
రద శకాదు లదిగో! పొదివి రతని.

సంజ—ఆమిడుతలదం డతనిఁ జాల సేపు నిలువరింపఁ గలిగినది కాని—శల్య మాంస మస్తిష్క రాసులతో నిండి యా రణరంగ మెంతలో నెంత బీభత్సముగా మాఱినదో చూచితివా?

వైశం—వెఱ్ఱివాఁడా! వాసుదేవానిల ప్రేరితుండగు విజయహుతాశనుఁడు ప్రవేశించినంతవఱ కెచ్చట బీభత్సముగా లేదు! ఎదుర్కొనినవారి ప్రాణంబులు బాణనాళంబులఁ బల్చి వేయుచుఁ, బోయి, యిప్పుడు కౌరవేశ్వరుని కక్ష్యలోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు చూడుము.

సంజ—పాపము! దుర్మర్షణుఁడు ప్రథమకబళ మైనాఁడు! ఛీ! దుశ్శాసనుఁడు సింహమువలెఁ దాఁకి గ్రామసింహమువలెఁ బలాయితుఁ

గడఁగి ప్రచండలీల– సుడిగాలి తృణావలి నెట్టు లట్లు, నె
వ్వడిఁ గొనిపోయి పోయి పడవైచెను దవ్వుల సర్వసైన్యముల్ !
తెరలో—ఓహో! బంధు మిత్ర సామంత వీరవరేణ్యులారా !
ఉ. రండు భయంబు లేదు, కురురాజు సమీపమునందు నుండ నా
ఖండలుఁ డేని కన్నెఱచి కన్గొన నేరఁడు మిమ్ము, నింక నీ
గాండివి యెంతవాఁ– డితని కార్ముకపాండితి యెంతపాటి? మ
చ్చండతరాశుగంబుల వెసం బరిమార్చెద వీని నిప్పుడే !
కృష్ణు—(అదిరిపాటుతో) వీ రెవరు ! (అని తిరిగి చూచును.)
అర్జు—(చూచి) ఇంకెవరు !—దుర్యోధనమహారాజుగారు !
కృష్ణు—ఇప్పుడేగదా చావుదెబ్బలు తిని పోయినాఁడు ! ఇంతలోనే మరల నింతపొగరుకొని వచ్చుట కేదియో కారణ ముండవలెను.
అర్జు—కారణము కానిపించుచునే యున్నది. అతఁ డిప్పుడు ధరించిన కవచ మభేద్య మయినది. ఆ దివ్యకవచము నాచార్యులవారును నేనును దక్క నన్యు లెఱుఁగరు. పోయి-తనయవస్థను మొఱపెట్టుకొన మనసు కరఁగి యాయన దీని ననుగ్రహించి యుందురు
కృష్ణు—అట్లయిన మనలను సాధారణముగ విడువఁడు. ప్రొద్దుకూడ విశేషముగ లేదు ఇందుల కేమి సాధనము ?
అర్జు—అదియే యాలోచించుచున్నాఁడను.
కృష్ణు—ఇంకను నాలోచించుచునే యుంటివా ! మంచిది కానిమ్ము–గుఱ్ఱములు బాగుగా సేద దేఱినవి : రథము పూన్చి తెచ్చెద నెక్కుము—పైపంగతి నేనె చూచెద. (అని పోయి రథము తెచ్చును.)
కృష్ణు, అర్జు—(మరల రథ మధిష్ఠింతురు.)
దుర్యో—(సంరంభముతోఁ బ్రవేశించి)
చ. నిలునిలు మెందుఁ బోయెదవు ? నీభుజసారము, నీదుబీరముల్
దెలిసికొనం దలంచి చనుదెంచినవాఁడను ; ధైర్య సాహసం
బులు గలవేని నిల్వఁబడి పోరుము ; కృష్ణుఁడు చూచుచుండ నీ
తల తెగఁగొట్టి నీదు శపథంబు వృథావృథ సేతు ఫల్గునా !

కృష్ణు—(మందహాసముతో) సరికాని, బావా! నీయట్టిమానవంతుఁడు లేఁ డని వాడుక !—చివరి కింత కానిపని చేసితి వేమి ?

దుర్యో—ఏమి కానిపని చేసితిని ?

కృష్ణు—ఆచార్యుని బిచ్చమెత్తి యాకత్తళమును దెచ్చికొంటివి కదా—చూచినవా రే మనుకొందురు ?

దుర్యో—(వెలవెలపాటుతో) ఏ మనుకొందురు ?

కృష్ణు—(పకపక నవ్వి) అదికూడ నేనే చెప్పవలెనా !—అర్జునుని యాశుగములకు వెఱచి దానిం దగిలించుకొని వచ్చె ననుకొనరా? పోనిమ్ము—దాని యాధారమున నొకవేళ నీవు గెలుతు వను కొనుము—అప్పు డాప్రతిష్ఠ యాచార్యునకుఁగాక—నీ కెట్లుదక్కును?

దుర్యో—(రోషముతో) అట్లయిన, నిదిగో ! దీని నిప్పుడ తీసివేయు చున్నాఁడను. (అట్లు చేసి) మనపోరాటమున కాసమసము నను కూలముగా నుండును,-రథ మచటికి రానిమ్ము. (అని నిష్క్రమిం.)

అర్జు—బావా! యేమిటి యాలోచించుచున్నావు ?

మ. విసముం బెట్టఁగఁ జేసె నన్నమున, సుప్తింజెంది యుండంగ మా
బసఁ గాల్పించెను, మాయజూదమున సర్వస్వంబుఁ గాఁజేసె, నె
న్న సభామధ్యమునం గులాబ్జముఖి మానం బార్ప యత్నించె, నీ
పసరంబుం బరిమార్తు నీక్షణము బావా ! తేరు వోనీయుమా !

కృష్ణు—బాగు, బాగు ! నీపుణ్యము గాని—భీమసేనుని ప్రతిజ్ఞకు భంగముమాత్రము కలిగింపకుము. (అని రథముతో నిష్క్రమిం.)

శకుని—(అంతటఁ బ్రవేశించి) అన్నన్నా ! దుర్యోధనుఁ డెంతవెఱ్ఱిపని చేసినాఁడు! (ముందునకుఁ బరికించి) సరి, యింకేమున్నది!—సవ్య సాచి తృణములో విల్లు దునిమి, సారథిం జంపి, గుఱ్ఱములం దెగ టార్చి, యాడలు చిల్లులువడ నేయ రథంబునుండి గుబాలున నుఱికి పరువిడి వచ్చుచున్నాఁడు !

దుర్యో—(రక్తసిక్తాంగుఁడై మరలఁ బ్రవేశించి) మామా! యిదిగో! నీ విక్కడనే యుంటివా !—నీకొఱకె చూచుచున్నాఁడను.

శకు—ఈవైపుననున్న మూఁకలం బురికొల్పి వెనుకనుండి ముట్టడింపం జేయవలె నను తలంపుతో వచ్చి - నీవును నిటే వచ్చుచుండుట చూచి నిలిచినాఁడను.

దుర్యో—(దైన్యముతో) మామా! "మహాగజాని పలాయంతే మశకానాంతు కాగతిః" యన్నట్లు - ఈచిల్లరిమూఁక యేమి చేయఁగలదు?

శకు—నిజమే, నిజమే. ఇఁక మన మిప్పుడు చేయవలసిన పనియేమి ?

దుర్యో—అదియే నా కేమియుఁ బాలుపోక నిన్ను స్మరించినాఁడను. (ఆకసమువంకఁ జూచి) నాలుగైదుగడియల ప్రొద్దుకంటె లేదు. (ముందునకు దృష్టి నిగిడ్చి) కాని, యర్జునుఁ డదిగో ! చక్రవ్యూహము వఱకుఁ బోయినాఁడు. అచ్చటనున్న యపార సైన్యమును, గర్ణ శల్య భూరిశ్రవ స్సోమదత్త ప్రభృతి ప్రముఖులును, నతని నూపి రాడకుండఁ జేయగల రను నమ్మకము కలదు కాని— యేమో, యెటుపోయి యెటు వచ్చునో యను సందియమువూత్రము బాధించుచున్నది. పాడుసూర్యుఁడు నేఁడెంతకును గదలిపోకున్నాఁడు ! మామా ! యీరవంత ప్రొద్దుంగూడఁ గడచి పోయెనా—మన యదృష్ట మే మని చెప్పుదును !

శకు—అట్లయిన, నే నొక యమోఘమయిన యాలోచన చెప్పెద నట్లు సేయుము.

దుర్యో—(ఆత్రముతో) నీమాట నీనోటిలో నుండఁగనే చేసెదను.

శకు—కాని, యిప్పు డది వెల్లడి కాఁగూడదు. (అని చెవిలోఁ జెప్పును.)

దుర్యో—(శకుని వీపు తట్టుచు) సెబాసు, మామా ! సెబాసు ! సైంధవుని ప్రాణమును నా మానమును గూడఁ దక్కించితివి ! రమ్ము రమ్ము-పోయి యట్లు చేయుదము. (శకునితో నిష్క్రమించి)

సంజ—వయస్యా ! వ్యూహముఖమున నెంతదారుణ సంగ్రామము జరుగుచున్నదో చూచితివా ? అంతలేసి మహారథుల నాతీరున నిలువరించు నాచార్యులవారి పరాక్రమ మెంతని చెప్పవచ్చును ! (పరికించి) అదేమి ! పాండవయోధు లందఱు నాకస్మికముగ సంగ్రామము చాలించి యాకసమువంక పరికించుచున్నారు !

వైశం—ఆ వైపునుండి యేదియో పుష్పక మొకటి వచ్చుచున్నది. (పరిశీలించి) ఇదేమిచిత్రము !—తన్మధ్యమున నున్నవాఁడు సైంధవుని బోలి యున్నాఁడు !

సంజ—పోలియుండుట కాదు-సైంధవుఁడే! పుష్పకము చాలఁ గ్రిందికి వచ్చినందున నిప్పుడు స్పష్టముగ నగపడుచుఁ, గ్రిందివారినుద్దేశించి యేమో యనుచున్నాఁడు వినుము.

తెరలో—ఓ యుధిష్ఠిర భీమ నకుల సహదేవ విరాట ద్రుపద దృష్టద్యుమ్న సాత్యకి ప్రభృతులారా !

చ. తిరిగితిఁ బార్థుపుణ్యమున దిక్తటభూముల నెల్లఁ, గంటి దు
స్తర హిమవన్నగాగ్రమును, జాహ్నవి పుట్టినచోటఁ గ్రుంకితిన్
గర మలరారు వెండిమలఁ గాంచితి, చూచితి నేడుదీవులన్
మరలితి నిర్విచారముగ మద్గృహసీమకుఁ బ్రొద్దు వ్రాలుటన్.

గీ. దేవసముఁడ నే నేడ ! గాండీవి యేడ !
సంబె వడకుండ నతఁడు న న్జంపు టేడ !
ప్రతిన సెడఁ బ్రొద్దు గ్రుంకఁగ వచ్చె నదిగొ !
విజయునెడ మీర లాసలు విడువుఁ డింక !

వైశం—సంజయా ! అర్జునునకు గొప్పయాశాభంగమునంభవించినది! అతఁడును సమీపించునంత, వారు సైంధవుని బుష్పక మెక్కించి యచ్చటినుండి పంపివైచినారు ! శకుని రాహస్య మిదే కావలెను !

సంజ—పాపము! యుధిష్ఠిరుఁడు మిన్ను విఱిగి మీఁదఁ బడినట్లు భీమసేనునితో నేమో యనుచు నిటు వచ్చుచున్నాఁడు !

(అంతట యుధిష్ఠిర భీమసేనులు ప్రవేశింతురు.)

యుధి—(కన్నీటితో) అయ్యో తమ్ముఁడా! దుఃఖముగా నేమున్నది!

ఉ. మోసమువచ్చె ! సైంధవుఁడు మొగ్గరమందు కలం డటంచుఁ బే
రాస ధనంజయుం డరిగె నాదెస- కీదెస నున్నవాఁ డతం!
డీసరవోలెఁ బ్రొద్దును నదే కనుఁగొమ్ము ! ప్రతిజ్ఞ తప్పినన్
వాసవి యన్నప ల్కొకలవంబును దప్పఁ! డిఁకేమి చెప్పుదున్ !

ఉ. తమ్ములు గల్గువారు వసుధ న్గల రెందఱు యేని- కాని, నా
తమ్ములవంటి తమ్ము లిఁక దక్కొన రొక్కరికైన నంచు గ
ర్వమ్ము వహింతు; నం దెవరిపాదమున న్ములు గ్రుచ్చుకొన్నఁ బ్రా
ణమ్ములు వోవు నా ; కిఁక ధనంజయుఁ డైన వచింప నేటికిన్ !

భీము—(సంరంభముతో) అన్నయ్యా ! యిప్పుడు మించిపోయిన దే మున్నది ? ఈ గదాదండమును గిరగిరఁ ద్రిప్పి వైచిన నా దురాత్ముఁడు పుష్పకముతోఁ గూడ నుగ్గునూచమై క్రిందఁ బడఁడా ?

యుధి—అప్పుడును నీతమ్మునకుఁ బ్రతిజ్ఞాభంగమే యగును. వీని నతఁడుగదా చంపవలసినవాఁడు ?

భీము—పోనిండు, తమ్ముఁడు వచ్చువఱకు సూర్యు నరికట్టెదను.

యుధి—తమ్ముఁడా ! నీసామర్థ్య మట్టిదే. కాని, ప్రకృతివిరుద్ధమైన కార్యమున కెన్నఁడును గడంగరా దని పెద్దలు చెప్పుదురు.

భీము—అట్లయినమన మిపుడు సేయఁదగినపని యేమియు లేనె లేదా?

యుధి—ఒక్కటి యున్నది. వెంటనే పోయి తమ్మున కీసంగతి తెలిపి తత్క్షణ మిచటికిఁ దోడితెచ్చుటే తగిన పని.

భీము—దీని కింతయాలోచన మేల? గాలికంటె ముందు వోయి కృష్ణార్జునుల నిరువురను మూఁపున నిడికొని క్షణములో నిక్కడ వ్రాలెదను. (వెనుకకుఁ జూచి) విశోకా ! రథ మిటు రానిమ్ము!

విశో—(రథము త్రోలికొని వచ్చును.)

యుధి—తమ్ముఁడా ! నీవు సుఖముగఁ బోయిరమ్ము. నే నీలోపల సైంధవహాతకుం గనిపెట్టుచుండుటకై ఘటోత్కచుని నియోగించి మీకొఱ కెదురుచూచుచుండెద. (అని నిష్క్రమించును.)

భీము—(రథమధిష్ఠించి) విశోకా ! మనయరదము శీఘ్రముగా నాచార్యులవారివంకకుఁ బోనిమ్ము.

విశో—చిత్తము. (రథము నడపుచు) అయ్యా ! భారద్వాజులవారు మీ సన్నాహసంరంభములు చూచి, నారి సారించి, వింట బాణము సంధించుచున్నారు.

భీము—(ముందునకుఁ జూచి) ఆచార్యోత్తమా !

క. గురులరు, కరుణారస సం
భరితుల రటుగాన మనసు పాఱదు మీతో
దుర మొనరింపఁగఁ దమ్ముని
కొఱకై చనుచుంటి నడ్డుకొనకుఁడు నన్నున్.

తెరలో—ఉ. ఏ నిట లేకయున్నతఱి నేఁగెను నీయనుజుమ్మఁ; డేను వి
ల్వాని మొన న్గను ల్త్రెఱచి ప్రోచుచునుండఁ ద్రినేత్రుఁడున్ రమా
జానియు లోనఁ గా లిడఁగ శక్తులు గా, రిఁక నన్యు లెంత ! హో
హో ! నగరాజముం దగరు పోలిక డీకొన వచ్చితే ననున్ !

భీము—(రోషముతో లేచి) ఓ కుంభసంభవా !

చ. గురుఁడ వటంచు గౌరవముకోసము పల్కితి నంతెగాక నీ
కరుణయుఁ బ్రాపును న్వలెనె ! కాఁచికొనంగల వేని చూచికొ
మ్మరదముతోడ ని న్నిపుడ యంబరవీథికి వీచివైచి ని
ర్భరగతిఁ జొత్తు మొగ్గరము, వారణరాజము మద్గునం బలెన్.
(అని నేలకు లంఘించి యాచార్యునివంకకు నిష్క్రమించును)

విశో—ఓహో ! యేమి మాభీమసేన మహారాజుగారి పరాక్రమము!

గీ. బక జరాసంధ మల్లురఁ బట్టి చీల్చి
నట్టి బాహుయుగంబున నదిమి పట్టి
గురుని యరదం బదే గిరగిరను ద్రిప్పి
వీఁక వినువీథి కల్లన విసరివైచె !

(మరలఁ బరికించి) అరే ! అదెట్లు !-ఆచార్యులవా రుష్ణీష మూడ, జుట్టుముడి వీడఁ, బరుగుపరుగున నాదారిని బలాయితు లగుచున్నారు !—సరిసరి, తెలిసినది. భీమసేన మహారాజుగారి నెఱిఁగినవారె కనుక జప్పున వెనుకనుండి జాగ్రత్తపడియుందురు.

భీము—(ప్రవేశించి) విశోకా ! అయినవా రందఱుఁ దమ్మునిచేతనే హతు లయినారు. హతశేషులు నన్నుఁ జూచినమాత్రముననే

పటాపంచ లగుచున్నారు. కావున నిరంకుశమైన మనయరదమును తెప్పపాటులోఁ దమ్మునికడకుఁబోనిమ్ము (అని రథమధిష్ఠించును.)

విశో—(రథమును గొంత నడపి) అయ్యా! అదిగో! కపిధ్వజము! కాని, యచ్చటఁ బోరు బహుఘోరముగా నున్నట్లు పొడకట్టుచున్నది. ఏలినవా రర్జునమహారాజుగారికిఁ దగుసమయమున సాయపడినవారు కాఁగలరు, (అని గుఱ్ఱముల నదల్చును.)

భీము—విశోకా! జగజ్జేతయగు తమ్మున కొకరిసాయము కూడనా!

చ. విను— మలగాండివస్వనము; వీనులు ప్రీల్చెడి దేవదత్త సం
జనితనినాద; మచ్యుతుఁడు సారెకు సల్పెడి సాధువాదముల్!
గను— మల శస్త్రజాలముల; గవ్వలగుత్తులలీల రాలు యో
ధనికర మస్తకావళుల; దవ్వులుపట్టు శతాంగపాళులన్!

విశో—చిత్తము, చిత్తము. నా కించదజ్ఞతను మన్నింపుఁడు.

భీము—దాని కేమి గాని—మనరాక తమ్మున కిచ్చటినుండియె తెలియఁజేయుట యుక్తము కదా? (అని శంఖము తీసి పూరించును.)

విశో—అదిగో! యేలినవారి శంఖధ్వని గుర్తించి యర్జునమహారాజుగారు తిరిగిచూచి శ్రీకృష్ణులవారితో నేమో యనుచున్నారు. ... ... అదేమి చెపుమా—ఆపాటున శ్రీకృష్ణులవారు రథము మనవంకకు మరల్చుకొని వచ్చుచున్నారు!

అర్జు—(రథముతోఁ బ్రవేశించి, యాత్రముతో) అన్నా! మనయన్నగారికి సేమమేనా?—

భీము—వెఱ్ఱితమ్ముఁడా! అన్నగారు సేమముగా నుండకున్న నీవు నన్ను సజీవునిఁగాఁ జూడఁగలుగుట యెట్లు సంభవించును? ఆయన యాదేశముమీఁదనే నే నిచటికి వచ్చినది.

అర్జు—చెప్పుము చెప్పుము—ఏమని యన్నగారి యాదేశము?

భీము—తమ్ముఁడా! నీ వేయెలుకకొఱ కింతకొండను ద్రవ్వితివో యాయెలుక యిచ్చట లేదు.

అర్జు—(వెలవెలపాటుతో) అదెట్లు?

భీము—దుర్యోధనుఁ డా సైంధవహంతకు నొక యాకాశయానమునఁ గూర్చుండఁబెట్టి యచ్చటినుండి పంపివేయ, వాఁ డందందు మసలి మసలి, ప్రొద్దు గ్రుంకవచ్చినందున మగిడి యేతెంచి యిప్పుడు మనసైన్యముపై నంబరవీథిం గ్రుమ్మరుచున్నాఁడు.

అర్జు—(నిరుత్సాహముతో) బావా! వింటివా యీ విపరీతము!

కృష్ణు—విపరీతముకాదు—దుష్టశకుని పన్నిన దుస్తంత్రము! ఈవిధముగా మనలను బొరపెట్టి కాలహరణము సేయుతలంపుతో సైంధవుని దాఁచి, యెవనికో సైంధవవేషము వేసి, యావంకకనిపియుండును. నిజముగ సైంధవుఁ డచ్చట లేకున్న దుర్యోధనుఁడు నీబాణాగ్ని కిందఱ నింధనములం గావించువాఁడుకాఁడు. మఱియు రణరంగమున నుంచి రక్షింపలేకపోయిరను నాక్షేపము వచ్చునని శంకింపనివాఁడును గాఁడు.

అర్జు—ఈసందేహ మచటికేఁగి తీర్చుకొనివచ్చుట మంచిదేమో?

కృష్ణు—ఈకాకడంతపరీక్ష కిప్పు డవకాశమేదీ? ప్రొద్దువంకఁ జూచితివా?

చ. అరుణగభస్తియై తరణి యస్తగిరీంద్రము సేరఁజొచ్చె; భూ
ధర శిఖరాగ్ర పాళులకుఁ దారుచు నున్నది యెండ; మేతకై
తరలిన పక్షులు న్మరలెఁ దత్తఱపాటున గూళ్లవంక, కి
త్తఱి నటువోయి రాఁగలుగు దాఁకను జాలిన వేళ యున్నదే?

అర్జు—అట్లయిన నాలస్య మెందులకు?-కర్తవ్య మేమో నిరూపింపుము-

కృష్ణు—కర్తవ్యమున కేమున్నది?—యాతుట్టపురుగిచ్చటనే యున్నదని నానమ్మకము. కలుగులోనుండి దానిని బయికి రప్పించుటయే కర్తవ్యము. మేఘాస్త్రమున సూర్యునిం గప్పితివేని ప్రొద్దు గ్రుంకినదనుకొని యతఁడు బయటికి వచ్చితీఱును.

అర్జు—అట్లయిన నదెంతపని? చిన్నన్నా! నీయభిప్రాయ మేమి?

భీము—బావ చెప్పినట్లు చేయుటయే నా యభిప్రాయము.

అర్జు—అట్లయిన నాలస్య మేల—బావా! రథము పోనిమ్ము.

కృష్ణు—(రథమును గురుసేనవంకకు మరల్చును.)

భీము—నేను ముందేఁగి, యచ్చట యడ్డుగా నున్న వేదండతండమును గదాదండమునఁ జెండాడి మీకుఁ గొంత తెఱపి కావించెదను. (అని రథము డిగ్గి నిష్క్రమించును.)

తెరలో—ఓహో ! వాహినీపతులార ! చూచుచ నూరకుంటి రేమి ?

ఆ. వె. క్షణములోనఁ దంతిసంతతిఁ బొలియించి,
పిడుగు మొత్తినట్లు భీమసేనుఁ
డరదగముల నెల్ల నఱవఱ లొనరింపఁ
జొచ్చెఁ, గూల్పుఁ డతనిఁ జుట్టుముట్టి !

కృష్ణు—అర్జునా ! అర్జునా ! యిదే సమయము ?—ఎల్లవారిదృష్టులు నిప్పుడు భీమసేనునిపై నున్నవి. నీ వీ సమయమున మేఘాస్త్రము ప్రయోగించి, చీఁకటులం గలిగింపుము.

అర్జు—ఇదిగో ! ప్రయోగించుచున్నాఁడను (అని యట్లు చేయును.)

(తెరలో గొప్ప కలకలము.)

కృష్ణు—(జనాంతికముగా) అర్జునా ! శాత్రవుల యానందము చూచితివా! నీమేఘాస్త్రము రవిబింబమును గప్పఁ, బ్రొద్దుగ్రుంకిన దనుకొని వారు కోలాహలము చేయుచున్నారు ! అదిగో !-యాకంచు తేరుల వెనుక వరాహధ్వజముతో సైంధవుని యరదము కానవచ్చుచున్నది ! అతఁ డందే యుండును. నీవు వింట బాణము సంధించి, లక్ష్య మావంకనే నిలిపి, సిద్ధముగా నుండుము.

ఇద్దఱు—(తదేకదృష్టితో ముందునకుఁ జూతురు.)

కృష్ణు—(ఆత్రముతో) అర్జునా ! అర్జునా !

ఆ. వె. అడుగో ! సింధునృపతి—యెత్తి తి పడమటి
చాయ నరయు—నేయు ! నేయు ! మిపుడ :

అర్జు—సెబాసు ! బావా సెబాసు ! సర్వజ్ఞబిరుదము నీకే చెల్లును ! ఈతనియునికిపట్ల నేను సందేహముతోనే యుంటిని ! సరికాని—

శస్త్రహీను నతనిఁ జంపుటకై నాదు
చేతు లాడ వేమి సేయువాఁడ !

కృష్ణు—(వినువుతో) అబ్బబ్బా ! మీ ధర్మలోభమునకు మేర లేదు కదా ! (పరికించి) సరి యింక నేమి ! నీసందియము తీర్చుటకో యన నతఁ డదిగో విల్లెత్తి మనపై విశిఖములం గుప్పుచున్నాఁడు !

అర్జు—ఇదిగో! యిప్పుడు వానిమచ్చు మాపెద చూడుము. (అని శరము సంధించి విడుచును.)

కృష్ణు—సెబాసు ! పార్థా ! సెబాసు !

ఉ. ఏఁగి భవచ్ఛరంబు తెగనేసి జయద్రథు శీర్షభాగముం
దేగ పులుంగునుంబలె వడిం గొనిపోయెడు నింటి ! కద్ది ధా
త్రీగతమైన హాని యగుఁ ; దెల్పెడ నవ్వలఁ గార్యశేష ; మీ
వాఁగక తూపులం బఱపి యాఁపుము నింటనె దాని నేర్పుతోన్.

అర్జు—(స్మృతితో) అన్నట్లు ! సుభద్రాదేవి సూచన నేను మఱచియే పోయితిని! ఇదిగో నీవు చెప్పినట్లు చేయుచున్నాఁడను.(అని మీఁదికి బాణములు విడుచుచు) పయిసంగతి చెప్పుము

కృష్ణు—మేఘాస్త్రము వారించి, పాశుపతమునఁ దచ్ఛిరము సింధురాజుతండ్రి యంకతలంబునం బడునట్లు చేయుము.

అర్జు—రెండుకార్యములును నేకకాలమునందే కాఁగలవు. (అని రెండు బాణములను సంధించి ధ్యానము సభినయించి విడుచును)

కృష్ణు—విజయా! యిప్పుడు నీవు సాధితప్రతిజ్ఞుండవై, సఫల మనోరథుండవైతివి ! ఇఁక స్థిమితపడి శత్రువుల కలవరము విలోకింపుము.

అర్జు —మా చిన్నన్న సంతోషము చూడ వేమి ?

గీ. ఛేదితంబైన సైంధవు శిరము చూచి,
పొదలుచు నొండియుం దోఁచు ప్రొద్దు చూచి,
యుబ్బి గొబ్బున నొక పెనుబొబ్బ వైచి
వచ్చుచున్నాఁడు సంతోషవార్ధి భంగి!

భీము—(సంతోషముతోఁ బ్రవేశించి) తమ్ముఁడా ! కృతకృత్యుఁడవై కులమునకు వన్నె తెచ్చిన నిన్నుఁ జూచి గర్వపడుచున్నాఁడను. బావా ! యీచలువ యంతయు నీది ! నేను ముందు పోయి అన్నగారికి విజయవార్త నివేదించెదను. (అని నిష్క్రమించును.)

కృష్ణు—మనము మాత్రము తడయ నేల ? (రథము మరల్చి నడపుచు) అరుగో! పెద్దబావగారు సంతోష పారవశ్యముచేత భీమునితోఁ గూడ నామడ యడుగుగఁ గాలినడకనె మన కెదురు వచ్చుచున్నారు. మన మింక రథము దిగి యాయనను గలిసికొందము.

ఇద్దఱు—(రథము దిగుదురు.)

యుధి—(భీమునితోఁ బ్రవేశించి కృష్ణునిఁ గౌఁగిలించుకొని) వాసుదేవా!

గీ. పగలు తుదితంతుగూడ నిష్ఫల మొనర్చి
విజయు ప్రతినము నెగ్గించి, విజయ మొదవఁ
జేసినమహాత్మ్మ నిన్ను నర్చింపనిమ్ము
ప్రథమమున నాదు సంతోష బాష్పములను.

అర్జు—అన్నగారు ! విజయుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

యుధి—(కౌఁగిలించుకొని) తండ్రీ ! నిర్వర్తితప్రతిజ్ఞుండవై నిరుపద్రవముగ వచ్చి నాకుఁ గన్నులపండువ సలిపితివి!

భీము—అవిగో ! అదే మదేమి ! ఘటోత్కచుఁడు రక్తసిక్తాంబరుఁడై కపాలపాణివలె నెవనిదో మస్తకము చేతఁ బట్టుకొని యంబరము నుండి దిగుచున్నాఁడు !

అందఱు—(తొట్రుపాటుతోఁ బరికింతురు)

ఘటో—(ఉక్తప్రకారముగఁ బ్రవేశించి) తండ్రులారా ! సైంధవరూపధారియై మిమ్ములను వ్యాకులపఱిచిన యలంబసునిరక్తముచే దడిసిన కేలుదోయితో మీకుమారుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు. (నమస్కరించి) ఇదె యాదుష్టుని మస్తకము. (అని మస్తకము క్రిందఁ బడవైచుచుఁ బ్రక్కకుఁ జూచి) ఇరుగో ! మామగారును నిక్కడనే యున్నవారా ! (అని కృష్ణునకు నమస్కరించును.)

యుధి—ఏమి ! యాః మాయకాఁడలంబసుఁడా ! భిడ్డా ! యాః పాపాత్మునకుఁ దగినశిక్ష కావించితివి !

కృష్ణు—వత్సా ! నీతండ్రి లోకకంటకుఁడగు బకుం జంప—నీవు వాని యనుజుం జంపి యాతండ్రికిఁ దగిన కొమరుఁడ వనిపించుకొన్నాఁడవు ! బావగారు ! ఇక్కడికి విజయుని ప్రతిజ్ఞ నెఱవేఱినది.

ఈ సైంధవవధకుఁ బ్రథమప్రేరకురాలు మాచెల్లెలు. కావున నీ సంతోషవార్త యామె కెఱిఁగించుటకై శీఘ్రముగాఁ బోవలసి యున్నది. ఇఁక నేను జేయవలసిన దేమని యున్నచో సెలవిండు.

యుధి—ఇంకను నాకుఁ జేయవలసిన దేమున్నది ! ఈయనుగ్రహము నా మాతృభూమియెడ వినియోగింపుము.

కృష్ణు—అట్లయిన, నిదిగో ! —

సీ. అన్నదమ్ములభాగ మపహరించెడుబుద్ధి
యుర్వి నేరికి బుట్టకుండు గాక !
గాండీవి కెనవచ్చు కార్యశూరులతోడ
నిఖిలమండలములు నిండుఁ గాక !
అధికాయురోపేతు లౌనభిమన్యు లిం
టింట నెల్లపు డుదయింత్రు గాక !
కాంతలెల్లరు వృద్ధగతి వీరమాతలై
గౌరవకీర్తులు గాంత్రు గాక !

ప్రజలయం దైకమత్యము ప్రబలుఁ గాక !
విద్యకే గౌరవంబు లభించుఁ గాక !
కవులవాక్కులకు సిద్ధి కలుగుఁ గాక !
భరతమాత సుఖస్థితిఁ బరఁగుఁ గాక !

శ్రీమజ్జగద్గురు శంకరభగవత్పాద ప్రసాదాసాదిత మహాకవిబిరుదాంక
భారద్వాజ గోత్రార్ణవ శశాంక, కవిఘంటా కలాప హస్త
కాశ్యపాన్వయప్రశస్త, బంగారురాజ కవిరాజ
తనూజ, నారాయణరాయామాత్యబిడౌజ,
ప్రణీతంబగు పద్మవ్యూహనాటకము
సంపూర్ణము.